

Campo Alegre

de Nederlandse staat als pooier

Mariëlle Kleijn

Spinozalaan 36D

2273 XC Voorburg

m.j.kleijn@umail.leidenuniv.nl

S0712221

MA afstudeerscriptie

Prof. Dr. M.L.J.C. Schrover

Opleiding Geschiedenis

Universiteit Leiden

14 mei 2012

Inhoud¹

Inleiding.....	3
Historiografie.....	9
Hoofdstuk 1: Prostitutie in de negentiende eeuw.....	12
Hoofdstuk 2 : Prostitutie op Curaçao.....	19
Hoofdstuk 3: <i>Campo Alegre</i>	28
Hoofdstuk 4: <i>Campo Alegre</i> in de internationale politiek.....	38
Hoofdstuk 5: <i>Campo Alegre</i> op Aruba.....	48
Conclusie.....	62
Literatuurlijst.....	70
Bronnen.....	72

¹ Afbeelding op het voorblad: Ingang van *Campo Alegre* via: <<http://www.geheugenvannederland.nl>> 18 april 2012.

*'In every society, sexuality is set in the service of several realities – economic, political, etc.- which have nothing to do directly with sexuality or with the sexes.'*²

² Benoit C., 'Sex, Aids, Migration, and Prostitution: human trafficking in the Caribbean', *Nieuwe West-Indische Gids* 73:3&4 (1999) 27.

Inleiding

‘Met de onnozelheid van een fanatieke kruisvaarder, die ergens in het oosten een heiden weet te wonen, ging men een tijdlang tekeer tegen de smerige prostitutie en geile vrouwen die het burgerfatsoen mollen. Dat heeft afgedaan.’³

Bovenstaand citaat is afkomstig uit een artikel over prostitutiekamp *Campo Alegre* verschenen in 1965 in het tijdschrift *Vitó*. *Campo Alegre* was een, door de Nederlandse overheid opgericht, bordeel op het eiland Curaçao. Het diende de seksuele behoeften van de, op het eiland gestationeerde, Noord-Amerikaanse soldaten, Nederlandse mariniers, zeelui en arbeidsmigranten van Shell te bevredigen.⁴ Het citaat geeft op unieke wijze mijn onderzoeksonderwerp weer. Het onderwerp van mijn onderzoek heeft betrekking op de regulering van prostitutie en de strijd daartegen in de jaren vijftig van de twintigste eeuw.

Mijn vraagstelling richt zich op problematiek die zich rondom het onderwerp vormt wanneer een overheid, via beleid, een taboeonderwerp als prostitutie tracht te reguleren. Prostitutie, het zich voor geld seksueel ter beschikking stellen, is een eeuwenoud verschijnsel.⁵ De seksindustrie is een bedrijfssector met misschien wel de langste bestaansgeschiedenis. Het was en is echter een sector die vaak bij wetgeving verboden was doch gedoogd werd. In het rapport *Prostitutie en maatschappelijk werk* uit 1964 van de commissie “Maatschappelijke werk en prostitutie” wordt een uitgebreid overzicht gegeven over de geschiedenis van en de overheidstaak met betrekking tot prostitutie.⁶ De commissie concludeerde dat prostitutie een sociaal aanvaard verschijnsel was en dat overheidsoptreden met betrekking tot regulering een ‘sterk ritmisch verloop’ had gekend. Reglementering had afwisselend alle denkbare vormen doorlopen: tolerantie, indijking, verbieden, reglementeren en verbieden.⁷

Daarbij is prostitutie een sector die in een adem genoemd wordt met algemene gezondheidsrisico’s en criminaliteit. Wetgeving en regulering om prostitutie te controleren en beperken zijn voortgekomen uit de noodzaak van de overheid de samenleving te beschermen vanuit een moreel-, veiligheids- en gezondheidsaspect.⁸ Als een staat beleid wil maken

³ ‘Hotel Campo Alegre; Hoeren-Exploitatie’, *Vitó* 1:11 (1965) 3-4.

⁴T. de Reus, *Geslachtsziekten op Curaçao* (Assen 1970) 75.

⁵ *Ibidem*, 27.

⁶ H. Ruygers, *Prostitutie en maatschappelijk werk* (Amsterdam 1964) 4.

⁷ *Ibidem*, 12-15.

⁸ K. Kempadoo, *Exotic Colonies: Caribbean women in the Dutch sex trade* (Michigan 1994) 27.

waarbij prostitutie wordt gereguleerd en gecontroleerd dan neemt die staat in feite de rol van souteneur op zich. Prostitutie wordt op die manier door middel van beleid gelegaliseerd. Het gevolg is dat prostitutie als zodanig wordt erkend en mag bestaan. Moreel gezien is dat, in de ogen van velen, verwerpelijk. Als een staat zich afzijdig houdt van prostitutie en de daarin werkende mensen, dan wordt die staat verweten blind te zijn voor sociale problematiek rondom deze bedrijfstak. Kortom, de staat doet het in beide gevallen niet goed. Ik wil proberen antwoord te krijgen op de vraag waarom het praktisch niet mogelijk is overheidsbeleid te ontwerpen voor taboeonderwerpen.

Theorie

Theorieën die ik zal gebruiken om mijn vraagstelling te beantwoorden zijn afkomstig uit de dissertatie *Crisis als kans?* van Fleur Alink. Volgens Alink is crisis een noodzakelijke voorwaarde om beleidsveranderingen mogelijk te maken. Fundamentele beleidsveranderingen in bestuur worden doorgaans als problematisch en bedreigend ervaren. Crisis biedt, volgens Alink, een unieke gelegenheid om hervormingen door te voeren. Deze relatie tussen crises en hervormingen is bekend als de crisis-hervormingsthese.⁹

Daarnaast zijn er vaak barrières die het ‘normale’ hervormingsproces kunnen belemmeren. Zo kunnen actoren niet willen meewerken of hun eerder toegezegde steun weer intrekken. Actoren, die zich bevinden in een organisatie zoals een beleidssector, vormen een machtsbron. De invloed van deze personen kan worden ingezet om een beleidsaanpassing te ondersteunen of tegen te werken. Bovendien zijn organisaties afhankelijk van regels, normen en waarden die samen de structuur vormen waarbinnen het handelen van de organisatie gekanaliseerd wordt. Op die manier kunnen organisaties bijzonder star zijn en is het daardoor moeilijk een verandering tot stand te brengen in die organisaties. Tenslotte kan internationale wetgeving een barrière vormen.¹⁰

Met betrekking tot mijn onderzoek waren er in het debat rondom prostitutieregulering duidelijke vóór- en tegenstanders aanwezig. Er waren meerdere actoren, afkomstig uit verschillende organisaties, betrokken bij het debat. Zij maakten alle gebruik van de voor hen bruikbare argumenten om hun positie te verdedigen. Volgens Alink kenmerkt een crisis zich in het debat door de aanwezigheid van urgentiefactoren en angst. Deze vormen samen een krachtig instrument om een beleidsraam te openen wanneer een te magere autorisatie bestaat

⁹ F.B. Alink, *Crisis als kans? Over de relatie tussen crisis en hervormingen in het vreemdelingenbeleid van Nederland en Duitsland* (Amsterdam 2006) 13-15.

¹⁰ Alink, *Crisis als kans*, 24-25.

om hervormingen door te voeren.¹¹ Onderstaande tabel geeft weer welke argumenten daarvoor in het prostitutiedebat gebruikt zijn geweest.

Urgentieargumenten

Voorstanders	Tegenstanders
Gezondheid	Moraal
Economisch	Zedelijkheid
Openbare veiligheid	Religieuze
Politiek	Strafwettelijke
Geopolitisch	

Hervorming van beleid is, volgens Alink, pas mogelijk als er een gebeurtenis plaatsvindt die om verandering vraagt. Deze gebeurtenis geldt dan als aanjager van het debat. Of er daadwerkelijk hervorming volgt op een gebeurtenis hangt wel af van de belangen van gezagdragers en van hun positie daarin.¹² Zij zullen, in eerste instantie, hun eigen doelstellingen en belangen nastreven en aan de hand daarvan strategieën bepalen.¹³ Gezagdragers spelen een essentiële rol in het beleidsproces maar zijn in grote mate afhankelijk van de omgeving waarin zij zich bevinden. Politiek handelen wordt gevormd door de omgeving en daarom is deze van belang voor de uitkomst van pogingen tot hervorming.¹⁴ Victor Bekkers stelt in zijn boek *Beleid in beweging* dat een beleidsprobleem in essentie een ‘discrepancie tussen een maatstaf of norm en een voorstelling van de bestaande situatie’ is. Daarbij houden burgers er, volgens hem, vaak een andere maatstaf op na dan, in dit geval, de overheid terwijl beide ook een andere perceptie van de bestaande en gewenste situatie hebben. Beleidsproblemen worden echter wel op het bordje van de overheid gelegd.¹⁵ Crisis is dan ook een periode van grote politieke en maatschappelijke ontevredenheid. Dit heeft allereerst consequenties voor de politieke gezagsdragers want zij worden verantwoordelijk gehouden voor de problemen. Er wordt van hen verwacht dat zij de crisis tot een goed einde zullen brengen.¹⁶

Beleidsvoering die betrekking heeft op taboeonderwerpen is niet bevredigend op te lossen. Crises behoeven niet per definitie te leiden tot hervormingen. Crisis rondom een taboeonderwerp legt, volgens Alink, de gevolgen bloot van het, vaak gedurende lange tijd,

¹¹ Alink, *Crisis als kans?*, 32.

¹² Ibidem, 32

¹³ Ibidem, 36.

¹⁴ Ibidem, 34.

¹⁵ V. Bekkers, *Beleid in beweging. Achtergronden, benaderingen, fasen en aspecten van beleid in de publieke sector* (Den Haag 2007) 124.

¹⁶ Alink, *Crisis als kans?*, 39.

gedogen van een ongewenste, illegale situatie. De discussies die ontstaan rondom deze politiek gevoelige onderwerpen zijn doorgaans zeer emotioneel beladen. Desondanks kan het gebeuren dat er geen beleidswijzigingen plaatsvinden.¹⁷ Een crisis genereert dus mogelijkheden maar kan geen antwoord geven op de vraag wie gebruik kan maken van het ontstane beleidsraam.¹⁸ Alink ziet hier wel andere mogelijkheden. Volgens haar biedt een crisis wel kansen op hervorming. Dat ligt aan de toegevoegde waarde van de crisis omdat het voorstellen tot verandering of hervorming op de politieke agenda plaatst. Op die manier kan een crisis een taboedoorbrekende functie hebben.¹⁹

Beleid verandert dus doorgaans op het moment dat er in de samenleving onrust is ontstaan over een, voor de politiek interessant, onderwerp. In het geval van Curaçao was het de lokale bevolking die protesteerde tegen het zedelijk verval op het eiland. Het zedelijk verval werd, volgens hen, vooral veroorzaakt door de aanwezigheid van militairen, mariniers en arbeidsmigranten van Shell. *Campo Alegre* was een politiek en economisch aantrekkelijk antwoord op de zedenvraag van de bevolking. De aanwezigheid van de olieraffinaderij was van groot economisch belang voor de Nederlandse overheid en de lokale bevolking. Olie werd, in het bijzonder vanaf deze periode, een belangrijk economisch handelsproduct. Uiteraard moest de olieraffinaderij verdedigd kunnen worden tegen vijandelijke aanvallen en dat maakte aanwezigheid van het leger belangrijk. Bovendien speelde de politiek in op een morele kwestie. Politieke beleidsveranderingen vinden ook vaak plaats als het een electoraal belang kan dienen. Moraal- en zedekwesties doen het in verkiezingstijd altijd goed. Door de bevolking bijvoorbeeld te wijzen op de gezondheidsrisico's van ongereguleerde prostitutie, creëerde de politiek mogelijkheden beleid te maken dat, toentertijd, het economische en politieke belang het meest ondersteunde. Prostitutie op Curaçao is, om die reden, een mooi voorbeeld om als casus te gebruiken en om aan te tonen dat onrust, ontstaan in de samenleving, gebruikt is om overheidsbeleid te maken voor het taboeonderwerp prostitutie. Daarnaast wil ik aantonen dat het andersom ook werkt. Daarvoor zal ik als voorbeeld het eiland Aruba gebruiken. Ook op Aruba was prostitutie een kwestie geworden. Daar is het de overheid echter niet gelukt om prostitutiereglementering vergelijkbaar met Curaçao te maken. Op beide eilanden bood zich eenzelfde crisis aan waarbij via overeenkomstige argumenten hetzelfde debat is gevoerd. Ik wil, door gebruik te maken van beide gevallen, aantonen dat de

¹⁷ Alink, *Crisis als kans?*, 21

¹⁸ *Ibidem*, 33.

¹⁹ *Ibidem*, 222.

ontstane beleidsramen en de daarbij behorende gelegenheidsstructuur geen gelijke hervormingen hebben gegeven.

Materiaal en methode

Het materiaal dat ik gebruik voor mijn onderzoek is afkomstig uit een aantal beperkt toegankelijke archieven. Het archief van het Ministerie van Koloniën²⁰ en het Archief Ministerie van Defensie: Commandant der Zeemacht de Nederlandse Antillen 1946-1989²¹ bezitten veel waardevolle documenten. In het Koloniënarchief bevinden zich bijna alle gouvernementele documenten die het beleid rondom het bordeel onthullen. Daarnaast is het bijzonder waardevol met betrekking tot internationale politiek omdat het stukken bevat die aantonen dat Nederland, door het staatsbordeel, internationaal in een precaire situatie zat. Het archief van de Marine is bruikbaar omdat het laat zien met welke problemen, met betrekking tot de zeden, dit instituut kampte. Bovendien is het archief van het Ministerie van Justitie, inventaris van de afdeling Wetgeving met betrekking tot de Internationale Organisaties 1946-1989,²² interessant voor documentatie rondom internationale politiek. Het archief van het Ministerie van Marine Militaire Instanties en Onderdelen in de Gebiedsdelen Curaçao en Suriname 1934-1947²³ was waardevol aangezien er correspondentie over zedenverval van de vlootaalmoezener met de gouverneur van Curaçao in bleek te zitten. Daarbij heb ik gebruik gemaakt van het archief Ministerie van Koloniën: Gouvernementsjournalen Suriname en Curaçao, Serie A.²⁴ In dit archief bevond zich het erfpachtdocument dat is afgegeven voor de grond waarop *Campo Alegre* later is verschenen. Het archief Afdeling Volksgezondheid (1902) 1918-1950 (1976)²⁵ heb ik gebruikt om meer informatie te krijgen over de manier waarop er werd omgegaan met geslachtsziekten en hoe dit bij de wet was geregeld. Al deze archieven bevinden zich in het Nationaal Archief te Den Haag.

Het is bekend dat de katholieke kerk heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van het

²⁰ NA, Archief *Ministerie van Koloniën* archiefinventaris nummer 2.10.54.

²¹ NA, Archief *Ministerie van Defensie: Commandant der Zeemacht de Nederlandse Antillen 1946-1989* Archiefinventaris nummer 2.13.112, archiefblok nummer D18.

²² NA, Archief *Ministerie van Justitie, inventaris van de afdeling Wetgeving met betrekking tot de Internationale Organisaties 1946-1989* archiefinventaris nummer 2.09.84.

²³ NA, Archief *Ministerie van Marine: Militaire Instanties en Onderdelen in de Gebiedsdelen Curaçao en Suriname 1934-1947* Archiefinventaris nummer 2.12.33.

²⁴ NA, Archief *Ministerie van Koloniën: Gouvernementsjournalen Suriname en Curaçao, Serie A*, archiefinventaris nummer 2.10.36.24.

²⁵ NA, Archief *Afdeling Volksgezondheid (1902) 1918-1950 (1976)*, archiefinventaris nummer 2.15.37.

bordeel.²⁶ Het archief van de katholieke kerk dat zich bevindt in het Katholiek Documentatie Centrum aan de Radboud Universiteit te Nijmegen heeft helaas weinig opgeleverd. Ik heb verschillende stukken bekeken maar uiteindelijk was alleen een brief van een anonieme broeder enigszins bruikbaar voor mijn onderzoek. Deze brief bevond zich in het archief van A.T.W. Simons.²⁷ Ik heb wel gebruik gemaakt van het archief van de Commissie voor de Protestantse Kerken in Oost-Indië en West-Indië 1815-1958.²⁸ Echter niet in verband met de rol van de kerk tijdens de oprichting van *Campo*. Dit archief bevond zich niet in Nijmegen maar ook in het Nationaal Archief te Den Haag. Navraag bij Koninklijke Shell naar archieven met betrekking tot *Campo Alegre* leverde een negatief antwoord op.

Over *Campo Alegre* zijn veel artikelen verschenen in het lokale katholieke dagblad *Amigoe di Curaçao*. Deze krant is digitaal beschikbaar via de website van de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. Dezelfde bibliotheek is in het bezit van een aantal banden *Beurs en Nieuwsberichten* voor het gebiedsdeel Curaçao en voor de Nederlandse Antillen. Dit dagblad was liberaal getint en voor vele jaren in het bezit van olieraffinaderij Shell. Krantenartikelen zijn zeer waardevol gebleken voor mijn onderzoek. Ongeveer tachtig procent van de artikelen behandelen kwesties die betrekking hebben op vechtpartijen, dronkenschap en politieoptreden op *Campo Alegre*. De resterende twintig procent heb ik kunnen gebruiken voor mijn onderzoek. Opmerkelijk is dat deze artikelen vooral verschenen zijn in de maand juni van het jaar 1951. Door artikelen uit deze periode van verschillende kranten naast elkaar te leggen wordt duidelijk wat er gebeurde op Aruba ten tijde van het debat rondom prostitutieregulering. Doordat media aandacht gaven aan problematiek rondom prostitutie op Curaçao, kreeg het onderwerp een breder publiek waarna het uiteindelijk op de politieke agenda van Aruba belandde. Het aantal artikelen dat ik bestudeerd heb voor mijn onderzoek is af te lezen in onderstaande tabel:

Kranten	Artikelen	periode
<i>Amigoe di Curaçao</i>	130	1949-1959
<i>Beurs en Nieuwsberichten</i>	149	1949-1954
<i>Trouw</i>	1	19-9-2008
<i>De Gelderlander</i>	1	4-11-1949
<i>La Prensa</i>	1	12-10-1949

²⁶L. Dros, 'RK kerk stond aan wieg bordeel', *Trouw*, 19 september 2008.

²⁷KDC, Archief A.T.W. Simons, archiefinventaris nummer 398, inventarisnummer 1115, schapnummer 2501.

²⁸NA, Archief *Commissie van de Protestante Kerken in Oost-Indië en West-Indië 1815-1958*, archiefinventaris nummer 2.10.12.

Historiografie

‘Er moet gelijk in elk huisgezin, zoo ook in de afzonderlijke wereld, welke de bewoners der huizen van ontucht in eene groote stad uitmaken, een gezag zijn, hetwelk, zonder tot den regter telkens de toevlugt te nemen, zelf handelen, zelf bestraffen kan. Het is niet mogelijk zonder zoodanige magt, politie – toezigt uit te oefenen.’²⁹

Deze passage, afkomstig uit het *Verslag der Staats-Commissie* dat werd gepubliceerd in 1853, geeft overduidelijk weer dat beleidsmatige bemoeienis met prostitutie ook toen van belang was. De meest evidente sociaalwetenschappelijke studies over prostitutie dateren in Europa uit de negentiende eeuw.³⁰ Politieke en sociaaleconomische omstandigheden gaven destijds mogelijkheden tot de ontwikkeling van de sociologie en bestudering van de samenleving. Gegrand vanuit een patriarchale, racistische en christelijke structuur van West-Europese waarden en normen hield deze wetenschap zich vooral bezig met de verspreiding van geslachtsziekten.³¹

Prostitutie wordt tegenwoordig door wetenschappers vanuit meerdere perspectieven beschreven. Twee veel voorkomende benaderingen zijn, allereerst, de manier waarop prostitutie geanalyseerd wordt vanuit een perspectief van onderontwikkeling. Werken in de seksindustrie wordt in dit perspectief gezien als een antwoord van arme vrouwen op zoek naar een beter leven. Het andere perspectief is de manier, die veel gebruikt wordt door feministen. Zij analyseren prostitutie als de ultieme vorm van een patriarchale samenleving. Verkrachting en een vorm van seksuele slavernij, waarbij vrouwen slachtoffer zijn van geweld en seksueel terrorisme, spelen in deze benadering een grote rol.³² Het is belangrijk om vast te stellen dat dit niet de factoren zijn die prostitutie veroorzaken. Het benadrukt alleen de kwetsbaarheid van gemarginaliseerde minderheidsgroepen.³³ De vraag naar commerciële seks is, naar mijn mening, gebaseerd op de expansie en diversificatie van de seksindustrie. Met andere woorden: naarmate de vraag naar commerciële seks toeneemt, zal de markt zich daar naar aanpassen.

²⁹H. Provó kluit, Staatscommissie Politiewet 1853, *Verslag der Staats-commissie, benoemd bij Koninklijk Besluit van 3 mei 1852, (staatsblad no.99) tot het doen van onderzoek naar en het uitbrengen van verslag over een aan de tegenwoordige staatsinrigting en wetgeving meest passend stelsel van politiewet, uitgebragt op den 18den sept. 1852* ('s-Gravenhage 1853) 7.

³⁰ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 20-21.

³¹ *Ibidem*, 21.

³² K. Kempadoo, 'Prostitution, Marginality and Empowerment: Caribbean Women in the Sextrade', *Beyond Law* 5:14 (1996) 69.

³³ J. Sanghera, 'Unpacking the Trafficking Discourse', *Trafficking and Prostitution Reconsidered. New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human rights* (London 2005) 7.

De industrie zal zich uitbreiden en het aanbod groter worden.

Er is weinig literatuur over *Campo Alegre*. In zijn artikel ‘RK kerk stond aan wieg bordeel’, verschenen in dagblad *Trouw* van 19 september 2008 deed Lodewijk Dros hier zijn beklag over. Op een paar kleine publicaties na is er, volgens hem, nauwelijks iets over het onderwerp terug te vinden in het Nederlands taalgebied.³⁴ De bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden bezit een paar publicaties. Uit 1965 is een tijdschrift *Vit6* waarin een artikel over het prostitutiekamp is verschenen. In dit artikel komt de patriarchale samenleving uitstekend tot zijn recht. Zo wordt ondermeer beweerd dat de lichtekooien worden uitgebuit en in erbarmelijke omstandigheden hun werk moeten doen. Professor in Latijns-Amerikaanse en Caribische studies Kamala Kempadoo heeft in 1994 haar dissertatie geschreven over Caribische vrouwen in de Nederlandse seksindustrie. In *Exotic colonies: Caribbean women in the Dutch sextrade* komt *Campo Alegre* uitgebreid aan bod. De benadering is echter veel meer vanuit een racistisch en etnisch oogpunt. In 1999 verscheen van Kempadoo *Sun, Sex, and Gold. Tourism and Sex Work in the Caribbean*. In 2004 verscheen *Sexing the Caribbean, gender, race, and sexual labour*. Zoals de titels doen vermoeden zijn deze boeken geschreven vanuit hetzelfde perspectief. Kempadoo wil vooral aantonen dat migratiestromen in de sekshandel in het Caribische gebied gevormd zijn door ras, etniciteit en strategieën om economisch te overleven. Vervolgens zijn er twee kleine bundels van opstellen verschenen waarin *Campo Alegre* wordt beschreven. In de *Koperen Polyfonie* staat een artikel van een mevrouw Martin die de ontstaansgeschiedenis van het bordeel beschrijft. In de bundel *Cinco Aña na Caminda* is door L.J. Alofs de geschiedenis over een te stichten *Campo Alegre* op Aruba beschreven. *Campo Alegre* is ook gebruikt in de dissertatie van Tjeerd de Reus die onderzoek heeft gedaan naar geslachtsziekten op Curaçao. Zijn proefschrift, *Geslachtsziekten op Curaçao*, uit 1970 doet verslag van zijn onderzoek verricht in het jaar 1965-1966. Voor informatie over de marine in de Nederlandse Antillen is een boek van Anita van Dissel en Petra Groen, *In de West. De Nederlandse krijgsmacht in het Caribisch gebied*. Dit boek doet verslag van de manier waarop de Nederlandse marine beleid voerde in het gebied van 1634 tot 2010.

Er is nog niets geschreven over problematiek die zich vormt rondom een taboeonderwerp als prostitutie als getracht wordt dit door middel van overheidsbeleid te reguleren. De geschiedenis van *Campo Alegre* is al helemaal niet in dit perspectief gebruikt. Door *Campo Alegre* als casus te gebruiken voor mijn onderzoek hoop ik dat mijn scriptie een

³⁴ Dros, ‘RK kerk stond aan wieg bordeel’, *Trouw*, 19 september 2008.

aanvulling kan zijn in dit onderzoeksveld. De eerder genoemde Victor Bekkers laat in zijn boek zien hoe beleid ontstaat. Hij beschrijft de communicatie tussen beleidsvormers en de samenleving. Dit is voor mijn onderzoek van belang omdat overheidsbeleid een antwoord is op een kwestie die de samenleving bezig houdt. Petra de Vries geeft in haar dissertatie *Kuisheid voor mannen, vrijheid voor vrouwen* een mooi overzicht van eerdere pogingen tot regulatie van de seksbranche. In haar betoog beschrijft zij de geschiedenis van reglementering en bestrijding van prostitutie in Nederland vanaf 1850 tot 1911. Daarbij is het artikel *De Middernachtzending, een buitenparlementaire actiegroep* van Rudolf Dekker interessant om de historische context over protest tegen prostitutiereglementering beter te kunnen omschrijven. De publicaties van A.P. Fokker uit, respectievelijk 1879 en 1880, met de titels *De Prostitutie Kwestie* en *De Prostitutie-Kwestie in de Tweede Kamer en voor de openbare meening* zijn zeer bruikbaar omdat Fokker zich een groot voorstander van reglementering toonde. Publicaties in de *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden*, een zondagskrant uit de negentiende eeuw, die betrekking hebben op het onderwerp zijn zeer bruikbaar om de discussie over het onderwerp te omschrijven. Deze krant toonde zich een groot tegenstander van reglementering.

Hoofdstuk 1: Prostitutie in de negentiende eeuw

*'Ik mag aannemen dat het beschaafde deel der natie de meening dat, omdat geslachtsprostitutie en syphilis nu eenmaal vieze zaken zijn, de Staat die daarom zou moeten ignoreeren, niet toegedaan is.'*³⁵

In de negentiende eeuw is ook het een en ander gepubliceerd omtrent het thema prostitutieregulering. De hierboven geciteerde passage dateert uit 1880 en is afkomstig van A.P. Fokker, hoogleraar in de hygiëne aan de universiteit van Groningen en groot voorstander van reglementering en registratie van prostitutie. Van hem verschenen twee publicaties. De eerste, *De Prostitutiekwestie*, verscheen in 1879 terwijl kort daarop in 1880 *De Prostitutiekwestie in de Tweede Kamer en voor de openbare meening* gepubliceerd werd. In beide publicaties komt het debat, dat toen gevoerd werd rondom prostitutieregulering, mooi naar voren. Vooral het laatste boekje was een antwoord op kritiek die aan Fokkers adres werd geuit via auteurs in de *Geneeskundige Courant*. Het is bijzonder waardevol om dit debat ook te bekijken omdat de argumenten, die gebruikt zijn in het debat, overeenstemmen met die van het debat dat later gevoerd is geweest rondom *Campo Alegre*. Prostitutieregulering, en het debat rondom het onderwerp, was al in de negentiende eeuw uitgebreid aan bod gekomen.

Nederland kende al aan het begin van de negentiende eeuw een systeem van prostitutiereglementering: toen nog onder Frans bewind, trachtte Napoleon prostitutie via politiek beleid te reguleren aangezien de verspreiding van syfilis onder zijn troepen anders niet te beteugelen zou zijn geweest.³⁶ In 1811 werd, naar Frans voorbeeld, officiële reglementering en medische controle op prostituees ingevoerd.³⁷ Later werd door de Nederlandse overheid ook een reglementeringstelsel ingevoerd om de verspreiding van geslachtsziekten tegen te gaan. Terwijl halverwege de negentiende eeuw de vraag over algemene veiligheid, gezondheid en de onvermijdelijke sociale functie van prostitutie de reglementaristen bezig hield domineerde de kwestie van de publieke moraal de kant van de tegenstanders van regulering.³⁸ De al eerder genoemde opkomst van de studies in sociologie in combinatie met de toename van een sterk gerationaliseerde medische wetenschap plus een

³⁵ A.P. Fokker, *De Prostitutie-Kwestie in de Tweede Kamer en voor de openbare meening* (Haarlem 1880) 7.

³⁶ J.R. Prakken, 'Hygiënist en moralist bij de geslachtsziektenbestrijding in de negentiende eeuw', *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 28 (1973) 1043.

³⁷ Dekker R., 'De Middernachtzending, een buitenparlementaire actiegroep', in: Faber S...et al, *Criminaliteit in de negentiende eeuw* (Hilversum 1989) 111.

³⁸ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 27.

groeierende middenklasse mentaliteit gebaseerd op een sterke christelijke ethiek had er in Europa toe geleid dat tegenstanders vonden dat de ‘slechte’ en ‘zieke’ natuur van prostitutie niet langer overeen kwam met de geldende Europese waarden en normen.³⁹ De bourgeois familie en manier van leven die dominant werd in negentiende-eeuws Europa had seksualiteit gescheiden van plezier en lust. Seks werd gezien als verplichting, alleen noodzakelijk voor reproductie en dan ook nog in een moderate vorm. Bovendien kwam de medische wetenschap met ‘bewijs’ dat teveel opwinding en geslachtsgemeenschap pathologische consequenties had voor de vrouw. Reglementering die prostitutie beschermde en controleerde waren derhalve niet gewenst.⁴⁰ In Nederland waren tegenstanders van dezelfde mening toegedaan.

De manier waarop reglementering werd ingevoerd was vooral op advies van een Staats-Commissie die in 1852 een onderzoek uitvoerde met betrekking tot staatsinrichting en wetgeving. Publieke vrouwen moesten zich laten registreren en kwamen onder speciaal politietoezicht. Zij kregen een kaart of boekje als bewijs dat zij hun beroep mochten uitoefenen. Daarnaast werden zij verplicht tot het ondergaan van een medische keuring en gedwongen tot behandeling en verpleging bij gebleken ziekteverschijnselen. Uitslagen van het medisch onderzoek werden ter informatie voor de klanten op de kaart vermeld. Dit systeem werd bekend als ‘reglementering der prostitutie’. Het systeem werd omstreeks 1850-1860 in werking gesteld.⁴¹ Volgens de Staats-Commissie was de prostitutie een bron van verspreiding van venerische ziekten. De commissie maakte een onderscheid tussen ‘heimelijke- of clandestiene prostitutie’ en ‘geafficheerde- of openbare prostitutie’. De clandestiene vorm werd, met betrekking tot besmetting, als de meest gevaarlijke gezien. Zo publiceerde de commissie in zijn *Verslag der Staats-Commissie*: *‘Deze soort van prostitutie is de meest gevaarlijke: zij mengt zich in het dagelijksche leven; zij sluipt onder het bedriegelijke masker van den dienstbaren stand de huisgezinnen binnen, en verspreid daar haar doodelijk gif; of zij weet, onder den dekmantel van eenig ander eerlijk bedrijf, de jongelingschap of den gehuwden man in haar net te lokken, om menigmaal een zedelijk en stoffelijk onherstelbaar nadeel achter te laten: zij heeft meer behagelijke vormen en is meer uitlokkend en verleidelijk; maar zij weet juist daardoor vaster te verstrikken en maakt juist daarom de meeste en de grootste slagtoffers.’*⁴² Om dit tegen te gaan zag de commissie als enige oplossing de ‘openbare’ prostitutie te reglementeren aangezien prostitutie als een

³⁹ K. Kempadoo, *Sun, Sex, and Gold. Tourism and Sex Work in the Caribbean* (Oxford 1999) 10.

⁴⁰ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 28.

⁴¹ Prakken, ‘Hygiënisten en moralisten’, 1043.

⁴² Provó Kluit, *Verslag der Staats-Commissie*, pagina 55.

onvermijdelijk en noodzakelijk kwaad werd gezien.⁴³ De Commissie was wel de mening toegedaan dat alleen overheid en politie verordeningen met betrekking tot prostitutie mochten creëren. Het onderwerp werd danig complex gevonden dat de commissie gemeenten niet geschikt vond om prostitutie te reguleren. Het diende in zijn geheel bij wet te worden geregeld en *‘voorts aan ministeriële aanschrijvingen en instructien over te laten; maar aan de plaatselijke besturen te verbieden, daaromtrent verordeningen te maken of bevelen te geven.’* Volgens het Verslag was *‘de tijd nog niet geboren om de bordeelen af te schaffen.’* Want, *‘Hoe wenschelijk en betamelijk het in het afgetrokkene schijnen mag, dat in eene beschaafde maatschappij de openbare ontucht geheel kon worden verboden en geweerd, - de ondervinding heeft echter te allen tijde, (...), bewezen, dat dit volstrekt onmogelijk is.(...)De prikkel was nu eenmaal sterker dan de vrees voor straf.’*⁴⁴

Vrijwel gelijk met de invoering van de reglementering kwamen de eerste protesten tegen het systeem. De eerste criticaster was N.B. Donkersloot, hoofdredacteur van de *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden*. In zijn artikel gepubliceerd in 1856 *Moet de Staat openlijke prostitutie erkennen?* uitte hij zijn ongenoegen over het systeem. Hij was van mening dat de Nederlandse staat het kwaad van de prostitutie niet moest erkennen en al helemaal niet op basis van het argument dat deze vorm de ergere uitingvormen van geslachtsdrift zou tegengaan. Naar zijn mening was prostitutie *‘een verderfelijk, zedekwetsend, tegen de maatschappelijke zoowel als de godsdienstige wetten indruischend, kwaad. En moge de billijken wensch uitten, dat dit kwaad geheel en al uit de maatschappij konde geweerd worden.’*⁴⁵ De taak van de overheid lag niet in het bevorderen van de verleiding maar in ordehandhaving en veiligheid. Als iemand zijn driften niet kon beheersen moest hij dat maar in het geheim in duisternis en stilte doen, volgens Donkersloot. Mocht hij daarmee een ongeneeslijke en overdraagbare ziekte oplopen dan was dat zijn eigen probleem.⁴⁶ Een voorloper van een duidelijke beweging tegen de reglementering was de predikant Heldring uit Zetten. Al in 1847 zette hij een tehuis voor ‘gevallen vrouwen’ op. Later zouden hier de Heldring-gestichten uit voortvloeien. Heldring had een andere visie op prostitutie. Hij was van mening dat de vrouwen niet als misdadigers moesten worden gezien maar als slachtoffers. Op die manier wilde hij begrip kweken voor de soms treurige

⁴³ P. deVries, *Kuisheid voor mannen, vrijheid voor vrouwen*, 25-27.

⁴⁴ Provó Kluit, *Verslag der Staats-Commissie*, 55.

⁴⁵ N.B. Donkersloot, ‘Moet de Staat het bestaan van openlijke prostitutie erkennen?’ *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden* jaargang 10 nummer 44 zondag 2 november 1856. Voorpagina.

⁴⁶ Ibidem.

omstandigheden waarin de prostituees verkeerden.

Vanaf 1870 werd het protest tegen de reglementering luider door, onder meer, de abolitionistische beweging. Zij wilde prostitutie bestrijden en eiste een verbod van bordelen en andere huizen van ontucht. Bovendien wilden de abolitionisten een eind maken aan de reglementering. Het Abolitionisme had haar oorsprong in Engeland waar ze werd bedreven door vrouwen met Josephine Butler aan de leiding. In Nederland werd in 1879 de Nederlandse Vereeniging tegen de Prostitutie (NVP) opgericht door Hendrik Pierson die, net als Heldring, predikant was en later directeur zou worden van de Heldring-gestichten in Zetten.⁴⁷ Pierson was een fel tegenstander van de reglementering. Hij vond het *'onzedelijk dat de staat, door sanitair toezicht te gelasten, de publieke vrouwen als bedrijfsters van een wettig beroep erkende en ze niet ignoreerde*. Bovendien vond hijzelf het toezicht demoraliserend voor de daarmee belaste medici en de prostituee. Hij zag in het toezicht vanuit overheidswege een uitnodiging tot prostitutie.⁴⁸

Er kwam echter kritiek uit de medische wereld op het werk van Pierson. De al eerder genoemde Dr. A.P. Fokker viel in zijn betoog niet alleen het werk van Hendrik Pierson aan maar hij refereerde ook aan het artikel van Donkersloot uit 1856. Fokker toonde zich een groot voorstander van de reglementering. Hij pleitte zelfs voor uitbreiding van het sanitaire toezicht.⁴⁹ Fokker stelde dat Pierson het bij het verkeerde eind had. Naar de mening van Fokker kon toezicht de verspreiding van venerische ziekten alleen maar beter bestrijden. Daarnaast vond Fokker de stelling van Pierson dat een prostituee geen wettig beroep kon uitoefenen onjuist. Fokker schreef: *'Maar daar er geene enkele bepaling in onze wet is die geslachtsprostitutie tusschen meerderjarigen verbiedt, is er ook geene enkele reden om het beroep van publieke vrouw onwettig te noemen*.⁵⁰ Van Donkersloot, vond hij, dat deze zich in zijn artikel uit 1856 onhumaan had uitgedrukt door *extramatrimonieele gemeenschap met eene ongeneeslijke, weer op andere geheel onschuldige individus overdraagbare ziekte te bestraffen*.⁵¹

Opnieuw werd een commissie ingesteld om advies uit te brengen over prostitutie in het kader van de wetgeving op besmettelijke ziekten. Ook deze commissie bleef pleiten voor een wettelijke regulering zoals die van de Staats-Commissie uit 1852. Opnieuw kwam vanuit

⁴⁷ Prakken, 'Hygiënisten en moralisten', 1045.

⁴⁸ Fokker, *De Prostitutie Kwestie* (Haarlem 1879) 4.

⁴⁹ Fokker, *De Prostitutie Kwestie*, 4.

⁵⁰ Ibidem, 23.

⁵¹ Ibidem, 31.

de *Geneeskundige Courant* protest. Deze keer kwam de kritiek van een andere medicus. Dr. A.O.H Tellegen uit Groningen schreef op 26 juni 1879 dat hij van mening was dat geslachtelijke onthouding het juiste antwoord was op de kwestie. De eventuele nadelen van onthouding wogen, naar zijn mening, minder zwaar dan de voordelen. Hij reageerde daarmee op het advies van de Commissie. De Commissie was tot de conclusie gekomen dat *'geslachtsverkeer bepaald noodzakelijk, en gezondheid zonder dit bijna onbestaanbaar is, een feit is het zeker, dat de neiging tot vereeniging met de andere sekse een van de sterkst ontwikkelde is bij den mensch zoowel als bij het dier en dat velen zich heel wat moeite en gevaren getroosten om daaraan te kunnen voldoen.'*⁵² Tellegen vond onder meer dat het voorschrijven van geslachtsverkeer door een arts overeenkwam met het advies om te gaan stelen. Daarnaast vond hij dat seksualiteit onder de eigen verantwoordelijkheid viel. Volgens Tellegen was onthouding van geslachtsverkeer absoluut niet schadelijk voor de ziel, noch voor het lichaam. Tellegen haalde de mening van andere medici erbij om zijn eigen betoog verder te onderbouwen. Zo zou een zekere professor Humphrey hebben aangetoond dat *'de functies der geslachtsorganen, en wij kunnen daaraan toevoegen der gedeelten van het zenuwstelsel, welke met die organen in verband staan, gedurende eenen langen tijd kunnen stilstaan en zelfs gedurende het geheele leven en dat zij toch gezond kunnen zijn en in staat, om weder in werking te treden.'* De mening van een andere arts, genaamd Curschmann, werd ook door Tellegen aangehaald. Curschmann was van mening dat het huwelijk een zeer gunstige uitwerking kon hebben op patiënten die weinig last hadden van *polluties*.⁵³ Indien dit niet te verwezenlijken was vond Curschmann het alternatief om dan op een andere manier *den coitus naturalis* uit te oefenen niet erg geneeskundig en wetenschappelijk. *'Reeds de daarmede verbonden gevaren (syphilis, gonoerhee) zijn te groot en te moeielijk te ontgaan, daargelaten nog de zedelijke zijde van het vraagstuk.'*⁵⁴

Ook Donkersloot liet zich opnieuw niet onbetuigd. Als reactie op Fokker publiceerde hij een boekbeoordeling over *De Prostitutie Kwestie*. Hij verweet Fokker te weinig gebruik te hebben gemaakt van bronnen, te weinig onderzoek naar de kwestie te hebben gepleegd en een te eenzijdig verhaal te hebben geschreven.⁵⁵ Fokker zelf liet nog een keer van zich horen. In zijn publicatie *De Prostitutie-Kwestie in de Tweede Kamer en voor de openbare meening* die

⁵² A.O.H. Tellegen, 'Onthouding', *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden* jaargang 33 nummer 28 13 juli 1879, pagina 3.

⁵³ Onwillekeurige nachtelijke zaadvloeiing. <<http://www.encyclo.nl/begrip/pollutie>> 20 maart 2012.

⁵⁴ Tellegen, 'Onthouding', 3.

⁵⁵ Donkersloot, 'De Prostitutie Kwestie', *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden* jaargang 33 nummer 27 6 juli 1879, 3.

verscheen in 1880 deed hij nogmaals uit de doeken waarom de reglementering moest blijven voortbestaan. Onbekendheid voor problematiek van venerische ziekten wees Fokker ten zeerste af. Sanitair toezicht vanuit de overheid kon er, zijns inziens, voor zorgen dat dit enigszins beperkt kon worden. Hij vond: *‘De Natie heeft er recht op dat haar zuiveren wijn wordt geschonken.’* Daarbij deed hij een aanval op de Abolitionisten uit Engeland. Fokker geloofde dat de protestbeweging, in Nederland tegen de reglementering, sterk beïnvloed was geweest door de Engelsen. Zo schreef hij: *‘Dat die agitatie in Engeland geboren werd en daar belangrijke dimensies heeft aangenomen, kan geene bevreemding wekken, als men bedenkt dat Engeland het vaderland is van vele andere dergelijke agitatiën;(…) en dat het zoo bijgeloovig Engelsche volk zoo bij uitstek geschikt is om voor dergelijke zaken te worden gebruikt.’*⁵⁶ Zijdelings kon hij het ook niet nalaten om Pierson van een stevige repliek te voorzien. Fokker verweet Pierson belangenverstrengeling en zich te begeven op terrein waar hij geen kennis van had. Fokker schreef: *‘Maar wanneer hij zich buiten zijn terrein begeeft; wanneer hij zijne orthodoxie en den invloed, dien zij hem bij de minder ontwikkelde schare verleent, misbruikt tot politieke doeleinden; wanneer hij door schoonschijnende argumenten de belangen van zijn kerkgenootschap bevorderen wil ten koste van het staatsbelang, dan verklaar ik mij gaarne zijn tegenstander, vooral waar hij zich op een terrein begeeft waarop ik werkzaam ben.’*⁵⁷

Tegenstand tegen de reglementering bleef echter toenemen. Vanaf 1888 kwam de Middernachtzending erbij. Deze vereniging werd financieel gesteund door Hendrik Pierson die er naast de chiquere NVP een variant voor het gewone volk in zag. Doelstelling van de Middernachtzending was het verhogen van het zedelijk peil van de Nederlandse bevolking en de bestrijding van prostitutie. De manier waarop zij dit deden was uniek omdat de leden zich niet richtten op de prostituees maar op de prostituanten. Bovendien waren zij bereid tot directe actie. Ze schreven eindeloos verzoekschriften, schakelden de pers in, verspreidden brochures en organiseerden zo nu en dan massademonstraties.⁵⁸ De discussie in medische kringen werd ook onvermoeibaar voortgezet.

Er hebben zich nog twee commissies gebogen over het vraagstuk waarbij het nut van de reglementering en het voortbestaan van bordelen steeds meer betwijfeld werd. De onthoudingstheze begon steeds meer terrein te winnen. De overheid vroeg zich af of het systeem effectief was in de bestrijding van geslachtsziekten en of de geslachtsdrift

⁵⁶ Fokker, *De Prostitutie-Kwestie in de Tweede Kamer en voor de openbare meening* (Haarlem 1880) 14-22.

⁵⁷ Ibidem, 23.

⁵⁸ R. Dekker, ‘De Middernachtzending’, 109-112.

beheersbaar was zonder de gezondheid te schaden. Als de laatste stelling met ja beantwoord kon worden was prostitutie niet langer noodzakelijk.⁵⁹ Uiteindelijk werd in 1911 bij de ‘Wet van Regout’ strafbaar gesteld: ‘Hij die van het opzettelijk teweegbrengen of bevorderen van ontucht door anderen met derden een beroep of eene gewoonte maakt’.⁶⁰ Deze zedelijkheidswetgeving betekende een grote overwinning voor de abolitionisten en vormde een bekroning op de strijd voor een morele, op christelijke principes gebaseerde staat. Bovendien werden in het wetboek van strafrecht de artikelen 250bis en 250ter opgenomen. Deze artikelen verboden respectievelijk het houden van een bordeel en het handelen in vrouwen. Daarnaast werd souteneurschap strafbaar gesteld via artikel 438Sr. Wel opmerkelijk is dat wat begonnen was als verzet tegen pogingen van de overheid om prostitutie te reguleren, eindigde in een sterk repressief bewind.⁶¹ Nog opvallender is het feit dat na 1911 het onderwerp niet meer terugkeert op de politieke agenda. Naar mijn mening is dit omdat andere onderwerpen belangrijker waren dan prostitutieregulering. Te denken valt aan de Eerste Wereldoorlog, de economische recessie en de opmaat naar de Tweede Wereldoorlog. Onderwerpen waarmee prostitutieregulering niet kon concurreren. Vanaf 1949 keerde de kwestie terug op de Nederlandse Antillen.

⁵⁹ Vries, *Kuisheid bij mannen, vrijheid voor vrouwen*, 55-58.

⁶⁰ Prakken, ‘Hygiënisten en moralisten’, 1045-1048.

⁶¹ Vries, *Kuisheid bij mannen, vrijheid voor vrouwen*, 261-262.

Hoofdstuk 2: Prostitutie op Curaçao

‘Men weet dat in de Hanch’i punda de gore sletten zich te koop bieden.’⁶²

Bovenstaande uitspraak, afkomstig uit het artikel dat gepubliceerd stond in *Vitó*, weerspiegelt in weinig woorden de consensus die bestond op het eiland Curaçao ten opzichte van de prostitutiekwestie. Prostitutie in het Caribisch gebied heeft een lange geschiedenis. Volgens Kamala Kempadoo is het verweven met de macht en controle die West-Europese kolonisten uitoefenden over de vrouwelijke gekleurde lokale bevolking. Slavernij betekende voor de slaveneigenaar niet alleen het recht op afname van verplichte arbeid maar ook op onbeperkte seksuele toegang tot zijn slaven. Blanke slaveneigenaren hebben ruim gebruik gemaakt van dit ‘recht’. Verkrachting en seksueel misbruik waren gebruikelijk waardoor het houden van bijvrouwen en prostitutie al snel een integraal onderdeel werd van de Caribische samenleving. Na verloop van tijd zat geen enkele zichzelf respecterende Europese man, die het zich kon veroorloven, zonder gekleurde minnares.⁶³

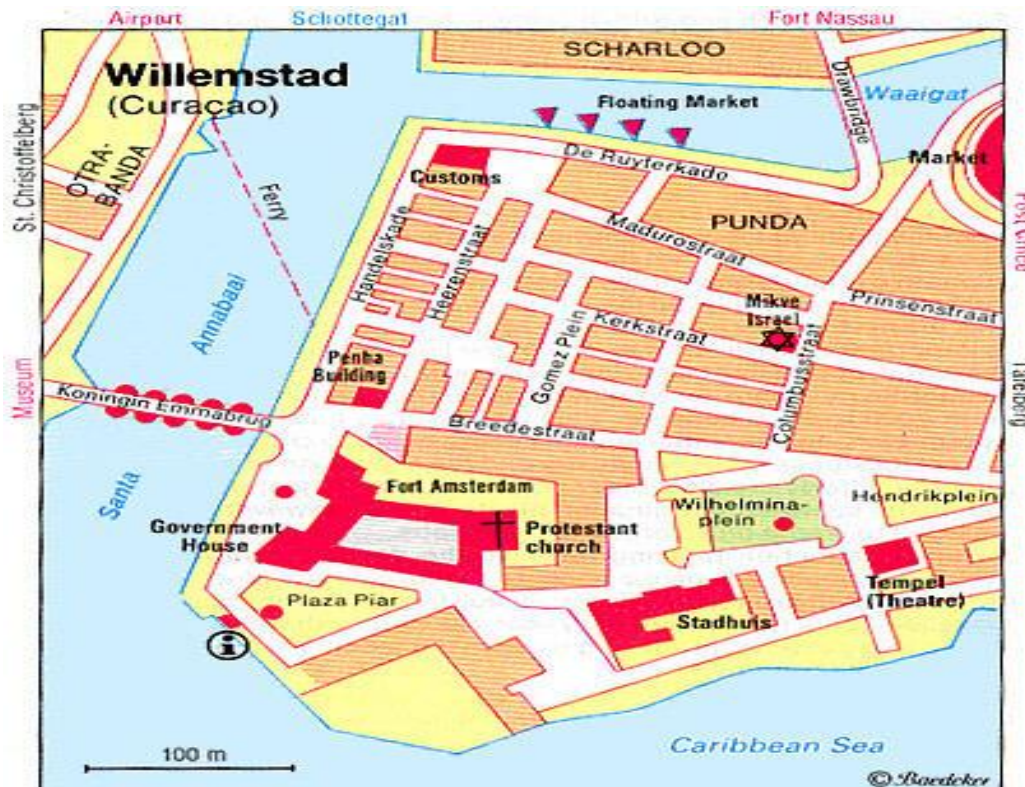
Prostitutie op Curaçao vond van oudsher voornamelijk in de openlucht plaats. Dit kwam vooral door het warme klimaat en omdat Curaçao twee verschillende types prostituee kende: de permanente binnenlandse- en de tijdelijke buitenlandse prostituee.⁶⁴ Dit blijkt uit een politierapport uit 1945 dat zich bevindt in het archief van het Ministerie van Koloniën. Volgens politie-inspecteur Gorsira ging het om ongeveer negentig buitenlandse prostituees die meestal één tot twee maanden in vier hotels in Willemstad verbleven. De hotels *Curaçao* in de Brandhofstraat aan de Scharloozijde, *Neerlandia* in de Madurostraat, *Central* in de Columbusstraat en *Victoria* in de Prinsenstraat waren geconcentreerd in het hart van het stadsdeel Punda.⁶⁵

⁶² ‘Hotel Campo Alegre; Hoerenexploitatie’, *Vitó*, 3.

⁶³ Kempadoo, *Sun, Sex, and Gold*, 5.

⁶⁴ U.C.H. Martin, ‘Hoe “Campo Alegre” ontstond’, in: *Koperen Polyfonie 12½-jarig bestaan van de Juridische Faculteit van de Universiteit van de Nederlandse Antillen* (Willemstad 1984) 30.

⁶⁵ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventarisnummer 2.10.54, inventarisnummer 10284. Politierapport: ‘oplevering volkswoningen te Steenrijk’.

Bron: <<http://www.planetware.com/map/willemstad-map-nan-nan206.htm>> 11 maart 2012.

De circa negentig prostituees waren voor het merendeel vrouwen afkomstig uit Colombia, de Dominicaanse Republiek en Venezuela. Aanvankelijk kwamen deze vrouwen, met behulp van een transitovergunning, naar Curaçao om goederen van Amerikaanse makelij te kopen. Terug in het moederland konden zij deze goederen, tegen een hogere prijs, doorverkopen.

Bovendien namen zij de goederen als gebruikt mee terug zodat geen invoerrechten betaald hoefden te worden. Tegelijkertijd gaven zij zich over aan de prostitutie. Het was de vrouwen echter niet toegestaan, volgens artikel 259 van het wetboek van strafrecht voor Curaçao, hun beroep in het hotel uit te voeren. Artikel 259 hield letterlijk in: *‘Hij, die van opzettelijk teweegbrengen of bevorderen van ontucht door anderen met derden een beroep of gewoonte maakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste 1 jaar of geldboete van ten hoogste Fl 1.000,-.’*⁶⁶ Met andere woorden: het hotel kon als bordeel worden gezien als de vrouwen daar hun klanten zouden ontvangen. Zij zagen zich daarom gedwongen om op straat hun clientèle te werven. Dit was echter ook bij wet verboden zodat de vrouwen cliënten wierven door van het hotel naar een dichtbijgelegen bar te lopen of zich op te houden in de bar van het desbetreffende hotel. Omdat veel klanten zich liever bedienden van een buitenlandse

⁶⁶ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 158.

prostitutie is het niet moeilijk voor te stellen dat zich een soort permanente markt van vraag en aanbod ontwikkelde in dit betrekkelijk kleine gebied.⁶⁷

Vanaf de vestiging van de Curaçaose Petroleum en Industrie Maatschappij (C.P.I.M.) in 1916 werd de Koninklijke Shell de belangrijkste werkgever van het eiland. Mannelijke geschoolde en ongeschoolde werknemers konden aan de slag op de raffinaderij. Daarnaast rekruteerde Shell nog ongeveer 5.000 mannelijke arbeidsmigranten van buiten het eiland. Dit was echter niet de enige olieraffinaderij in het gebied. Op Aruba was vanaf 1924 de Lago Oil and Transport Company gevestigd. Ook Lago Oil legde druk op de arbeidsmarkt. Aangezien op het eiland niet voldoende personeel te krijgen was wierf ook Aruba zijn arbeiders in het buitenland. Zo steeg de bevolking van het eiland van 8265 inwoners in 1920 naar 47.585 in 1948.⁶⁸ Beide raffinaderijen waren op dat moment de twee grootste ter wereld. De eilanden waren tijdens de Tweede Wereldoorlog van groot strategisch belang aangezien beide olieraffinaderijen een belangrijk deel van de brandstof voor de oorlogsinspanning leverden. Daarnaast lagen de eilanden geografisch zeer gunstig ten opzichte van het Panamakanaal.⁶⁹ Alleen al op het eiland Curaçao kwamen maandelijks ongeveer 20.000 mariniers aan, waarvan minstens 500 van hen in transitie voor twee jaar op het eiland achterbleven. Voorts waren ongeveer 3.000 Noord-Amerikaanse soldaten op het eiland gestationeerd. Dit gaf een duidelijke druk op de vraag naar recreatie.⁷⁰ Verkrachting en prostitutie, als gevolg van wat destijds als normaal resultaat van het natuurlijke mannelijke seksuele instinct werd beschouwd, werden geïdentificeerd als sociaal gevaar en de verspreiding van venerische ziekten gedefinieerd als product van deze situatie.⁷¹ Vooral de aan wal gedetacheerde mariniers hadden weinig omhanden en gingen uit verveling *'en bloc moreel ten onder'*.⁷²

Dit wordt bevestigd door de correspondentie van Leger- en Vlootaalmoezenier J.B. van der Meer met, onder andere, de gouverneur van Curaçao. Van der Meer schreef op 6 april 1940 in een brief aan de gouverneur van Curaçao: *'de zedelijke levensopvattingen en – praktijken met name onder de manschappen van het Waldetachment Mariniers alhier vertonen de laatste maanden een sterker wordende en treurige achteruitgang. De liederlijke taal, die gesproken wordt, is heel dikwijls van het grofste peil, de omgang met vrouwen van minder slecht allooi, wordt door het merendeel als natuurlijk en dagelijkse behoefte*

⁶⁷ Martin, 'Hoe Campo Alegre ontstond', 31-32.

⁶⁸ Kempadoo, *Exotic Colonies: Caribbean Women in the Dutch Sextrade*, 151-156.

⁶⁹ A. van Dissel, P. Groen, *In de West. De Nederlandse krijgsmacht in het Caribisch gebied* (Franeker 2010) 53.

⁷⁰ Kempadoo, *Exotic colonies*, 157.

⁷¹ Kempadoo, *Sun, Sex, and Gold*, 11.

⁷² Dissel, Groen, *In de West*, 56.

*beschouwd en heeft een omvang aangenomen als in jaren niet is voorgekomen.*⁷³ Van der Meer maakte zich grote zorgen omdat *'zelf de besten onder de Mariniers tegenover mij hebben verklaard, dat het in dergelijke omstandigheden onmogelijk is om goed te blijven.'*⁷⁴ Als aanleiding voor het gedrag wees Van der Meer het verlies van *'mooie levensidealen'* aan. Hij vond dat de mariniers te zware diensten en wachten moesten draaien en was ervan overtuigd dat het tweejarig verblijf op Curaçao eigenlijk te lang was. Mobilisatie van troepen en tekort aan manschappen hadden het verblijf echter voor onbepaalde tijd verlengd. De reactie die daarop door de mariniers volgde was het *'ongemanierd en ongebreideld uitleven op zedeloos gebied.'* Dit werd ondermeer duidelijk door de enorme toename in controlebriefjes voor gezondheid. Voorheen werden deze sporadisch ingeleverd maar nu werden ze bij tientallen aangeboden.⁷⁵ Om dit alles te bestrijden vroeg Van der Meer aan de gouverneur van Curaçao dat meer gewezen zou moeten worden op de gevaren van prostitutie door commandanten en doktoren. Bovendien was hij van mening dat het verboden moest worden dat in kazernes en op slaapzalen middelen aanwezig waren die ziekten en controles voorkwamen. Ook vond hij dat mariniers die zich te buiten gingen aan ergerlijk wangedrag naar Nederland gestuurd moest worden en dat maatregelen getroffen moesten worden tegen de grote invasie van minderwaardige vrouwen uit de naburige republieken. Deze kwamen *'soms ten getale van negentig over'*. Gezondheidspapieren moesten worden geëist naast bewijzen van goed gedrag afgegeven door de Nederlandse consul ter plaatse.⁷⁶

Daar bleef het niet bij. Één dag later schreef van der Meer een brief aan de Kolonel-Hoofdaalmoezenier Mgr. J.J.J. Noordman waarin hij zijn onvrede met de situatie niet onder stoelen of banken stak. Als gevolg van de oorlog was de tweejarige termijn van uitzending naar de West tot nader orde opgeschort en dat was niet zonder gevolgen gebleven. Volgens van der Meer was *'de zedelijke achteruitgang en –ondergang der manschappen met alle consequenties daaraan verbonden teruggekeerd.'* Bovendien schreef hij dat *'t moreel van de Mariniers is de laatste maanden op een meer dan erge manier gezakt. De liederlijke gesprekken, de onzedelijke levenspraktijken zijn veelvuldig en allergrofst, en door vele buitenstaanders wordt er aanstoot aangenomen en wordt er over geklaagd. 'T is een*

⁷³ Archief Ministerie van Marine: Militaire Instanties en Onderdelen in de Gebiedsdelen Curaçao en Suriname 1934-1947 Archiefinventarisnummer 2.12.33, archiefnummer 61. Brief Leger- en Vlootaalmoezenier J.B. van der Meer aan Gouverneur van Curaçao.

⁷⁴ Archief Ministerie van Marine: Militaire Instanties en Onderdelen in de Gebiedsdelen Curaçao en Suriname 1934-1947 Archiefinventarisnummer 2.12.33, archiefnummer 61. Brief Leger- en Vlootaalmoezenier J.B. van der Meer aan Gouverneur van Curaçao.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

*corruptie die binnenkort het hele korps zal beïnvloeden, aan allen hogere levensidealen zal ontnemen, onophoudelijk echtscheiding veroorzaakt, ziel en lichaam bederft, de weerbaarheid en eer van het korps aantast.*⁷⁷ Kortom, het zou, volgens van der Meer, niet lang meer duren voordat het complete korps naar de hel en verdoemenis zou verdwijnen. Actie was gewenst.

Omdat prostitutie en het aantal besmettingen met venerische ziekten daadwerkelijk toenam vanaf 1940, besloot de koloniale regering van gouverneur P. Kasteel op acht mei 1942 tot het opzetten van een commissie ter bestrijding van prostitutie en geslachtsziekten. De commissie moest onderzoeken of het nemen van maatregelen met betrekking tot de kwestie noodzakelijk was. Deze commissie bestond uit vijf personen: de leger- en vlootpredikant H.A.B. Hulsman, de al eerder genoemde leger- en vlootaalmoezenier J.B. van der Meer, medicus Dr. P.H. Maal, jurist en later gezaghebber van Aruba L. Ch. Kwartsz en voorzitter van de voogdijraad Ds. Mietes. Daarbij werd de commissie voor aanvullend advies bijgestaan door directeur van de GGD Dr. W. Bonne en hoofdinspecteur van de politie W.J. van der Kroeff.⁷⁸ Op veertien oktober 1942 kwam de commissie met zijn rapport. In dit rapport werd vooral nadruk gelegd op de noodzakelijkheid van overheidscontrole op prostitutieactiviteiten. Aanbevelingen hielden in dat er veranderingen aangebracht moesten worden in gezondheidswetgeving. Zo moesten vrouwen, die zich beroepsmatig bezighielden met geslachtsverkeer met personen van de andere sekse, nadrukkelijker omschreven worden in gezondheidsvoorschriften. Prostituees werden expliciet door de staat geïdentificeerd als dragers van besmettelijke ziekten en de overheid werd geadviseerd prostituees onder supervisie te stellen van politie en GGD via een registratiesysteem. Tegelijkertijd werd de aanbeveling gedaan om specifieke hotels aan te wijzen alwaar buitenlandse prostituees hun beroep konden uitoefenen. Het rapport, met zijn adviezen en aanbevelingen, werd opgesteld op basis van verschillende motivaties. Een belangrijke reden was echter de bescherming van de natie tegen de fysieke en psychologische consequenties van het 'kwaad'. De morele beschadiging voor de lokale samenleving op Curaçao werd, vooral voor vrouwen en kinderen, omschreven als zeer schadelijk en prostituees werden gekenmerkt als een dreiging voor de algemene gezondheid.⁷⁹

Het koloniaal bewind was in eerste instantie niet enthousiast om veranderingen aan te brengen in wetgeving maar was wel bereid verspreiding van besmettelijke geslachtsziekten

⁷⁷ Archief *Ministerie van Marine* archiefinventaris nummer 2.12.33, inventarisnummer 61, brief J.B. van der Meer 7 april 1940 aan de Kolonel-Hoofdaalmoezenier Mgr. J.J.J. Noordam.

⁷⁸ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 161-162.

⁷⁹ Kempadoo, *Sexing the Caribbean. Gender, Race, and Sexual Labor* (New York 2004) 92.

via prostituees vanuit overheidswege te gaan controleren. Ook officieren van zowel de Nederlandse- als de Noord-Amerikaanse troepen stonden achter de introductie van maatregelen die seksueel overdraagbare ziekten zou beteugelen.⁸⁰ Dit zou zowel de civiele als de militaire populatie bescherming bieden. Om hier een bijdrage aan te leveren werd op de militaire basis van de Amerikanen een profylactisch distributiecentrum ingericht. Penicilline, waarmee de vrouwen wekelijks werden ingeënt, werd aangeleverd door de Amerikaanse militaire overheid.⁸¹ Uiteindelijk werd op 23 september 1944, in Naam van de Koningin, via een landsverordening tot aanvulling en wijziging van de verordening van 9 juni 1921 de *Besmettelijke Ziektenverordening van 1921* aangepast.⁸² De aanpassingen in de wetgeving zagen er als volgt uit: artikel 34bis verplichtte de lokale politiechef een register te creëren alwaar de prostituees zich dienden in te schrijven. Dit gebeurde bij een speciaal daarvoor opgericht politiedepartement: de Kinder- en Zedenpolitie (KZP). Naam, leeftijd en adres moesten daarin worden vermeld. Deze informatie werd vervolgens doorgegeven aan de directeur van de lokale GGD. Artikel 34ter verplichtte vrouwelijke sekswerkers om zich te melden en als zodanig te laten registreren bij de politie. Dit diende te gebeuren binnen een week na afkondiging van de regulering of, voor diegenen die pas later van dit werk hun beroep maakten, binnen een week na het starten als prostituee. Buitenlandse prostituees dienden zich binnen vierentwintig uur na aankomst op het eiland te registreren. Artikel 34quater verplichtte de prostituee zich wekelijks te melden bij de dienstdoende arts van de GGD. Buitenlandse prostituees werden verplicht op hun eerste werkdag een medische keuring te ondergaan. In artikel 34quinquies stond vermeld dat indien een vrouw zich niet meldde voor haar medische onderzoek dit werd doorgegeven aan de politie die vervolgens de noodzakelijke stappen kon ondernemen om haar alsnog naar de dokter te krijgen. Het zesde deel van artikel 34 onderschreef de strikte naleving van hygiëne door prostituees terwijl 34septies een man verbood alcohol te drinken in samenzijn met een prostituee. Artikel 38bis werd aangepast om een persoon, besmet met een geslachtsziekte, te verplichten medische verzorging te zoeken. In het geval dat de diagnose uitmaakte dat de aandoening binnen achtenveertig uur niet te genezen was, dan moest de arts dit melden bij de directeur van de GGD. Het niet naleven van artikel 38bis werd bestraft met gevangenisstraf van een maand of een boete van 250 Antilliaanse guldens.⁸³ Het probleem van de openluchtprostitutie werd

⁸⁰ Kempadoo, *Sexing the Caribbean*, 93.

⁸¹ Reus, *Geslachtsziekten op Curaçao* (Leiden 1970) 76.

⁸² Kempadoo, *Sexing the Caribbean*, 93.

⁸³ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 164-165.

daarmee echter niet opgelost.⁸⁴ Dit blijkt uit een brief van gouverneur P. Kasteel, gedateerd 17 november 1945. In deze brief schreef de gouverneur dat de openluchtprostitutie zich voor 80% afspeelde op een klein stukje domeingrond ten oosten van Willemstad genaamd Marie Pompoen⁸⁵. *‘Er vond daar een tamelijk druk verkeer plaats omdat vrouwen daar openlijk de geslachtsdaad uitoefenden. Omdat het geen afgesloten terrein is geeft dit dus de indruk alsof zulks in het openbaar geschiedt waardoor een ieder die er langs loopt zich er uiteraard aan ergert. Bovendien werd er ’s avonds door de Amerikaanse militaire autoriteiten een profylactische auto met matras neergezet. Noord-Amerikaanse soldaten konden daar dan gebruik van maken.*⁸⁶ Marie Pompoen lag in de nabijheid van de wijk Steenrijk alwaar op korte termijn een project met volkswoningen opgeleverd zou gaan worden.

Bron: <http://www.sybrandy.net/saturnus/fotos/curacao_kaart.jpg> 12 maart 2012.

Het al eerder genoemde politierapport uit 1945 van inspecteur Gorsira kreeg als titel mee *Oplevering Volkswoningen te Steenrijk*. In dit rapport werd ook melding gemaakt van de activiteiten bij Marie Pompoen aangezien de situatie niet langer gewenst was in verband met de toekomstige bewoning van de huizen: *‘Binnen één maand zullen de pas gebouwde*

⁸⁴ Martin, 'Hoe Campo Alegre ontstond', 37-38.

⁸⁵ Ook wel bekend als Marie Pompoen.

⁸⁶ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284. Brief Gouverneur van de Nederlandse Antillen P. Kasteel, 17 november 1945.

*Volkswoningen te Steenrijk door een groot aantal gezinnen met kinderen bewoond worden. In verband hiermede kan niet langer gewacht worden met de oplossing van het probleem “Marie Pompoen”. Dit probleem betreft de ontucht, die ter plaatse zoowel overdag als des nachts in de openlucht plaats vindt op een wijze die alle beschrijving tart.*⁸⁷ Er moest op korte termijn een oplossing komen aangezien bewoners zouden gaan klagen en, volkomen terecht volgens Gorsira, zouden zij een oplossing eisen. Daarnaast was het vooral van belang voor de opvoeding van de kinderen. De activiteiten die op Marie Pompoen plaatsvonden zouden hierop een funeste uitwerking hebben.⁸⁸

De oplossing was simpel. Volgens Gorsira was het zaak om alle buitenlandse prostituees te weren van het eiland. Hij besepte echter wel dat dit geen oplossing bood voor de problematiek. Naar zijn mening waren de nadelen van een dergelijke maatregel bijzonder groot. *‘Het aantal inlandse hoeren zal aanzienlijk stijgen. De afgelopen jaren was dit aantal aan het afnemen. Dit kwam vooral vanwege het feit dat zij te zwart van kleur zijn. Daardoor waren deze vrouwen minder in trek en was de concurrentie dermate groot dat het voor hen niet langer interessant was dit werk uit te oefenen. Daarbij zou het aantal met geslachtsziekte besmette personen ook weer toenemen. Dit zou mede veroorzaakt worden door de inlandse prostituee aangezien de hygiëne bij haar, in vergelijking met de buitenlandse prostituee, ver te zoeken was. Daarbovenop kwam het probleem van de demografie. De eerbare Curaçaose vrouw zou lastig gevallen worden als gevolg van het tekort aan publieke vrouwen. Daarbij zou dit tekort aan vrouwelijke prostituees een toename van gelegenheidshomo’s creëren.*⁸⁹

Gorsira wees de arbeiders van de olieraffinaderij C.P.I.M. aan als groter gevaar dan de mariniers. Shell had moeite met het vinden van arbeiders op Curaçao. Om die reden werden er arbeidskrachten uit het buitenland gerekruteerd. Duizenden mannen werden voor twee tot vier jaar ondergebracht in vrijgezellenkampen. De meesten waren alleenstaand maar zij die wel een gezin hadden namen deze, vanuit economische overwegingen, niet mee naar Curaçao. Het ‘Engelse kamp’ te Suffisant werd bewoond door circa vijfduizend werknemers van de olieraffinaderij. Van enige controle op het doen en laten van de arbeiders was geen sprake. Voor seksuele escapades was de gang van zaken de volgende: een van de arbeiders werd afgevaardigd naar Punda om daar enkele prostituees te ronselen waarna het gezelschap

⁸⁷ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284. Politierapport ‘Oplevering Volkswoningen te Steenrijk’, 1.

⁸⁸ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, politierapport ‘Oplevering Volkswoningen Steenrijk’.

⁸⁹ Ibidem.

zich naar de wachtende kampbewoners begaf. De situatie werd echter onhoudbaar en het bestuur besloot ter plaatse tot het omhakken van een aantal bomen en de aanleg van straatverlichting. De openluchtprostitutie verplaatste zich echter naar een terrein achter het arbeiderskamp terwijl de prostitutie op andere terreinen ook onafgebroken werd voortgezet.⁹⁰

Een bijkomend probleem van de openluchtprostitutie was het feit dat het een groot deel van de op het eiland aanwezige huurauto's opslokte. Prostituees gebruikten de huurauto's met chauffeur om van het hotel met clientèle naar Marie Pompoen te rijden. Een aantal chauffeurs deden de hele dag niets anders dan "*ferryen*" tussen de hotels en het hierboven genoemde Marie Pompoen.⁹¹ Veel chauffeurs van huurauto's waren hiervan inmiddels economisch afhankelijk geworden en het aantal beschikbare huurauto's voor 'normaal' gebruik slonk aanzienlijk. Volgens Gorsira hadden chauffeurs van huurauto's zich volledig gespecialiseerd in het vervoer naar Marie Pompoen. Zo bleek dat in een huurauto standaard een stretcher, een thermosfles met warm water en een matje aanwezig was.⁹² Omdat op korte termijn volkswoningen opgeleverd moesten worden en er dus een alternatief gevonden moest worden voor het probleem van de openluchtprostitutie, kwam het politierapport met drie voorstellen met betrekking tot openluchtprostitutie. Voorstel één hield in dat toelating van het buitenlandse element zoveel mogelijk beperkt werd, ontucht werd geweerd uit het stadsdistrict en alle andere bewoonde centra van het eiland en vrouwen konden hun ontucht alleen op terreinen uitoefenen waar geen mens kwam. Met het tweede voorstel wilde de politie de buitenlandse prostituees onderbrengen in één of twee grote gebouwen die verdeeld waren in eenpersoons appartementen. De huurprijzen van deze appartementen dienden te worden vastgesteld door een huurcommissie en daarnaast was het mogelijk om het pand een restaurant- koffiehuisvergunning te geven dan wel toe te staan om dit in de directe omgeving te plaatsen. Een onderzoek zou moeten uitwijzen welke locatie het meest geschikt zou zijn voor een dergelijk gebouw. Voorstel drie wilde toelating van het buitenlandse element zoveel mogelijk beperken. Prostituees mochten maar voor een periode van zes maanden worden toegelaten maar konden daarentegen wel een huis huren in het oude gedeelte van de Punda. Dit zou dan zou worden aangemerkt als "*Red Light District*".⁹³

⁹⁰ Martin, 'Hoe Campo Alegre ontstond', 34-35.

⁹¹ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, brief gouverneur Peters 16 maart 1950 aan de Minister voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen in Den Haag.

⁹² Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, politierapport 'Oplevering Volkswoningen Steenrijk.'

⁹³ Martin, 'Hoe Campo Alegre ontstond', 38-40.

Hoofdstuk 3: Campo Alegre

‘Het was immers een zeer mooi initiatief om Campo Alegre in het leven te roepen, teneinde het geteisem, de schooiers, de sjouwroe’s en de smerige hoeren uit de stad te houden.’⁹⁴

Nogmaals een passage uit het al eerder genoemde artikel in *Vitó* laat al doorschemeren dat voorstel twee van doorslaggevende waarde is geweest. *Campo Alegre*, zoals het bordeel werd genoemd, werd gesitueerd vlakbij het vliegveld Hato op Curaçao. Op ongeveer twintig minuten rijden van de hoofdstad Willemstad lag het, verscholen vanaf de grote weg, op een vlakte omgeven door een hek. Binnen het kamp stonden barakken die, onderverdeeld in tweepersoons slaapkamers, onderdak gaven aan honderd prostituees.⁹⁵ Iedere vrouw had een eigen appartement met een eigen voordeur, waardoor de bezoeker een portaaltje binnentrad. Hierachter bevond zich een eenvoudige slaapkamer en een aparte betegelde badkamer annex toilet.⁹⁶ Daarnaast bevond zich op het kamp een bar-restaurant-casino, een kleine winkel, een kliniek van de GGD en een kantoor. De enige ingang die het kamp had werd goed bewaakt zodat *Campo* al snel het idee gaf dat het een, van de samenleving afgeschermd, zelfvoorzienende entiteit was.⁹⁷

Bron: <http://www.Maps.Google.nl> 18 maart 2012. A is de locatie van Campo Alegre.

⁹⁴ ‘Hotel Campo Alegre: Hoerenexploitatie’, *Vitó*, 3.

⁹⁵ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 189-190.

⁹⁶ Reus, *Geslachtsziekten op Curaçao*, 74.

⁹⁷ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 190.

De motivatie van het Gouvernement om uiteindelijk voorstel twee uit te voeren was omdat zij zich daartoe genoodzaakt heeft gevoeld. Aanvankelijk was gouverneur Kasteel een voorstander geweest van voorstel drie. Dit komt naar voren uit een rapport van de procureur-generaal gedateerd op juni 1945 dat zich bevindt in het archief van het Ministerie van Koloniën. Kasteel was tegenstander van voorstel twee want *‘dit eiste naar mijne mening een zo rechtstreekse medewerking der overheid, dat zij alleen in uiterste nood zou mogen geschieden. En dan zouden het nog particulieren kunnen doen.’* *‘Voorstel drie geniet de voorkeur. Wij zouden een weinig buitenlandse vrouwen voor zeer lange tijd toe kunnen laten. Zij kunnen een huis huren in Punda dat een Red Light District zou worden.’*⁹⁸ Voorstel twee was dus niet de eerste keus maar het was noodzakelijk om *‘de dingen tenminste meer uit het openbare leven te houden en buiten het centrum van de stad.’*⁹⁹

Vanuit politieel oogpunt genoot voorstel twee de meeste voorkeur. Deze oplossing bracht de prostitutie, en de daarmee verbonden criminaliteit, samen op één plaats. Politie zou zo efficiënter controles kunnen uitoefenen. Voorstel twee hield in dat de buitenlandse prostituees ondergebracht werden in een zogenaamd *Apartment-building*. Het systeem had juridisch nogal wat voordelen. Er kon in deze opzet niet gesproken worden van een bordeel omdat het vergelijkbaar was met het Amerikaanse systeem van een *apartment-building* waar iedere vrouw afzonderlijk een appartement huurde en weer verliet als zij vertrok. Doordat zij huur per dag betaalden konden deze vrouwen worden beschouwd als toeristen. Tegelijkertijd onthield de eigenaar van de appartementen zich van enige inmenging in hetgeen de huurster in haar appartement deed. Het gebouw kon ook geen bordeel genoemd worden aangezien daar de aanwezigheid van meer dan één vrouw in één ruimte voor vereist was. Dit was bij deze constructie niet het geval. Tevens was er hierdoor ook geen sprake van voordeel trekken uit ontucht. De prostituees verbleven op één locatie in plaats van in verschillende hotels in de stad. Ook lag de locatie ver van de gemeenschap af. De gemeenschap kon zich er daarom ook niet langer meer aan storen.¹⁰⁰ Bovendien, zo vermeld correspondentie van gouverneur Peters¹⁰¹ op 16 maart 1950, *‘was door het bijeenbrengen van de buitenlandse prostituees in Campo Alegre een wijk in de binnenstad geheel gesaneerd en is het onduelbaar euvel van de*

⁹⁸ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, rapport Procureur-generaal.

⁹⁹ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284. Artikel verschenen in *La Prensa* op 12 oktober 1949 ‘Campo Alegre of Concentratiekamp’.

¹⁰⁰ Martin, ‘hoe Campo Alegre ontstond’, 39.

¹⁰¹ Gouverneur P. kasteel vertrekt uit Curaçao op 1 juli 1948 naar Chili. Gouverneur L. Peters neemt het gezag van Kasteel op 3 augustus 1948 over.

*openluchtprostitutie de kop in gedrukt.*¹⁰² Want dat was volgens de gouverneur wel zeer gewenst. Het ‘Algemeen situatie rapport nummer 14’ laat daar geen twijfel over bestaan. Gouverneur Peters schreef daarin op vijf juni 1951 *‘In sommige straten werd een openlijke koehandel in publieke vrouwen bedreven en stonden de taxi’s in rijen klaar om mannen, die zich van een prostitué hadden verzekerd met hun “buit” de stad uit te rijden naar de wijk “Marie Pompoen”, waar dan in de openlucht, op een matje, dat iedere taxichauffeur tot zijn noodzakelijke uitrusting rekende, de gesloten transactie werd afgewikkeld.*¹⁰³

Een volgend bijkomend voordeel dat kazernering van de prostituees met zich meebracht was dat chauffeurs van huurauto’s en taxi’s zich weer met het vervoer van ‘nette’ burgers konden bezighouden. Bovendien werd gedacht dat met voorstel twee het aantal buitenlandse prostituees met dit systeem teruggebracht kon worden naar veertig of vijftig. Tevens was men er, volgens het rapport, van overtuigd dat door verbeterde hygiënische omstandigheden het aantal besmettingen met geslachtsziekten sterk zou afnemen. Na de gemeenschap kon immers een behoorlijke ontsmetting plaatsvinden. De dames werden verplicht voorafgaand een bewijs van een arts vanuit het moederland te overleggen. Dit bewijs moest aantonen dat de dame in kwestie vrij van geslachtsziekte was. Daarbovenop werden zij verplicht zich wekelijks door de GGD-arts op *Campo* te laten controleren. Deze wekelijkse controle werd afgestreept op een zogenaamde ‘Roze Kaart’.¹⁰⁴

Het Gouvernement zag één nadeel in dit systeem. Het gevaar bestond dat er een mogelijke toename van prostituanten zou komen. Doordat diegenen die voorheen uit angst voor besmetting met geslachtsziekten wegbleven, nu hun vrees zouden overwinnen en een bezoek zouden wagen.¹⁰⁵ Nadat het Gouvernement besloten had tot kazernering van de prostituees werd door de procureur-generaal overleg gepleegd met de politie over de aan te wijzen bouwplaats. Er werd dus nimmer een specifieke bordeelvergunning verleend. Een gouvernementsbeschikking van gouverneur Peters gedateerd op twaalf november 1948, bekend onder nummer 5518, machtigde de Administrateur van Financiën om bij akte voor een notaris te verlijden aan Hugo T. Bakhuis, te verlenen, het recht van erfpacht op een perceel grond ter grootte van ongeveer twee H.A., gelegen aan de weg naar Seroe Fortuna. Het recht van erfpacht werd voor een periode van 60 jaar verleend tegen een jaarlijkse pachtsom van

¹⁰² Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, Brief gouverneur Peters 16 maart 1950 aan de Minister voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen in Den Haag.

¹⁰³ Ibidem, ‘Algemeen situatie rapport nummer 14, 5 juni 1950.

¹⁰⁴ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 173.

¹⁰⁵ Martin, ‘Hoe Campo Alegre ontstond’, 40.

0,03 cent per vierkante meter. Bakhuis betaalde dus 600 NAfl. per jaar voor een perceel waar hij als uitbater, zoals verderop wel duidelijk zal worden, veel meer aan zou gaan overhouden. Bakhuis kreeg bij de erfpacht toestemming om op de grond een stenen “*apartment building*” te bouwen. Daarbij moest het gebouw volgens de aanwijzingen van de hygiënische dienst van het Departement van de Openbare Gezondheidsdienst voortdurend in zindelijke staat worden gehouden. Bovendien mocht Bakhuis, indien hij het terrein niet zelf voor het bestemde doel zou inrichten, het terrein ook niet zonder toestemming van de gouverneur aan een derde overdragen.¹⁰⁶ Vier december 1948 werd vergunning verleend tot de bouw van vijftwintig paviljoens met restaurantgebouw gelegen op een terrein te Seroe Rondoeweg, langs de weg naar vliegveld Hato.¹⁰⁷ Alle luchtvaartmaatschappijen die op Curaçao vlogen werden door de procureur-generaal gewaarschuwd om alle vrouwelijke passagiers, waarvan men wist dat zij eerder in bepaalde hotels hadden verbleven, alleen toestemming tot het eiland te geven indien zij in het bezit waren van een, door Bakhuis afgegeven, specifieke werkvergunning voor *Campo Alegre*.¹⁰⁸ Uiteindelijk opende *Campo Alegre* dertig mei 1949 in alle stilte haar deuren. Er zijn geen publicaties terug te vinden in de kranten die verwijzen naar de opening van het bordeel.¹⁰⁹

De exploitant van *Campo Alegre*, Hugo bakhuis, kreeg met de vergunning een monopoliepositie in handen gespeeld. Dit blijkt uit het archief van het Ministerie van Koloniën. Vrouwen die wilden werken op het *Campo* moesten allereerst solliciteren bij de heer Bakhuis. Het sollicitatieformulier diende te zijn voorzien van een foto. Na goedkeuring van Bakhuis zorgde hij dat een verklaring bij de vreemdelingendienst kwam waarin hij aangaf dat de betreffende dame bij hem in dienst zou komen en derhalve toestemming verleend moest worden om Curaçao binnen te komen.¹¹⁰ In de literatuur¹¹¹ wordt aangegeven dat er aan dertig buschauffeurs vergunning is verleend om clientèle naar *Campo Alegre* te rijden. In het al eerder genoemde politierapport van inspecteur Gorsira wordt melding gemaakt van het feit dat de heer Bakhuis al exploitant was van een aantal buslijnen op Curaçao. Er wordt geen melding gemaakt van het afgeven van vergunningen aan buschauffeurs. Het lijkt mij zeer

¹⁰⁶ Archief Ministerie van Koloniën: *Gouvernementsjournalen Suriname en Curaçao, serie A*, archiefinventaris 2.10.36.24, inventarisnummer 212, Gouvernementsjournaal van Curaçao 1948 1^e deel, Gouvernementsbeschikking nummer 5518.

¹⁰⁷ Reus, *Geslachtsziekten op Curaçao*, 42.

¹⁰⁸ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 167-168.

¹⁰⁹ Reus, *Geslachtsziekten op Curaçao*, 42.

¹¹⁰ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, politierapport ‘Oplevering Volkswoningen Steenrijk.’

¹¹¹ Zowel Kempadoo, De Reus als Martin en een aantal krantenartikelen vermelden het feit. Geen van hen weidt er verder over uit.

aannemelijk dat de heer Bakhuis in ieder geval zijn buslijnen ingezet zal hebben als transportmiddel van en naar *Campo*.¹¹²

De huur voor een appartement bedroeg tien Antilliaanse guldens (NAfl) per dag. Aangezien er niet gekookt kon en mocht worden betaalden de vrouwen tussen de vijf- en zeven vijftig NAfl per dag extra om te kunnen eten. Daarbovenop moesten de dames de reiskosten terugbetalen. Deze bedroegen vijf NAfl per dag. Samen met nog wat aanvullende kosten, zoals medische verzorging, transport naar Willemstad enzovoort, bedroegen de vaste lasten van een prostituee op *Campo* ongeveer vijfentwintig NAfl per dag. Alle kosten werden afgedragen aan de heer Bakhuis. *Campo* had gewoonlijk een complete bezetting, wat betekende dat er ongeveer honderd vrouwen op het kamp aanwezig waren. Dat betekende dat de dagelijkse inkomsten van Bakhuis ongeveer vijfentwintighonderd NAfl bedroegen. Met aftrek van kosten, volgens een krantenartikel dat zich ook bevindt in het al eerder genoemde archief van het Ministerie van Koloniën, kwam het jaarinkomen van de heer Bakhuis neer op ongeveer 365.000,- NAfl.¹¹³

Bovengenoemd krantenartikel, gepubliceerd in *La Prensa* op twaalf oktober 1949, was afkomstig van een anonieme auteur. Er komt duidelijk uit naar voren dat de komst van *Campo* nogal wat had losgemaakt. De schrijver van het artikel had geen probleem met de komst van het bordeel. Waar hij zich wel over opwond was de manier waarop de dames behandeld werden op *Campo*. Volgens hem hadden misdadigers in de gevangenis een beter leven dan de bewoonsters van *Campo*. Naast het feit dat ze, net als misdadigers, zaten opgesloten in een kamp was hen ook het recht om te klagen ontnomen. Een misdadiger in de gevangenis had dit recht tenminste nog. Dat de dames niet konden klagen was om *'de eenvoudige reden dat het van een speciale permiert van de heer Bakhuis afhangt of zij op Curaçao mogen blijven.'*¹¹⁴ Het artikel maakt ook melding van de sollicitatieprocedure die hij volstrekt oneerlijk vond. Dit baseerde hij op het feit dat indien een dame solliciteerde bij Bakhuis voor een plek op *Campo* hij selecteerde of haar formulier bij de vreemdelingendienst terecht kwam. Mocht blijken dat het hier ging om een dame die bij eerder verblijf op *Campo* voor haar rechten was opgekomen dan maakte zij geen schijn van kans meer. *'Haar sollicitatie werd nooit en te*

¹¹² Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, politierapport 'Oplevering Volkswoningen Steenrijk.'

¹¹³ Ibidem, artikel *La Prensa*, 'Campo Alegre of Concentratiekamp', 12 oktober 1949.

¹¹⁴ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, artikel *La Prensa* 'Campo Alegre of Concentratiekamp?'

*nimmer naar de vreemdelingendienst gestuurd.*¹¹⁵ Daarbij vond de schrijver dat de dames financieel werden uitgebuit. Zij betaalden een kamerhuur van tien NAfl per dag maar kregen alleen zout water om in te baden. Bovendien werden, bij aanwezigheid van meer dan honderd hoeren op het kamp, net zo makkelijk twee dames in een appartement gestopt. Ook voor hun voedsel moesten de vrouwen betalen. In het geval dat zij het eten van *Campo* niet lekker vonden kon er eten komen uit de Punda. Daar moesten zij dan wel twee NAfl extra voor betalen. Dit kwam bovenop de al eerder genoemde verplichte kosten voor voedsel. Er mocht geen voedsel van derden worden aangenomen. De auteur vroeg zich af hoelang het zou duren voordat de heer Bakhuis ook een winkelvergunning zou krijgen. Deze ontbrak er nog aan.¹¹⁶

In hetzelfde dossier bevindt zich bij bovenstaand artikel een aantal aantekeningen. Ik ga ervan uit dat deze van het Gouvernement afkomstig zijn. Ze zijn echter niet als zodanig ondertekend. De aantekeningen vormen een antwoord op het artikel uit *La Prensa*. Als antwoord op de klacht over het voedsel op *Campo* staat er in het document dat: *‘in tegenstelling met hetgeen de inzender denkt, is het niet hun huis, doch slechts een hotelkamer, en alle gasten moeten zich houden aan de regels van het hotel waar zij hun intrede hebben genomen. Er bestaat geen enkel hotel dat zijn gasten toestaat eten te ontvangen van een ander hotel. Natuurlijk kunnen alle gasten uitgaan en in het restaurant eten waar zij zulks verkiezen, en dat zulks duurder uitkomt door de vervoerskosten dat is iets dat nu eenmaal onvermijdelijk is. Bovendien was de doorverkoop van producten door derden niet verboden door de heer Bakhuis maar door de Kamer van Koophandel en ook waren er geen plannen om de heer Bakhuis een winkelvergunning te geven.*¹¹⁷ De monopoliepositie van Bakhuis en zijn systeem van aanvraag werden wel afgekeurd. Melding wordt gemaakt van een onderzoek dat was uitgevoerd naar deze kwestie want de aantekeningen vermelden: *‘Ons onderzoek heeft echter aan het licht gebracht dat de huidige omstandigheden de toepassing van dit systeem rechtvaardigen, en het is ondoenlijk in verband met het zeer bijzondere karakter van deze speciale aangelegenheid op bijzonderheden in te gaan in een dagblad (...)wij achten het voldoende indien wij zeggen dat wij persoonlijk van mening zijn dat het systeem aanvaardbaar is onder de huidige omstandigheden.*¹¹⁸

¹¹⁵ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, artikel *La Prensa*, ‘Campo Alegre of Concentratiekamp?’

¹¹⁶ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, artikel *La Prensa* ‘Campo Alegre of Concentratiekamp?’

¹¹⁷ Ibidem, aantekeningen bij het artikel.

¹¹⁸ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, aantekeningen bij het artikel uit *La Prensa* ‘Campo Alegre of Concentratiekamp?’.

De monopoliepositie van Bakhuis kwam ook ter sprake in het al eerder geciteerde artikel uit *Vitó*. Ook deze auteur had geen enkel probleem met de komst van het etablissement maar trok behoorlijk van leer over de praktijken die zouden plaatsvinden op het bordeel. Hij vond het een ‘zwijnenkamp, afgezet met een tweemeter hoog hek en prikkeldraad. Daarachter, in vieze en onhygiënische kamertjes, wonen vrouwen, die om welke reden dan ook wat geld willen verdienen.’¹¹⁹

Bron: <<http://www.hoerenbuurt.mobi/curacao/campo-alegre/>> 15 april 2012. De foto geeft *Campo* in de oude situatie weer.

Daarnaast maakte de auteur ook een berekening over de eventuele inkomsten van Bakhuis. Volgens hem verdiende Bakhuis na aftrek van kosten minimaal NAfl 2.000,- per dag. Tot die slotsom was hij gekomen omdat er, volgens hem, dikwijls 112 dames, a raison van NAfl10,- per dag, aanwezig waren op het kamp. Hij telde daarbij de afname van voedsel per dame bij op en schatte dat er tenminste NAfl600,- per dag werd omgezet in de bar van *Campo*. Nu had de auteur er niets op tegen dat Bakhuis een flinke som geld verdiende. Wel had hij moeite met de monopoliepositie van Bakhuis. ‘Bakhuis is de enige officiële “gelegenheids-gever” op Curaçao en de grootste officiële “gelegenheids-gever” in de wereld. Iedere zware-jongen in Amsterdam zou zich voor zo’n positie de vingers likken.’¹²⁰ Bovendien werkte de gezaghebber de positie van Bakhuis in de hand. Het nachtleven op Curaçao was zodanig beperkt dat het grootste gedeelte daarvan zich op *Campo* afspeelde. Hij stelde voor de hele Seroe Fortuna in

¹¹⁹ ‘Hotel Campo Alegre’, *Vitó*, 3.

¹²⁰ *Ibidem*, 3.

te richten voor prostitutie. Het prikkeldraad en het hek zouden kunnen verdwijnen en er zou plaats kunnen worden gemaakt voor winkels. Er liepen per slot van rekening kapitaalkrachtige personen rond. Prostitutie was nu eenmaal niet uit te roeien. *Wanneer de meisjes toch het “leven” ingaan, geef ze een kans voor concurrentie in een nette hoerenbuurt, met goede prijzen. Zij hoeven niet geëxploiteerd te worden door een “hotel-eigenaar”.*¹²¹

Ook in Nederland liet men zich niet onbetuigd. In *De Gelderlander* van vier november 1949 verscheen een artikel onder de titel: ‘Latyns Amerikaanse ‘Dames’ op Curaçao scheppen wantoestand, Ingrijpen van de internationale Kathol. Vrouwenbond gewenst.’¹²² De auteur van dit artikel was van mening dat op Curaçao toestanden plaatsvonden die de aandacht van de Katholieke Vrouwenbond verdiende. *‘Mogelijk kan de organisatie maatregelen treffen die zullen leiden tot de opheffing van het beruchte “Kamp van het Vrolijke Leven Bakhuis.” Hier heeft men de Latijns-Amerikaanse prostitué’s samengebracht, die naar Curaçao gekomen zijn om te profiteren van de materiële welvaart.* Het was een schande dat dit onder de Nederlandse vlag kon geschieden. De auteur heeft echter geen weet gehad van de werkelijke inmenging van de Nederlandse staat in *Campo*. Want hij schreef: *‘Men zou zelfs kunnen spreken van steun van de Overheid, daar de gebouwen zijn neergezet met hypotheek van een officiële instantie, n.l. de Curaçaose Post Spaarbank. Geld van kleine spaarders wordt dus in een dergelijke onderneming gestoken.*¹²³ Het artikel vermeldt nog de autobusconcessie en de drank- en hotelvergunning. Waarschijnlijk had de auteur wel een klok horen luiden maar wist hij niet waar de klepel hing want meer wijdde hij er niet over uit. Opmerkelijk is dat er geen reacties op het artikel verschenen zijn. *Campo Alegre* is hoe dan ook nauwelijks beschreven in de Nederlandse pers. Dat is vreemd. Je zou toch verwachten dat een precare kwestie als deze uitgebreid in de pers zou worden uitgemeten. Op basis van die gegevens, zou je kunnen stellen dat het onderwerp in het moederland juist daarom opzettelijk in de luwte is gehouden.

Dat de auteur van het artikel destijds niet precies kon weten in welke mate de Nederlandse overheid betrokken was bij het bordeel blijkt wel uit het feit dat alle correspondentie met betrekking tot het onderwerp onder het kopje ‘geheim’ bewaard is gebleven in het archief. In het ‘geheim archief’, bekend onder dossiernummer G9858, classificatienummer 764 is een brief gearhiveerd van het Gouvernement van de Nederlandse Antillen aan de Minister van Justitie in Nederland. De brief is een antwoord op een brief van

¹²¹ ‘Hotel Campo Alegre, *Vitó*, 3.

¹²² ‘Latyns Amerikaanse ‘dames’ op Curaçao scheppen wantoestand.’ *De Gelderlander*, 4 november 1949, 9.

¹²³ Ibidem.

de Minister van Justitie, die helaas ontbreekt in het archief. Gedateerd 26 november 1951 geeft het Gouvernement antwoord op een verzoek dat gedaan was door Ds. T. Hogerwaard, hulpprediker van de Protestantse gemeente op Aruba.¹²⁴

Via de Minister van Justitie had hij om vernietiging van de vergunning van Bakhuis en sluiting van *Campo* gevraagd. Hij verzocht ook om strafvervolgung van de procureur-generaal van de Nederlandse Antillen en van de heer Bakhuis. Helaas ontbreekt deze correspondentie in het archief. Uit de brief blijkt dat de heer Hogerwaard zijn beklag had gedaan over de financiering van *Campo*. Hij had geëist dat de beschikking die Bakhuis van de procureur-generaal had gekregen werd ingetrokken. Hij had waarschijnlijk melding gemaakt van het feit dat de praktijken van de heer Bakhuis in strijd waren met artikel 259¹²⁵ van het wetboek van strafrecht en dat de Nederlandse overheid op internationaal niveau afspraken met betrekking tot prostitutie en mensenhandel schond. De Minister van Justitie had naar aanleiding van de klacht van de heer Hogerwaard opheldering gevraagd bij het Gouvernement.

Naar aanleiding van de financiering van *Campo* gaf het Gouvernement als opgaaf van reden dat de heer Bakhuis zelf de financiering niet had rond gekregen want er staat in de brief dat *'al spoedig bleek dat de heer Bakhuis voor de oprichting van de gebouwen van het Campo Alegre van particuliere zijde geen voldoende financiële hulp kon verkrijgen. Daar de overheid nu eenmaal na zorgvuldige overweging tot de overtuiging was gekomen, dat het onderwerpelijke kwaad noodzakelijk en zonder verwijl moest worden beteugeld en dat zulks in dit geval slechts op één bepaalde wijze kon geschieden, zag zij zich door de terughoudendheid van particuliere geldschietters gedwongen de consequentie te aanvaarden van haar beslissing en verschaftte zij uit gelden van de Postspaarbank een lening voor de bouw van het Campo Alegre.'*¹²⁶ Er komt uit de correspondentie naar voren dat het Gouvernement op geen enkele manier van plan was om Bakhuis noch de procureur-generaal te vervolgen. Volgens het bestuur was de schuldvraag, zoals Hogerwaard die neerlegde, niet van toepassing. Allereerst was vernietiging van de beschikking aan Bakhuis niet mogelijk. Dat kwam *'omdat in die beschikking slechts toestemming wordt gegeven tot het exploiteren van een koffiehuis, tapperij en logement, tegen welke beschikking uiteraard geen enkel*

¹²⁴ Archief *Commissie voor de Protestantse Kerken in Oost-Indië en West-Indië 1815-1958*, archiefinventaris nummer 2.10.12, inventarisnummer 58, brief protestantse gemeente van Aruba, 14 januari 1949, nummer 49-1, aan aalmoezenier J.J. van der Wall van de kerkeraad der protestantse gemeente Aruba.

¹²⁵ 'Hij, die van opzettelijk teweegbrengen of bevorderen van ontucht door anderen met derden een beroep of gewoonte maakt, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste 1 jaar of geldboete van ten hoogste Fl 1.000,-.

¹²⁶ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, geheim archief, dossiernummer G9858, classificatienummer 764.

bezwaar kan bestaan.’ Daarnaast achtte het Gouvernement vervolging van Bakhuis vanwege schending van artikel 259 onmogelijk. Het Gouvernement gaf daarvoor de volgende reden: *‘een dergelijke actie is van de overheid der Nederlandse Antillen niet te verwachten aangezien de wijze van exploitatie met haar goedkeuring geschiedt en deze exploitatie als gevolg daarvan zou moeten worden gestaakt, waardoor onherroepelijk de oude wantoestanden zouden herleven.*’ Het Gouvernement was dus niet van plan enige actie te ondernemen tegen praktijken die zich afspeelden op *Campo*. Ook met betrekking tot internationale afspraken over mensenhandel en prostitutie vond het Gouvernement dat er geen vuiltje aan de lucht was. Verdragen uit 1907, 1910, 1921 en 1935 waren niet van toepassing op het bordeel want *‘de strekking van al deze verdragen is voornamelijk zo niet uitsluitend personen te treffen die prostitutie in de hand werken, door vrouwen meisjes en kinderen, minder- en meerderjarigen te ronselen, ontvoeren en dergelijke. Het bordeelwezen staat hierbuiten.*¹²⁷ Opvallend is dat het Gouvernement in één document zichzelf tegenspreekt. De heer Bakhuis was ‘slechts’ in het bezit van een koffiehuisbeschikking waarmee hij zich, met goedkeuring van het Gouvernement, schuldig maakte aan het gestelde in artikel 259 van het Wetboek van Strafrecht. Vervolgens gaf het Gouvernement min of meer toe dat *Campo Alegre* een bordeel was.

Het Gouvernement was in geen enkel opzicht van plan om *Campo Alegre* te sluiten. Al in vroegere correspondentie komt dit duidelijk naar voren. In de al eerder genoemde brief van Gouverneur Peters waarschuwde deze voor de risico’s van het sluiten van *Campo*. Volgens hem zou een *herbeleving van oude wantoestanden* het gevolg zijn. Uiteraard was hij zich bewust van de delicate positie waarin het bestuur van Curaçao zich bevond met betrekking tot het bordeel maar, zo schreef hij: *‘zolang echter geen ander middel tot uitroeijing van de openluchtprostitutie wordt gevonden, zal een zodanig etablissement hier niet kunnen worden gemist. Van de twee kwalen is de openluchtprostitutie ongetwijfeld verreweg de meest serieuze.*¹²⁸

¹²⁷ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, geheim archief, dossiernummer G9858, classificatienummer 764.

¹²⁸ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 10284, Brief Gouverneur Peters 16 maart 1950 aan het Ministerie voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen Den Haag.

Hoofdstuk 4: *Campo Alegre* in de internationale politiek

‘Uit het vorenstaande moge blijken dat, indien voor Nederland tot ratificatie en nederlegging zal worden overgegaan, zulks voor Curaçao niet gewenst is. Met betrekking tot Curaçao is de ontwerpregeling niet geschikt.’¹²⁹

Bovenstaand antwoord, afkomstig uit correspondentie van gouverneur Kasteel, heeft betrekking op eventuele ratificatie door Nederland van het VN ontwerpverdrag ter bestrijding van de exploitatie der prostitutie door anderen. Alle eerdere gemaakte internationale afspraken die betrekking hadden op bescherming van vrouwen en meisjes waren specifiek gericht op mensenhandelaren en slavernij. Prostitutie zelf werd in deze afspraken niet genoemd terwijl de VN dit wel als een drijfveer van mensenhandel beoordeelde.¹³⁰ Al deze eerder gemaakte afspraken zijn destijds door Nederland geratificeerd. Het bovengenoemde ontwerpverdrag en het definitieve verdrag zijn door Nederland niet ondertekend. Dit kwam onder andere door de verschuiving van nadruk op bestrijding van slavernij naar prostitutie.

Nederland werd, met betrekking tot het onderwerp prostitutie en eerder gemaakte internationale afspraken, wel bevraagd door de Volkerenbond. In 1928 en 1929 werd de gouverneur van Curaçao gevraagd uitleg te geven over de manier waarop het eiland omging met de bescherming van openbare orden en gezondheid tegen het gevaar en de risico's van prostitutie. De vragen werden gesteld naar aanleiding van een nieuwe resolutie die de sluiting van publieke huizen voorschreef. Het antwoord van Curaçao hield onder meer in dat de prostitutie die op het eiland plaatsvond niet in strijd was met enige wetgeving of diplomatieke afspraken. De politie had geen kennis van het bestaan van bordelen en ook al werden er wel kamers verhuurd, het kon maar zeer zelden worden vastgesteld dat deze gebruikt werden voor seksuele misdaden.¹³¹ Toen de Volkerenbond in 1935 opnieuw vragen stelde die betrekking hadden op regulatie van prostitutie schetste Curaçao een situatie van de praktijken die op het eiland speelden welke nog net binnen de grenzen van de wet vielen. Curaçao kende geen

¹²⁹ Archief *Ministerie van Koloniën en Opvolgers (1859-) 19945-1963 (-1979)*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, Brief Gouvernement van Curaçao geschreven door P. Kasteel op 7 november 1947, nummer 9693/515 in antwoord op een schrijven van het Ministerie van Overzeese Gebiedsdelen op 17 oktober 1947. Deze brief ontbreekt in het archief.

¹³⁰ Archief *Ministerie van Justitie*, inventaris van de afdeling Wetgeving met betrekking tot de Internationale Organisaties 1946-1989. Nummer archiefinventaris 2.09.84, inventarisnummer 21. Rapport United Nations Economic and Social Council 26 maart 1959 E/CN.5/338 *The Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others*, 3-4.

¹³¹ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 158-159.

reguleringsstelsel voor prostitutie en het bordeelstelsel was er niet in de mode. Zodoende waren maatregelen niet noodzakelijk. De wet verplichtte iedereen die, door gebruik te maken van de zeer kleinschalige aanwezigheid van prostitutie, besmet raakte met geslachtsziekte zich te laten behandelen door een arts. Aangewezen overheidsartsen, in het bijzonder, waren belast met behandeling van deze patiënten. Op een vragenronde van de Volkerenbond in 1936 werd door het Gouvernement niet eens meer antwoord gegeven. Volgens het bestuur was de situatie op Curaçao onveranderd en de laatst afgegeven informatie, met betrekking tot het onderwerp, compleet en accuraat. Bovendien was de gegeven hoeveelheid informatie over het onderwerp vergelijkbaar met die van Engeland en was het onderzoek dat werd gedaan door de Volkerenbond in de eerste plaats niet bestemd voor de koloniën.¹³²

In het archief van het Ministerie van Koloniën, archiefinventaris 2.10.54, onder inventarisnummer 4305, is correspondentie te vinden die de bestrijding van prostitutie op internationaal niveau laat zien. Zo zijn er een aantal brieven, ondermeer van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en van gouverneur Kasteel, waarin te lezen is dat de Verenigde Naties (VN) ook regelmatig vragenrondes hebben gehouden met betrekking tot het onderwerp. In een brief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, sectie politieke zaken Verenigde Naties, gedateerd op 31 december 1946 en bekend onder nummer 108798, werd antwoord gegeven op het verzoek van de VN om jaarrapporten, met betrekking tot *den handel in vrouwen en kinderen en de verspreiding van ontuchtige uitgaven*, te overleggen. De chef der directie C.A. Kluver beantwoorde het verzoek uit naam van de Minister van Buitenlandse Zaken als volgt: *'Ik meen mij te herinneren, dat deze rapporten bestonden in beantwoording van een bepaalde vragenlijst en dientengevolge vaak minder belangrijke bijzonderheden bevatten. Het zou de voorkeur verdienen, de rapporten thans te doen opstellen los van deze vroegere vragenlijst en liever te volstaan met het inzenden van enkele algemeene mededeelingen.'*¹³³ Wat er bedoeld kan zijn met 'enkele mededeelingen' komt naar voren uit een kort briefje van gouverneur Kasteel op 25 juli 1947. In dit brief-telegram schrijft Kasteel *'op grond van op 10 dezer ontvangen politieel rapport heb ik de eer te berichten dat in staatsdeel Curaçao niet gebleken is van handel in vrouwen en kinderen noch van verspreiding ontuchtige uitgaven.'*¹³⁴ Blijkbaar had Kasteel de politie nogmaals opdracht gegeven

¹³² Kempadoo, *Exotic Colonies*, 160.

¹³³ Archief Ministerie van Koloniën, archief inventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4305, brief Ministerie van Buitenlandse Zaken, sectie politieke zaken Verenigde Naties, nummer 108798, gedateerd 31-12-1946 en ondertekend door C.A. Kluver.

¹³⁴ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4305, brief-telegram G.S. 3944 no 1291, gedateerd 25 juli 1947 en ondertekend door P. Kasteel.

onderzoek te doen naar handel in vrouwen en ontuchtige uitgaven. Gebaseerd op uitkomsten uit dat rapport kwam hij met dit antwoord.

Nog in hetzelfde jaar kwam de VN met het al eerder genoemde ontwerpverdrag ter onderdrukking van de handel in mensen en/of de exploitatie van prostitutie van anderen. De VN wilde met dit verdrag alle eerder gesloten verdragen die betrekking hadden op slavernij bundelen waarbij de nadruk nu verschoof naar de bestrijding van prostitutie.¹³⁵ Nederland stond aanvankelijk niet onwillig tegenover ratificatie van het verdrag. De heer Kluyver schreef op 9 oktober 1947 in een brief die verwees naar ratificatie van het ontwerpverdrag *'Hare Majesteit de Koningin heeft inmiddels Hoogstzelve machtiging verleend aan Dr. J.A. van Royen, plaatsvervangend hoofd van de Nederlandse Delegatie naar de Tweede Algemene Vergadering der Verenigde Naties, om de in de eerste bijlage dezes genoemde Protocollen namens de Nederlandse Regering te ondertekenen.'*¹³⁶

Van een aanleiding tot een tweede vergadering is in het archief niets meer terug te vinden. Het is mij dan ook niet duidelijk of Nederland dit ontwerpverdrag uiteindelijk ook heeft ondertekend. Wel opvallend is een ongedateerde en anonieme getypte brief op oranje karton. Met pen is de datum 14 februari 1948 erop geschreven maar dat lijkt later te zijn gebeurd. Die conclusie baseer ik op het feit dat er correspondentie in het archief zit van eerdere data die betrekking hebben op de onmogelijkheid van ratificatie. Ik zal hier verderop op terugkomen. De brief maakt duidelijk waarom Nederland zich uiteindelijk heeft teruggetrokken uit het definitieve verdrag.

De brief handelt over het verloop van een vergadering waarin een resolutie, genummerd 126, werd behandeld. In de resolutie is de overdracht van functies en bevoegdheden, met betrekking tot de handel in vrouwen en kinderen en handel in ontuchtige uitgaven, welke eerst door de Volkenbond werden uitgeoefend, aan de VN geregeld. Tijdens de vergadering kwamen drie eerder gemaakte internationale afspraken aan de orde. Het ging om een verdrag uit 1921 en 1933 die beide de handel in meerderjarige vrouwen bestreed en een verdrag uit 1923 waarin de bestrijding van handel in ontuchtige uitgaven stond beschreven. Uit de brief blijkt dat de VN een aantal artikelen aan deze verdragen wilde toevoegen. Om welke artikelen het precies gaat wordt niet helemaal duidelijk. Wat wel naar

¹³⁵ Archief *Ministerie van Justitie*, inventaris van de afdeling Wetgeving met betrekking tot de Internationale Organisaties 1946-1989. Nummer archiefinventaris 2.09.84, inventarisnummer 21. Rapport United Nations Economic and Social Council 26 maart 1959 E/CN.5/338 *The Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others*, 3-4.

¹³⁶ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief C.A. Kluyver Ministerie van Buitenlandse Zaken, sectie Politieke Zaken VN, no 91307, 9 oktober 1947.

voren komt is dat de Sovjet-Unie fel protesteerde tegen deze aanpassing. Zo staat er in de brief *‘Op de resolutie, die de Economische en Sociale raad in haar vijfde zitting ten aanzien van bovengenoemd onderwerp A/372 en A/372/Add.1 aannam, diende de Delegatie van de Sowjet-Unie een amendement in.’* De motivatie van de Sovjet-Unie om te protesteren werd als volgt omschreven: *‘De door deze artikelen in de Verdragen geschapen mogelijkheid, dat de ondertekening door het Moederland niet tevens gebondenheid van niet-zelfbesturende gebieden zou insluiten, maakte het volgens de Sowjet-Unie mogelijk koloniale en onder mandaat staande Overzeese Gebieden van de Verdragen uit te sluiten en zou, terwijl de handel in vrouwen en kinderen overal elders verboden zou zijn, deze in die gebieden dus vrij laten. Volgens het Sowjet-voorstel moesten deze artikelen vervallen.’*¹³⁷

Het amendement werd niet zonder slag of stoot aangenomen. Vooral de vertegenwoordiger van Groot-Brittannië heeft zich er tegen verzet. Hij vond dat de artikelen wel aangenomen moesten worden omdat *‘de gewraakte artikelen een in dit opzicht zelfstandige politiek van afhankelijke gebieden willen mogelijk maken en men die artikelen in het belang van die gebieden wenste te behouden.’* De vertegenwoordiging van de Verenigde Staten kon zich hier ook in vinden maar het Sovjetamendement werd met een hoofdelijke stemming, waarbij Nederland tegenstemde, aangenomen.

Daar bleef het niet bij. Ook de Engelsen dienden een amendement in. Dit lijkt in een latere vergadering behandeld te zijn geweest. Zo staat er in de brief *‘Het rapport van Commissie III A/412 waarop de Delegatie van Groot-Brittannië een amendement A/417 had ingediend, strekkende om de door de Commissie geschrapte artikelen weer te doen opnemen, kwam op 20 oktober in de Algemene Vergadering in behandeling.’* De Engelsen stelden in het amendement een *Colonial Application Clause* voor. Volgens de Britten zou dit een oplossing zijn voor de kwestie. De clause hield in dat *‘niet zelf-besturende gebieden, zo mogelijk in eigen wetgevende lichamen, konden beraadslagen of zij al of niet wilden toetreden en hiervan kennis konden geven aan het Moederland.’* Het Britse amendement werd verworpen. Nederland stemde voor.¹³⁸ Uiteraard zou het interessant zijn om uit te vinden welke belangen de Sovjet-Unie had met het indienen van hun amendement. Net zoals het interessant zou zijn om dit uit te zoeken voor Engeland. Jammer genoeg bevindt zich verder geen materiaal over deze kwestie in dit archief. Mijn hypothetische antwoord op de vraag waarom juist de Sovjet-Unie protesteerde tegen wijziging van artikelen in het ontwerpverdrag heeft, volgens mij, te

¹³⁷ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief, ongedateerd en niet ondertekend., 14 februari 1948.

¹³⁸ Ibidem.

maken met het toenmalige Sovjetstandpunt ten opzichte van het kolonialisme. Het in bezit hebben van koloniën werd door de Sovjet-Unie gezien als een uiting van het kapitalisme. Het was gebruikelijk in de Sovjetretoriek kolonialisme af te wijzen. Via propaganda probeerde de Sovjet-Unie nationalistische gevoelens op te wekken bij de oorspronkelijke bevolking van kolonies en het Communisme in een gunstig daglicht te zetten. Daarnaast werd prostitutie (zoals verderop in dit stuk zal blijken) door de Sovjets ook gezien als een uitwas van het kapitalisme. Zowel Nederland als Groot-Brittannië was in het bezit van koloniën. Daarnaast weten wij nu dat er in ieder geval in de Nederlandse koloniën sprake was van gelegaliseerde prostitutie. Op basis van deze gegevens is het protest van de Sovjets beter te duiden.

Ik gaf al eerder aan dat bovenstaand document waarschijnlijk niet van 14 februari 1948 kan zijn geweest. Die conclusie trek ik uit correspondentie van de KVP Minister van Justitie J.H. van Maarseveen. In een door hem geschreven brief van 21 november 1947, bekend onder nummer 1725, beantwoordt hij een brief van 10 oktober 1947 van de directie Politieke Zaken VN. Het onderwerp betreft het Verdrag bestrijding prostitutie e.a. VN. Van Maarseveen had klaarblijkelijk het ontwerpverdrag bestudeerd en concludeerde *‘Het ontwerpverdrag zou voor Nederland tot een belangrijke aanvulling van de strafwet noodzaken, een aanvulling, die geheel in overeenstemming zou zijn met het huidige regeringsbeleid, mits aan hierna te bespreken desiderata zou worden tegemoet gekomen.’* Van Maarseveen bedoelde met desiderata *‘voor Nederland zou een dergelijke nieuwe strafbaarstelling slechts dan in het geldende systeem van het strafrecht kunnen worden ingepast, indien vast zou staan, dat het ontwerp-verdrag slechts de bedoeling heeft opzettelijk gepleegde feiten tegen te gaan.’* Volgens Van Maarseveen zou het voor Nederland te bezwaarlijk zijn om ook de niet opzettelijk gepleegde feiten strafbaar te stellen. Zo bleek bijvoorbeeld dat Artikel 1, lid 2, van het ontwerpverdrag, het strafbaar stellen van de exploitatie van prostitutie van een ander, zelfs met toestemming van die persoon, in Nederland niet als misdrijf werd gezien.¹³⁹

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken schreef op 18 februari 1950 aan de Directie Internationale Organisaties Bureau Economische en Sociale Zaken een brief omtrent het onderwerp. Het Ministerie zag problemen in de ratificatie van het verdrag omdat *‘in verband met het wegvallen van de zogenaamde “Colonial Application Clause” waarvoor de nieuw opgenomen alinea van artikel 23 luidende: “for the purpose of the present Convention the word “State” shall include all the Colonies and trust territories of a State signatory or*

¹³⁹ Archief Ministerie van Koloniën, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Minister van Justitie J.H. Maarseveen, 21 november 1947, nummer 1725.

acceding to the Convention and all territories for which such a State is internationally responsible.” *in de plaats is getreden, rijst bij eventuele toetreding van Nederland tot deze Conventie de moeilijkheid van de toepassing van artikel 6 van de genoemde Conventie in de Nederlandse Antillen.*¹⁴⁰ Artikel 6 van de Conventie hield in dat een Staat, elke bestaande wet, regeling of administratie waarbij prostituees werden geregistreerd, of waarbij bepaald werd dat zij in het bezit dienden te zijn van een verklaring dat zij onder toezicht stonden, in moest trekken.¹⁴¹ Aanvaarding zou onder meer betekenen dat Nederland verplicht zou worden tot intrekking van de Landsverordening van 23 september 1944 waarin meldingsplicht, registratie en verplichte keuring van prostituees werd voorgeschreven.¹⁴²

Dit was echter niet het enige artikel waar Nederland mee in de problemen zou komen. Naast het al eerder genoemde artikel 1 was artikel 2 ook problematisch. Artikel 2 stelde strafbaar, diegene die opzettelijk een bordeel houdt, bedrijfsmatig voert, financiert of er onderdeel van uitmaakt. Bovendien werd ook het bewust verhuren van een gebouw of ander perceel, gebruikt voor prostitutie, strafbaar gesteld.¹⁴³ Minister van Justitie Van Maarseveen had in zijn brief van 1947 ook al notitie gemaakt van het aantal compromitterende artikelen. Artikel 1 tot en met 7 waren bepalingen van strafrechtelijke aard voor prostitutiebestrijding. Artikel 1 en 2 waren, zoals al eerder beschreven, bijzonder lastig.¹⁴⁴ Artikel 2 had dezelfde strekking als artikel 259 uit het Nederlandse wetboek van strafrecht maar zou Nederland in ernstige strafrechtelijke problemen brengen als de conventie zou worden ondertekend. Een brief van het Gouvernement van Curaçao aan de Minister van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, gedateerd 17 mei 1950, liet daar geen twijfel over bestaan. *‘De exploitant van Campo Alegre verricht handelingen in strijd met het bordeelartikel en derhalve ook in strijd met artikel 2 van de ontwerpconventie.’* Artikel 2 gaf ook problemen met betrekking tot de financiering van *Campo*. *‘Bovendien moge ten deze gewezen worden op de hypotheek door de Curaçaose Postspaarbank verleend, welke hypotheek-verlening zowel niet met de letter van*

¹⁴⁰ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Ministerie van Buitenlandse Zaken 18 februari 1950, aan de Directie Internationale Organisaties Bureau Economische en Sociale Zaken, no 15949.

¹⁴¹ United Nations General Assembly A/1164, 30 november 1949, *Draft Convention for the suppression of the traffic in persons and of the exploitation of the prostitution of others*, pagina 4, artikel 6: *Each party to the present Convention agrees to take all the necessary measures to repeal or abolish any existing law, regulation or administrative provision by virtue of which persons who are engaged in, or suspected of engaging in prostitution are subject either to special registration or to the possession of a special document or to any exceptional requirements for supervision or notification.*

¹⁴² Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Gouvernement van Curaçao aan Minister van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, 17 mei 1950, no 2261/209.

¹⁴³ *Ibidem*, brief Ministerie van Buitenlandse Zaken, 18 februari 1950, no 15949.

¹⁴⁴ *Ibidem*, brief Minister van Justitie J.H. Maarseveen, 21 november 1947.

artikel 2, dan toch wel met de geest van dit artikel in strijd komt. Tegelijkertijd wordt in de brief de kwestie verdedigd want deze vervolgde verder: *‘Deze met de strafwet strijdige toestand op Curaçao wordt getolereerd om erger te voorkomen, aangezien bij strikte handhaving van het bordeelartikel en daarmee gepaard gaande sluiting van Campo Alegre de openluchtprostitutie zou terug keren welke sociaal, moreel en strafwettelijk een veel ernstiger euvel is dan het tolereren van de schending van het bordeelartikel door de exploitant van Campo Alegre.’*¹⁴⁵ Kortom, ondanks de overtreding van de bordeelwet en het feit dat het bestuur van Curaçao én de Nederlandse overheid daar van op de hoogte waren, werd Bakhuis geen strobreed in de weg gelegd in de exploitatie van zijn bordeel.

Artikel 8 tot en met 12 waren artikelen die uitlevering van verdachten in verband met prostitutie bepaalden. Artikel 8 hield in dat personen die zich schuldig maakten aan misdaden zoals beschreven in artikel 1 en 2, uitgeleverd konden worden. Er zou, na ratificatie van de Conventie, naast het verdrag nog een uitleveringsverdrag tussen de deelnemende landen worden gesloten. Dit zou Nederland in een bijzonder lastig parket brengen aangezien niet alleen de heer Bakhuis moest worden vervolgd. Ook de Nederlandse overheid zou strafbaar zijn aangezien zij hadden voorzien in de grond en de financiering. Bovendien werd reglementering en registratie van de prostituees vanuit de overheid geregeld.

De reglementering van prostituees werd in artikel 13 van de conventie verboden. Artikel 14 en 17 bepaalden hoe overheidsdiensten, die in verband stonden met de bestrijding van prostitutie, ingericht moesten worden. Dit hield, onder andere, in hoe de medische zorgverstrekking, met betrekking tot geslachtsziekten, aan prostituees eruit moest zien.¹⁴⁶ Vragen over de artikelen 14 en 17 werden door het Gouvernement van Curaçao neergelegd bij de Geneeskundig Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid. Op 24 december 1947 vroeg de secretaris-generaal A.A. van Rijn, uit naam van de Minister van Sociale Zaken, aan de geneeskundig hoofdinspecteur Dr. C. Banning een uitspraak te doen over de artikelen 14 en 17 van het ontwerpverdrag.¹⁴⁷ De vragen betreffende de artikelen zijn uiteindelijk door geneeskundig inspecteur Dr. G.D. Hemmes van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid beantwoord. Blijkbaar had Dr. Banning de vragen aan hem doorgestuurd aangezien er in het

¹⁴⁵ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Gouvernement van Curaçao aan de Minister van Uniezaken en Rijksdelen, 17 mei 1950, no 2261/209.

¹⁴⁶ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Minister van Justitie J.H. van Maarseveen, 21 november 1947.

¹⁴⁷ Archief *Afdeling Volksgezondheid (1902) 1918-1950 (1976)*, archiefinventaris nummer 2.15.37, inventarisnummer 1759, brief A.A. van Rijn voor Ministerie van Sociale Zaken aan Geneeskundig Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid Dr. C. Banning. Gedateerd 24 december 1947, no 4696H/doss. 55 afd. Volksgezondheid.

archieff een briefje zit waarin Dr. Hemmes dit aan hem bevestigt.¹⁴⁸ Hemmes concludeerde dat Nederland *‘alleen dan accoord kan gaan met art. 14 wanneer daarin de beperking wordt opgenomen “voor zoveel daarin niet uit andere hoofde is voorzien”. Art. 17 sub.1 heeft niet op bezwaren te stuiten wanneer daaraan is toegevoegd “voor zoveel nodig”.*¹⁴⁹ Volgens Hemmes waren de voorzieningen in Nederland met betrekking tot medische verzorging in het geval van geslachtsziekte prima verzorgd. Iedereen had via het ziekenfonds recht op medische verzorging. Een ieder die besmet raakte en niet in staat was zijn eigen medische verzorging te betalen kon gratis terecht bij universitaire poliklinieken. Artikel 17 betrof *aanmoediging van Staatswege van maatschappelijke diensten ter voorkoming van prostitutie en maatschappelijk herstel van prostituee’s*. Hemmes vond ook deze toepassing niet noodzakelijk aangezien Nederland hier al grootschalig in voorzag. *‘In Nederland bestaan immers een aantal verenigingen die zich met grote toewijding op dit terrein bewegen b.v. de Nederlandse vereniging voor Middernachtzending, de R.K. vereniging voor vrouwen- en meisjesbescherming en de Afdeling Prostitutie van het Nederlands Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen. Inmenging van Staatswege lijkt mij dus niet nodig.*¹⁵⁰

Al vóór Van Maarseveen had het Gouvernement van Curaçao ook aan de Minister van Overzeese Gebiedsdelen duidelijk gemaakt dat ondertekening van het verdrag voor Curaçao uitermate ongeschikt was. Volgens gouverneur Kasteel was artikel 2 onaanvaardbaar aangezien *‘de aanwezigheid van havens en industrieën en uitgebreide arbeiderskampen (vrijgezellenkampen) waarin duizenden mannen zijn ondergebracht, maken het noodzakelijk, dat –ter bescherming van de Curaçaose gemeenschap- doorlopend een contingent vreemde prostituees aanwezig is. Daarbij is een zekere mate van reglementering, -registrering en verplichte periodieke keuring-, geboden.’* De geografische ligging van het eiland moet, mijns inziens, niet uit het oog worden verloren. De Tweede Wereldoorlog was net ten einde en de Koude Oorlog net begonnen. Curaçao lag tussen, destijds politiek instabiele, landen als Venezuela en Cuba waardoor de aanwezigheid van militaire troepen van groot belang was. Dit belang zal ongetwijfeld ook hebben bijgedragen aan het standpunt van Kasteel.

Artikel 6 zou volgens Kasteel verkeerd kunnen worden geïnterpreteerd. Dit betekende dat *de feiten in de vreemde wet die van de Curaçaose verordeningen niet dekt*. Daarnaast

¹⁴⁸ Archief *Afdeling Volksgezondheid*, archiefinventaris nummer 2.15.37, inventarisnummer 1759, briefje Dr. G.D. Hemmes aan Dr. C. Banning, gedateerd 13 januari 1948, no 341-XI.

¹⁴⁹ Archief *Afdeling Volksgezondheid*, archiefinventaris nummer 2.15.37, inventarisnummer 1759, brief Dr. Hemmes aan Geneeskundig Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid, 5 januari 1948, no 271-XI.

¹⁵⁰ Archief *Afdeling Volksgezondheid*, archiefinventaris nummer 2.15.37, brief Dr. Hemmes aan Geneeskundig Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid, 5 januari 1948, no 271-XI.

achte Kasteel artikel 13 absoluut onaanvaardbaar vanwege het feit dat *'deze bepaling zich verzet tegen registratie in verband met de verplichte periodieke keuring.'*¹⁵¹ Kortom, de gouverneur was zeker geen voorstander van ratificatie. Het zou Curaçao in ernstige verlegenheid gebracht hebben.

Nederland bleek niet alleen te staan in de overweging tot niet ondertekenen van de conventie. In de brief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van 18 februari 1950 schreef de Minister dat *'aan Harer Majesteits Ambassadeurs te Parijs en Londen is verzocht informaties in te winnen omtrent het standpunt van de Franse en Britse Regeringen.'*¹⁵² Kort daarop stuurde het Ministerie van Buitenlandse Zaken een brief met de mededeling *'te uwer informatie moge ik hier aan toevoegen dat van hare Majesteit Ambassadeur te Londen bericht te hebben ontvangen dat de Britse regering voornemens is de conventie niet te ondertekenen.'*¹⁵³ Uiteindelijk besloot ook Nederland de conventie niet te ondertekenen. Op 26 juni 1950 schreef de Minister voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen aan de Minister voor Buitenlandse Zaken *'naar het oordeel van de Gouverneur is het ontwerp voor de Nederlandse Antillen onaanvaardbaar voor zover de bepalingen daarover afschaffing van de prostitutie beogen, reglementering verbieden alsmede het houden van bordelen. Hoewel het te betreuren valt dat de huidige omstandigheden in de Nederlandse Antillen toepassing aldaar onwenselijk doen zijn, meen ik mij toch bij het oordeel van de Gouverneur te moeten neerleggen.'*¹⁵⁴

Dat betekende niet dat Nederland in de internationale politiek automatisch overgeslagen werd als het onderwerp ter sprake kwam. Integendeel. In een rapport van de VN Economische en Sociale raad van 26 februari 1954 over slavernij wordt Nederland op pagina 64 beschuldigd van slavernij en mensenhandel. Gebaseerd op informatie van de *World Union of Catholic Women's Organizations* staat in het rapport dat *'a reserved district is permitted at Seroe Rondo in the Netherlands Antilles. On 31 december 1949, police records included 230 registered indigenous prostitutes and 1.636 alien prostitutes imported through the White Slave Traffic. Among the indigenous prostitutes there were thirty-two minors between*

¹⁵¹ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief P. Kasteel, 7 november 1947 aan ministerie van Overzeese Gebiedsdelen.

¹⁵² Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Ministerie van Buitenlandse Zaken, directie Internationale Organisaties Bureau Economische en Sociale Zaken, no 15949, 18 februari 1950.

¹⁵³ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, brief Ministerie van Buitenlandse Zaken, no 28980, vervolg op no 15949, 30 maart 1950.

¹⁵⁴ *ibidem*, brief Minister voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen aan de Minister voor Buitenlandse Zaken, onderwerp ontwerpconventie VN, 26 juni 1950.

*fourteen and twenty years of age, including eight of fourteen and fifteen years of age.*¹⁵⁵ In een geheim archief, genummerd 9858, van het Ministerie van Overzeese Rijksdelen is het antwoord op bovenstaande beschuldiging terug te vinden. Op 23 juni 1954 antwoordde de Minister *'naar aanleiding van het Ecosoc document van 26 februari 1954 dat de op 31 december 1949 in de Nederlandse Antillen geregistreerde 1.636 buitenlandse publieke vrouwen via de kanalen van de handel in blanke slavinnen zouden zijn binnen gevoerd. Naar mijn mening is deze uitspraak bepaaldelijk onjuist. Voor zover mij bekend begeven immers bedoelde vrouwen zich geheel vrijwillig naar de Nederlandse Antillen.* Dit was bij de Nederlandse wet toegestaan en derhalve verwachtte de minister rectificatie van het stuk.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Archief *Ministerie van Koloniën*, archiefinventaris nummer 2.10.54, inventarisnummer 4307, rapport VN Economische en Sociale Raad, 26 februari 1954, 64.

¹⁵⁶ Archief *Ministerie van Koloniën*, geheim archief 9858, Ministerie van Overzeese Rijksdelen, 23 juni 1954.

Hoofdstuk 5: *Campo Alegre* op Aruba

*‘Het past m.i. “De Koningin der Aarde” niet haar vuilste denkbare was op een dergelijke allerminst koninklijke, zinnenprikkende wijze voor het grote publiek (waaronder de jeugd) op te hangen. Dit immers zal bevorderen, dat ondraaglijke toestanden nog ondraaglijker worden.’*¹⁵⁷

In de lokale pers kwam *Campo Alegre* -en het beleid daaromheen- dikwijls ongunstig naar voren. Zoals bovenstaand citaat, afkomstig uit een ingezonden artikel verschenen in het dagblad *Beurs en Nieuwsberichten* in 1951, laat zien was de auteur niet gecharmeerd van de werkwijzen van het bordeel. Krantenonderzoek in zowel de *Amigoe di Curaçao*¹⁵⁸, als in de *Beurs en Nieuwsberichten*¹⁵⁹, heeft veel waardevol materiaal opgeleverd. Twee dingen vielen daarbij op. Ten eerste is in geen van beide dagbladen iets terug te vinden over *Campo Alegre* ten tijde van de opening van het bordeel op Curaçao. Dit zou kunnen betekenen dat de crisis rondom prostitutie op Curaçao het bestuur aldaar het beleidsraam én gelegenheid heeft gegeven een, voor hen gewenste, beleidshervorming door te voeren. Ten tweede is er duidelijk een piek te zien in het verschijnen van de meeste artikelen. De maand juni van het jaar 1951 springt er duidelijk uit. Er vond toen een discussie plaats over de komst van een vergelijkbaar instituut op het eiland Aruba. De lokale gemeenschap kwam hiertegen echter in opstand en uiteindelijk kwam er op Aruba geen *Campo Alegre*. De ontstane crisis op Aruba rondom prostitutie had dus geen gelegenheidsstructuur gecreëerd om beleidshervormingen in prostitutieregulering door te voeren.¹⁶⁰

Opvallend detail is dat in dezelfde periode, om precies te zijn 4 juni 1951, de eerste eilandsraadverkiezingen plaatsvonden.¹⁶¹ Om beter inzicht te verkrijgen is het belangrijk om een kleine schets te geven van het toenmalige politieke landschap. Vanaf 1950 werd Aruba met acht en Curaçao met twaalf zetels via Statenverkiezingen vertegenwoordigd in de Statenraad. Dit was de centrale regering, de zogenaamde Regeringsraad, van de Nederlandse

¹⁵⁷ Douwes D., ‘Het Campo Alegre: Schandvlek voor ons gebiedsdeel’, *Beurs en Nieuwsberichten*, 5 juni 1951, 6.

¹⁵⁸ Verder aangeduid als *Amigoe*.

¹⁵⁹ Verder aangeduid als *Beurs*.

¹⁶⁰ Kempadoo, *Exotic Colonies*, 151.

¹⁶¹ L. Alofs, ‘Publieke dames in een publiek debat. De geschiedenis van Campo Alegre op Aruba, 1950-1957’, in: G.F.M. Bossers, A.R.O. Ringeling en M. Tratnik, *Cinco Aña Na Caminada, Opstellen aangeboden ter gelegenheid van het eerste lustrum van de (Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de) Universiteit van Aruba* (Oranjestad 1993) 22-23.

Antillen met aan het hoofd de Gouverneur. Maar in maart 1951 werd de Eilandenregeling Nederlandse Antillen (ERNA) ingevoerd, welke inhield dat elk eiland zijn eigen Eilandsraad en Bestuurscollege kreeg. Aruba kreeg dus zijn eigen politieke vertegenwoordiging die vertaald werd in 21 zetels. Er was dus nogal wat te winnen. Daarnaast is het van belang om te weten dat de lokale politiek in een overgangsfase zat. Traditioneel waren de politieke partijen vooral langs confessionele lijnen georganiseerd. Hier kwam verandering in. De Partido Patriotico Arubana (PPA) splitste zich in 1949 af van de christendemocratische Arubaanse Volkspartij (AVP). De AVP, geleid door Henny Eman, bezat vier zetels in de Statenraad en had dus al een politiek belang. Bovendien leverde de AVP de Landsminister van Justitie in de persoon van Wem Lampe. Het grootste deel van de aanhang van de AVP bevond zich onder de oorspronkelijke bevolking van Aruba. De PPA werd vanaf 1949 vertegenwoordigd door Juancho Irausquin. Deze partij zat met drie zetels in de Statenraad. Het electoraat van de PPA was voor het merendeel de bevolking die zich vanwege de olie-industrie op Aruba gevestigd had. De politieke kleur van de partij was daardoor veel liberaler getint.¹⁶²

De katholieke en protestantse partijen waren eerst verenigd in één partij, de Union Nacional Arubana (UNA), maar ook zij splitsten zich op in 1949. De protestanten werden vanaf dat moment verenigd in UNA I met Felipe Tromp als leider terwijl de katholieke tak vertegenwoordigd werd door UNA II met A. Werleman als leider.¹⁶³ Bovendien was er nog een katholieke vertegenwoordiging in de Nationale Volkspartij (NVP) van Moises Da Costa Gomez.¹⁶⁴ Dat het politiek rommelde blijkt ook uit correspondentie van een broeder van het genootschap Onze Lieve Vrouw van Lourdes op Curaçao. In een brief aan een medebroeder schreef hij over de Statenverkiezingen van 1950. Zo was een voormalig vertegenwoordiger van de Katholieke Volkspartij van Curaçao (KVP), de heer Goslinga, ‘overgelopen’ naar de Nationale Volkspartij (NVP) en dat werd hem niet in dank afgenomen. *‘Deze sukkel is nu openlijk voor de NVP uitgekomen, daardoor de verachting van iedereen op de hals gehaald. Zijn vrouw heeft hem in de steek gelaten, het ambtenarenkorps distantieert zich van hem, en de Nationalen gebruiken hem als charlatan.’*¹⁶⁵ Goslinga had hier, mijn inziens, zelf minder problemen mee aangezien hij voor de NVP een zetel in de Staten kreeg. Namens de KVP nam

¹⁶²< http://www.historiadiaruba.aw/index.php?option=com_content&task=view&id=51&Itemid=62> 11 april 2012.

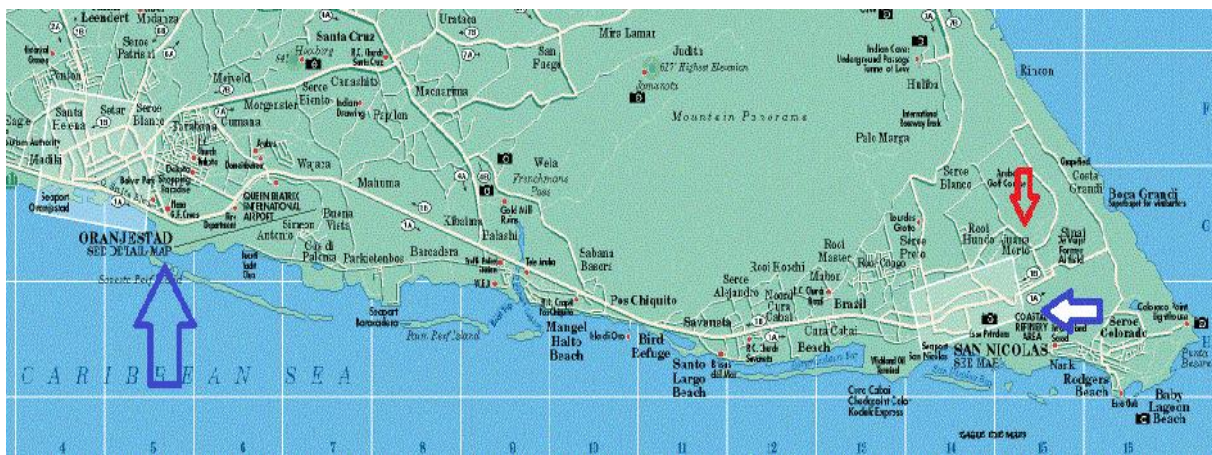
¹⁶³ Ibidem, 11 april 2012.

¹⁶⁴ Alofs, ‘Publieke vrouwen in een publiek debat’, 31.

¹⁶⁵ Archief A.T.W. Simons, archiefinventaris nummer 398, schapnummer 2501, inventarisnummer 115, brief aan broeder Amantius, 31 december 1950, van Broeders van Onze Lieve Vrouw van Lourdes.

de heer Sprockel plaats in de Staten.¹⁶⁶ De broeder van het genootschap Onze Lieve Vrouw van Lourdes was ook op de hoogte van moeilijkheden bij de UNA op Aruba: *'Op Aruba is de Una door onenigheid gesplitst in Una I en Una II, daardoor zeer verzwakt uit de strijd gekomen.'* Bovendien maakt de broeder een opmerking over eventuele omkoping bij de PPA: *'terwijl op het ogenblik door de vigerende Staten een enquête is geëist om omkoperij ten bate van Irausquin te onderzoeken. In één woord: een grote rotzooi.'*¹⁶⁷ De broeder zou hiermee kunnen doelen op de AVP die ook in de Statenraad vertegenwoordigd was. Kort voor de eilandsraadverkiezingen is het politieke landschap dus aanzienlijk gewijzigd en verschillende partijen hebben een allen een eigen belang in de politieke discussie. In het debat rondom het bordeel, dat vooral tijdens de verkiezingsperiode speelde, stonden de confessionelen en liberalen lijnrecht tegenover elkaar. Voor mijn onderzoek is het van belang dat de vraag wordt beantwoord waarom er in 1951 op Aruba uiteindelijk geen *Campo Alegre* kwam. Daarom is het interessant om te kijken hoe groot de rol van de verkiezingen in de discussie is geweest.

Aruba kende sinds de komst van Lago Oil bij San Nicolas in 1924 een prostitutieprobleem. Net als op Curaçao werd de professie uitgeoefend vanuit hotels. Het, nabij Lago gelegen, hotel *Hija del Dia* en hotel *Hollywood* werden door prostituees gebruikt om hun clientèle op te wachten. Met behulp van taxichauffeurs lieten zij zich daarna naar het verderop gelegen *Juana Morto* en het strand *Smal* vervoeren.¹⁶⁸

Bron: <<http://www.caribbean-on-line.com/islands/ar/armap.shtml>> 9 april 2012. De rode pijl geeft de locatie van Juana Morto weer, terwijl de blauwe pijl dat van Lago Oil laat zien. de paarse pijl weergeeft de locatie van Oranjestad.

¹⁶⁶ 'Kroniek', *Nieuwe West-Indische Gids* (1951) 52.

¹⁶⁷ Archief A.T.W. Simons, archiefinventaris nummer 398, schapnummer 2501, inventarisnummer 115, brief aan broeder Amantius, 31 december 1950, van Broeders van Onze Lieve Vrouw van Lourdes.

¹⁶⁸ Alofs, 'Publieke dames in een publiek debat', 22.

Net als op Curaçao was openluchtprostitutie een doorn in het oog van het bestuur. Vanaf 1942 probeerde het lokaal bestuur prostitutiepraktijken actief te bestrijden door onder meer inzet van extra politie. Blijkbaar had dit weinig uitgehaald want in 1948 kwam het onderwerp ter sprake in de Statenvergadering waar werd gesproken van ontoelaatbare toestanden. In 1950 probeerde het College van Algemeen Bestuur, onder leiding van gezaghebber L.C. Kwartzs, in te grijpen op eenzelfde manier als op Curaçao. Aruba zou ook een *Campo* krijgen. Vlaktbij de raffinaderij Lago en *Juana Morto*. Het voornemen stuitte op veel katholiek protest en klaarblijkelijk met succes want de plannen van het bestuur vonden geen doorgang.¹⁶⁹

Maar in 1951 kwam het onderwerp opnieuw op de politieke agenda. De landsregering wilde een *Apartment-building* laten bouwen nabij *Juana Morto*. Opnieuw kwam er veel protest uit vooral katholieke hoek. Er ontstond een discussie tussen de Rooms Katholieke Vrouwenbond en gezaghebber Kwartzs. Zo meldde Kwartzs op zes april 1951 in de *Amigoe* dat *'het bestuur van Aruba zich na jarenlange studie en overleg, uiteindelijk genoodzaakt zag een Campo Alegre te laten stichten ver buiten de bebouwde kom van San Nicolas.'* Dit was om tenminste vier redenen: als eerste gaf Kwartzs de opheffing van het *'afgrijpselijke hotel "Hija del Dia" waar de vrouwen voor de ramen geëtaleerd staan.'* Daarbij, argumenteerde de gezaghebber, traden schoolkinderen op als intermediair voor zeelieden en anderen die het hotel niet binnen durfde te gaan. Tegen betaling brachten zij een vrouw bij een ieder die dat wenste. Daarnaast stonden diezelfde schoolkinderen zich te vergapen aan de ontuchtige praktijken en kregen zo, in zijn ogen, openbare lessen in ontucht. Bovendien lag *Juana Morto* ver genoeg van de bewoonde wereld en was dit toch een locatie waar van oudsher dit soort praktijken plaatsvond. Met de komst van een *Campo Alegre* was dit alles opgelost. Alle ontuchtige praktijken zouden niet meer in de openlucht worden uitgeoefend maar tussen vier muren geschieden. Op dezelfde pagina als dit artikel staat ook het antwoord van de vrouwenbond gepubliceerd. De bond vond de komst van een *Campo Alegre* geen oplossing omdat er twee grote nadelen aan kleefden. De bond vond dat met de komst van zo'n bordeel *'het Gouvernement als het ware zijn goedkeuring aan ontucht geeft. "Als het maar binnen die muren gebeurt, is het zo erg niet." Het etiket van "ongeoorloofd" van "slecht" worden op deze manier afgenomen. Het geval krijgt een Gouvernemente Sanctie.'* De bond zag geen heil in enige afname van inlandse prostitutie. Zij zouden hun bedrijf, volgens de bond, gewoon voortzetten. Bovendien vond de bond ook de aangewezen locatie verkeerd: *'de aangewezen plaats Juana Morto is geen afgelegen verwijderde en onbewoonde buurt. Het ligt*

¹⁶⁹ Alofs, 'Publieke dames in een publiek debat', 23.

vlakbij 2 bewoonde centra.’ De vrouwenbond stelde voor een commissie in te richten die onderzoek zou plegen naar de ervaringen met *Campo Alegre* op Curaçao. Tussentijds vond de bond wel dat alle buitenlandse prostituees van het eiland geweerd moesten worden en hotel *Hija del Dia* gesloten.¹⁷⁰

De Apostolisch Vicaris Van der Veen Zeppenfeldt schreef 15 mei 1951 een verzoekschrift¹⁷¹ en zeventien geestelijken van verschillende confessies op Aruba schreven een protest naar de regering waarvan tegelijkertijd een kopie naar de *Beurs* werd gestuurd.¹⁷² De brief, gepubliceerd in de *Beurs* op 21 mei 1951, was een opsomming van aantijgingen aan het adres van de Regeringsraad. De geestelijken begrepen dat de situatie op San Nicolas onhoudbaar was geworden maar waren in de overtuiging dat een bordeel de verkeerde oplossing zou bieden. Bovendien schreven zij dat de regeringsraad zich op verschillende vlakken schuldig zou maken aan verschillende strafwettelijke regelingen. Prostitutie was in Nederland bij wet verboden. Dat gold dan toch ook voor Aruba? Daarnaast was ook het beroep van bordeelhouders voor de wet niet toegestaan en werd het opzettelijk bevorderen van ontucht door derden als een misdrijf gezien. Ondergetekenden drongen er bij de raad op aan om internationale afspraken met betrekking tot het onderwerp, te respecteren. Daarbij zagen zij voor zichzelf ook een rol weggelegd. Het prostitutieprobleem diende te worden opgelost en de auteurs van de brief stelden de oprichting van een instituut voor die het zedelijk bewustzijn moest bevorderen en speciale aandacht moest geven aan verwaarloosde jeugd. Een speciaal daarvoor op te richten commissie zou het probleem in onderzoek kunnen nemen en uiteraard waren de geestelijken altijd bereid de regeringsraad behulpzaam ter zijde te staan.¹⁷³

Van der Veen Zeppenfeldt maakte excuus in zijn verzoekschrift, gepubliceerd op 28 mei 1951, voor de rol die de katholieke kerk had gespeeld ten tijde van de onderzoekscommissie in 1942 en de oprichting van *Campo Alegre* op Curaçao. Naast te hebben plaatsgenomen in de Commissie ter Bestrijding van Geslachtsziekten had de kerk een positief advies uitgebracht met betrekking tot de oprichting van het perceel. Echter, vond Van der Veen, waren de omstandigheden destijds beslist anders geweest. Omstandigheden zoals de drukke haven van Curaçao in oorlogstijd en, als gevolg daarvan, de gelegerde soldaten op het eiland hadden zeer zwaar gewogen. Hij was echter nu de mening toegedaan dat het middel

¹⁷⁰ ‘Campo Alegre op Aruba en het Bestuur’, *Amigoe di Curaçao*, 6 april 1951, 3.

¹⁷¹ ‘Verzoekschrift van Apostolisch Vicaris aan de Regeringsraad’, *Amigoe di Curaçao*, 28 mei 1951, 1.

¹⁷² Alofs, ‘Publieke dames, 22-23.

¹⁷³ ‘Arubaanse geestelijkheid protesteert tegen de oprichting van een bordeel onder de naam Campo Alegre’, *Beurs en Nieuwsberichten*, 21 mei 1951, 2.

ontoereikend was geweest in de bestrijding van prostitutie. Zo was de binnenstad van Willemstad nog steeds niet gesaneerd. De aantrekkingskracht van het etablissement had het kwaad alleen maar versterkt en het besmettingsgevaar was alleszins bezworen. In het geval van Aruba betwijfelde hij of de omstandigheden vergelijkbaar waren met die van Curaçao. Zo was de oorlog immers allang afgelopen. Van der Veen waarschuwde dat er ernstig rekening gehouden moest worden met het feit dat, naast beschadiging van het zedelijk gevoel van de Arubaanse bevolking, nadelige gevolgen, zoals op Curaçao werden ondervonden, ook op Aruba van toepassing konden gaan zijn.¹⁷⁴

De regeringsraad nam de verschillende verzoekschriften ter kennisgeving aan maar ging door met het voorgenomen plan. Pas op 23 mei 1951 antwoordde Moises Da Costa Gomez namens de Regeringsraad het volgende aan Van der Veen: *'Mits deze heb ik de eer U te berichten, dat de leden van de Regeringsraad hebben kennis genomen van Uw verzoekschrift d.d. 15 dezer.'*¹⁷⁵ Echter, al op zestien mei 1951 tekende waarnemend gouverneur Jas –tevens voorzitter van het Hof van Justitie- een landsbesluit waarbij aan Pereira en J.M. Debrot en co. NV een terrein van 17.000 m² verpacht werd. Hen werd vergunning verleend om op het terrein een *Apartment-building* te gaan exploiteren.¹⁷⁶ Dat is opmerkelijk aangezien de heer Jas zich nog geen jaar eerder op 21 oktober 1950 zeer tegenstrijdig had uitgesproken tegen *Campo Alegre*. In de *Nieuwe West-Indische Gids* uit 1951 staat een verslag over een gesprek met de heer Jas. In het gesprek zou hij over *Campo* hebben gezegd: *'Ook dat is een kwaad van deze tijd. De instelling van dit oord moge dan enkele voordelen bieden, volgens mij is het echter onverdedigbaar. Het wordt bepaalde mensen veel te gemakkelijk gemaakt; het is aan de ene kant goed dat we de Punda nu "schoon" hebben, maar daar was het toch minder eenvoudig "om de drempel te overschrijden". Nee, het kamp doet geen goed aan de maatschappij.'*¹⁷⁷

Op het moment dat het de Arubaanse gemeenschap duidelijk werd dat domeingrond was afgestaan voor de bouw van een bordeel, ontstond een enorme discussie. Het katholieke *Amigoe* koos de zijde van de tegenstanders terwijl de liberale *Beurs* zich aan de zijde van de regering schoof. Zo was er op 30 mei 1951 in de *Beurs* te lezen dat het nuttig was om *'deze aangelegenheid, welke nu toch eenmaal in het daglicht staat, in het openbaar te bespreken, waarbij van nuchtere feiten en niet van sentimentele overweging zal moeten worden*

¹⁷⁴ 'Verzoekschrift van Apostolisch Vicaris aan de Regeringsraad', *Amigoe di Curaçao*, 28 mei 1951, 1.

¹⁷⁵ Ibidem, naschrift bij het artikel, *Amigoe di Curaçao*, 28 mei 1951, 2.

¹⁷⁶ Alocs, 'Publieke dames', 22-23.

¹⁷⁷ 'Kroniek', 53.

uitgegaan.’ Onder de kop dat de Arubaanse jeugd beschermd moest worden vond het dagblad dat de overheid voor een moeilijke taak stond. Zo was de openbare gezondheid en zedelijkheid in het geding en de regering nam in beide mogelijkheden een grote verantwoordelijkheid op zich. Daarmee bedoelde de auteur van het artikel zowel tolerantie van de bestaande situatie als ook een eventuele regulering waarbij tegelijkertijd de laatste optie volgens de schrijver de beste was. Want als de overheid maatregelen zou nemen om het euvel te bestrijden dan zou dat de situatie zeker ten goede komen. Zo was het volgens het dagblad *‘onbegrijpelijk dat een storm van protesten opwaait wanneer deze overheid maatregelen wil nemen om aan de bestaande ten hemel schreiende toestanden een einde te maken en men geen enkel –toch eveneens te rechtvaardigen- protest heeft gehoord zolang de overheid dezer hoogst verderfelijke toestanden bleef aanzien zonder daartegen iets te doen.*’¹⁷⁸

In de *Amigoe* daarentegen werden artikelen geplaatst die fel tegen de komst van het bordeel op Aruba waren. In deze publicaties wordt al vrij snel de Arubaanse regering beschuldigd van frauduleuze praktijken. Zo zou de regeringsraad, volgens de *Amigoe*, vlak voor de eilandsraadverkiezingen nog snel het landsbesluit hebben willen ondertekenen. In een van de artikelen ‘Campo Alegre voor Aruba’ staat vermeld dat Landsminister van Financiën Plantz een Landsbesluit getekend had waarin domeingronden in erfpacht werden gegeven aan de heer J.M. Debrot. Deze heerspersoon zou in een N.V. Pereira J.M. Debrot & Co. N.V. de exploitatie van een *Apartment Building* op het terrein voor zijn rekening gaan nemen. Naast het feit dat het dagblad betwijfelde dat de komst van een *Campo* de oplossing zou bieden aan het probleem van de openluchtprostitutie, vond *Amigoe* vooral dat de manier waarop het Landsbesluit was genomen afkeurenswaardig was. Zo staat in het artikel dat: *‘Indien men bedenkt, dat op verschillende politieke partij-vergaderingen op Aruba deze gang van zaken als een van de vruchtbaarste resultaten genoemd werd van de huidige coalitie-politiek, dan is het enigszins verklaarbaar hoe men er toe heeft kunnen geraken dit landsbesluit schielijk en vóór de verkiezingen te doen tekenen. Voorts werd hierdoor de Arubaanse bevolking voor een fait accompli gesteld en haar duidelijk uitgesproken wens genegeerd.*’¹⁷⁹

Laatstgenoemd artikel bracht een storm van protest op gang.¹⁸⁰ Tijdens de mis van 27

¹⁷⁸ ‘Arubaanse jeugd dient beschermd te worden tegen de verderfelijke invloed van openlucht-bordelen. Is een Campo Alegre daarom en om andere redenen gerechtvaardigd?’ *Beurs en Nieuwsberichten*, 30 mei 1951, 1.

¹⁷⁹ ‘Campo Alegre voor Aruba’, *Amigoe di Curaçao*, 26 mei 1951, 2.

¹⁸⁰ ‘Het debat over het Campo Aklegre in de Staten. Commissie van advies dient als bliksemafleider, *Beurs en Nieuwsberichten*, 2 juni 1951, 1.

mei 1951 werd in alle kerken van Aruba een preek voorgelezen die betrekking had op het Landsbesluit. De Arubaanse geestelijkheid was zeer ontstemd over het feit dat de regering hun protesten klaarblijkelijk naast zich had neergelegd. Dat er een Landsbesluit was getekend stond voor hen vast. Zo vermeldde de preek: *‘Het staat vast, dat ten kantore van een zeer bekend advocaat te Oranjestad een contract bewaard wordt, waarin de rechten van een Naamloze Vennootschap beschreven staan die op Aruba een Campo Alegre zal oprichten.’* Daarnaast werd de regering in de preek beschuldigd van fraude aangezien de kerk hen achterhouding van informatie verweet. *‘Dit document zal tot 4 juni a.s. geheim gehouden worden, de dag waarop 21 leden van de Eilandsraad zullen worden gekozen. Na die datum zal het contract worden gepubliceerd, de vennoten bekend gemaakt en zal een aanvang worden gemaakt met de uitvoering van het fatale plan.’*¹⁸¹ Kortom, de kerk preekte in niet mis te verstane woorden dat de regering niet te vertrouwen was. Bovendien hing De Arubaanse regering allerlei narigheid boven het hoofd als er niet werd ingegrepen.

De regering werd op het matje geroepen want de oppositie besloot tot interpellatie. De *Amigoe* besteedde bijna zijn volledige editie van 1 juni 1951 aan de kwestie. Felipe Tromp van UNA I wilde de landsminister van Financiën en de Landsminister van Justitie interpellieren met betrekking tot het onderwerp en dreigde zijdelings ook nog met een motie van wantrouwen.¹⁸² Volgens Tromp was het op verzoek van de AVP dat een aanvang gemaakt was met de stichting van een Arubaans *Campo*. Hij beschuldigde de ‘Bordeelregeringsraad’ van volksverpesterij en het willens en wetens beschermen van souteneurs. Want, zei hij, *‘Degenen, die deze smerigheid doen zijn rot. Zij die medewerkers of ook stilzwijgend tolereren zijn rotgenoten.’* Hij deed zijdelings nog een aanval op de KVP. Tromp beschuldigde de heer Sprockel dat hij rustig naast souteneurs bleef zitten terwijl het bordeel gesticht werd. In totaal vuurde Tromp vijftien vragen af op de regering die allen in de context van volksverlakkerij stonden. Vraag één betrof uiteraard de afgifte van de domeingronden aan Debrot. De Landsminister werd gewezen op de Tien Geboden waarin overspel verboden was en dat het afgeven van een dergelijke vergunning medewerking zou kunnen verlenen aan het overtreden van Gods verboden. Wist de Landsminister wel dat de geestelijkheid, die al eerder via de voornoemde brief in opstand was gekomen, volgens Tromp, 100% van de Arubaanse bevolking vertegenwoordigde? Tromp vond dat de brief genegeerd was en wilde weten waarom. Daarnaast vroeg hij de Landsminister waarom

¹⁸¹ ‘Aruba. Mededeling vanaf de preekstoel’, *Amigoe di Curaçao*, 28 mei 1951, 2.

¹⁸² ‘Volksvertegenwoordiging zet het mes in een maatschappelijke wonde. Regering geïnterpelleerd over Campo Alegre beleid’, *Amigoe di Curaçao*, 1 juni 1951, 1.

vragen, door hemzelf gesteld aan de regering, nooit beantwoord waren geweest. Bovendien wilde hij van de Landsminister van Justitie Lampe weten of hij op de hoogte was van de doelstelling van de NV Pereira? *‘Het exploiteren van hoerij is toch in strijd met de wet op N.V.’s, waarin staat, dat het doel van de N.V. niet strijdig mag zijn met de openbare orde en de goede zeden?’* Tromp vroeg zich dan ook af of gelegenheid geven tot ontucht bevorderlijk was voor de openbare orde en of de exploitatie van een bordeel het handhaven van de goede zeden betekende. Aan het einde van zijn betoog vroeg Tromp zich ook af of de Landsministers in staat waren zijn vragen bevredigend te beantwoorden: *‘Kunnen de Landsministers deze vragen niet bevredigend beantwoorden en ik geloof dat dit onmogelijk is, dan zie ik mij genoodzaakt tegen deze Regering, die Gods geboden met voeten getreden heeft, een motie van wantrouwen in te dienen.’*¹⁸³

Na de heer Tromp kreeg een vertegenwoordiger van de Katholieke Volkspartij, de heer Morkos, van Curaçao het woord. Deze ‘ervaringsdeskundige’ steunde de heer Tromp in zijn protest en toonde zich een groot tegenstander van *Campo Alegre* op Curaçao. Hij zei: *‘Nadat grote steden zoals New York en Parijs enige jaren geleden het verfoeilijke bordeelsysteem hebben afgeschaft, krijgen de Nederlandse Antillen met de late post nog een paar van zulke instellingen cadeau, en hebben de goede Curaçaose en Arubaanse ouders erin te berusten dat een makkelijke gelegenheid gecreëerd wordt om hun kinderen naar de afgrond te helpen.’* Morkos vond dat *Campo Alegre* op Curaçao het eiland niets goeds had gebracht. Hij vond dat na twee jaar ervaring het resultaat ronduit een mislukking kon worden genoemd. Zo was het aantal bezoekers van *Campo* vele malen groter dan het bezoekersaantal van de Punda. Volgens Morkos was dat te wijten aan het feit dat het de klant ook wel erg gemakkelijk was gemaakt. Bovendien was de *‘ontstellende toename van jeugdige homoseksuelen het vermelden waard.’* Maar het feit waar de heer Morkos zich wel het meest over opwond was het gemak waarmee de regering de wet overtrad *‘Echter blijft het me een raadsel hoe onze staande magistratuur er in heeft kunnen berusten dat geheel in strijd met onze wet een openbare gelegenheid voor het plegen van ontucht is verzezen.’*¹⁸⁴

De vrouwelijke bevolking van Aruba liet ook van zich horen. Er had zich een commissie van protest gevormd onder leiding van Clarita Villalba en Marianita Chong. Twee dagen lang liepen vrouwen protestmarsen tegen de komst van een *Campo Alegre*. De *Amigoe* heeft ook hier verslag over gedaan. In een artikel, genaamd ‘Nog een overpeinzing over het

¹⁸³ ‘Volkvertegenwoordiging zet het mes in een maatschappelijke wonde’, *Amigoe di Curaçao*, 1 juni 1951, 1.

¹⁸⁴ *Ibidem*, 1.

Campo Alegre op Aruba', wordt geschreven over de duizenden vrouwen die deelnamen aan de protestmarsen. Vrouwen, afkomstig uit alle sociale klassen waren *'samengestroomd om hun bezit: man, jongen, verloofde, te verdedigen tegen de aanslag van op geld beluste lieden, die trachten uit het schoonste wat God de vrouw schonk in Zijn oneindige overvloedige liefde, geld te slaan uit vuig winstbejag. Dit was het instinctief verweer van 500 jaar Christendom. (...) Je keek en je voelde een vreemde brok in je keel schieten, want hier sprak de ziel van Aruba.'*¹⁸⁵

Uiteraard werd aan het debat in dagblad *Beurs* ook aandacht geschonken. Het artikel is min of meer van dezelfde strekking aangezien ook *Beurs* een letterlijk verslag doet van de aantijgingen van Tromp. Maar in de *Beurs* komt ook nog een vertegenwoordiger van de KVP Curaçao aan het woord. Blijkbaar voelde deze zich aangevallen door Tromp aangezien de KVP de gelegenheid aangreep om de partij uit het verdomhoekje te halen. De zaak moest, volgens de KVP, *'met uiterste kiesheid, maar ook met volledige objectiviteit en realisme worden aangepakt.'* Het onderwerp had betrekking op de volksmoraal en de middelen waarmee deze bedreiging moest worden bestreden. De KVP was echter van mening dat het niet alleen een morele kwestie betrof maar zag ook een sociaaleconomisch probleem. Zij pleitte er daarom voor om de kwestie buiten de politiek te houden. *'Het is een probleem dat hoog boven en ver buiten de politiek moet worden gehouden om vertroebeling van het probleem te voorkomen. Politiek is immers het streven naar het bereikbare, moraal streeft naar het volmaakte. En wie de politiek hierbij haalt, bewijst dat het hem niet te doen is de moraal te beschermen, maar dat hij erop uit is politieke winst te innen desnoods ten koste van de moraal.'*¹⁸⁶ De KVP draaide hiermee de discussie om. Niet de verantwoordelijken van het afgeven van de vergunning stonden bij de KVP ter discussie, maar diegenen die er een discussie van hadden gemaakt. Zij waren, volgens de KVP, uit op politieke winst.

In de *Beurs* verscheen twee dagen later opnieuw een pagina vol met artikelen over de kwestie. De meeste daarvan refereerden aan het al eerder genoemde artikel van 30 mei. Zoals vermeld schreef de *Beurs* dat de kwestie nuchter moest worden benaderd en dat zij niet begrepen dat een overheid, die zo een verderfelijke situatie wilde aanpakken, zoveel protest over zich heen kreeg. Ingezonden brieven die werden gepubliceerd op 4 juni, die betrekking hadden op dit artikel, kregen ook een naschrift van de redactie. Marianita Chong schreef dat ze zeer ontstemd was over het artikel. Zij vond dat het dagblad bezig was *'stinkende wonden*

¹⁸⁵ 'Nog een overpeinzing over het Campo Alegre op Aruba', *Amigoe di Curaçao*, 1 juni 1951, 3-4.

¹⁸⁶ 'Het debat over het Campo Alegre in de Staten. Commissie van advies dient als bliksemafleider.', *Beurs en Nieuwsberichten*, 2 juni 1951, 6.

niet alleen te laten voorttrotten maar er ook nog nieuwe aan toe te voegen.’ Bovendien was mevrouw Chong een andere mening toegedaan met betrekking tot de manier waarop de jeugd beschermd diende te worden. *‘De weg om de jeugd te beschermen is handhaving van de wet. Wat u voorstelt is de wet nog verder verkrachten dan al gebeurd is in het verleden.’* Verder vond ze het artikel slap en onverantwoordelijk geschrijf.¹⁸⁷ De redactie antwoordde mevrouw Chong dat zij het gewraakte artikel toch echt verkeerd begrepen had. Haar conclusie, dat het dagblad een bordeel wilde oprichten, was absoluut ongegrond. Volgens de redactie was het beter geweest als mevrouw Chong zich *‘de afgrijpselijke toestanden die zich rond Sint Nicolaas afspeelden zou aantrekken.’* Er was tot nu toe nog niemand geweest die een goede oplossing had weten te bieden om hoerenlopers *‘het bestaande kwaad, het kwaad dus bedreven door hen, die niet willen luisteren – en het zijn er helaas velen zoals uit de cijfers blijkt- afdoende te bestrijden.’* Jammer is dat de genoemde cijfers niet gespecificeerd werden. Natuurlijk zag het dagblad ook een gevaar in de komst van een bordeel als *Campo Alegre*. Het dagblad pleitte dan ook voor betere seksuele voorlichting aan de jeugd want dit zou, naast een verbetering van de moraal, ook een positieve sociaaleconomische bijdrage leveren. *Beurs* zag echter, met betrekking tot besmettingsgevaar, meer heil in *‘maatregelen van buitenaf.’* Dat hoefde niet perse de oprichting van een bordeel te zijn zolang *‘haar blik van wat zich thans op die plaatsen afspeelde maar onttrokken was.’* Volgens de redactie bood een *Campo* geen waarborg tegen besmetting met geslachtsziekten maar dat deden de openluchtbordelen ook niet. Want moest de overheid *‘deze openbare liederlijkheid dan soms langer dulden en was het morele gevaar van publieke vrouwen in de stad minder groot?’* Enfin, ook *Beurs* had de oplossing niet maar had er op willen wijzen dat de bestaande situatie onhoudbaar en onduldbaar was.¹⁸⁸

Wat opvalt in een analyse van de enorme hoeveelheid artikelen verschenen in deze periode, is dat de tegenstanders de discussie vooral vanuit een religieus aspect benaderden. Zo schreef een tegenstander aan dagblad *Beurs* dat hij, en met hem al zijn vrienden en kennissen, nog nooit iets had gezien van de onzedelijke taferelen waarover het dagblad eerder had gepubliceerd. Volgens de auteur gebeurde dat op afgelegen plekken die alleen te bereiken waren via *‘zijpaadjes van zijpaden.’* Het bevorderen van prostitutie was in strijd met Gods Woord, en Gods geboden, alsmede internationale wetgeving, werden tot een punt van discussie gemaakt. Wetten waren, volgens de schrijver, om zich aan te onderwerpen. Dat het

¹⁸⁷ ‘Zachte heelmeeesters maken....Periculum in mora’, *Beurs en Nieuwsberichten*, 4 juni 1951, 2.

¹⁸⁸ Naschrift van de redactie op het artikel van Marianita Chong, *Beurs en Nieuwsberichten*, 4 juni 1951, 2.

kamp op Curaçao nog steeds in stand was zou volgens hem te danken zijn aan de *'indolentie van het geestelijk gezonde deel van het volk en aan de machinaties van kapitaalkrachtige souteneurs.'*¹⁸⁹

Voorstanders van de komst van een bordeel onderbouwden hun argumenten vanuit een medisch oogpunt. Openluchtprostitutie was een gevaar voor de openbare orde en gezondheid. Zo verscheen op 6 juni een artikel in de *Beurs* waarin een vergelijking werd gemaakt met prostitutiereglementering tussen verschillende landen. Duitsland was tegen reglementering en prostitutie werd niet gestraft maar stelde medische behandeling van met geslachtsziekte besmette personen verplicht. Stalinistisch Rusland zag prostitutie als een overblijfsel van het kapitalistische systeem en vond dat dit alleen via economische weg kon worden uitgeroeid. Via staatsinstellingen die vakonderwijs aanboden werd geprobeerd prostituees in het werkdadig leven terug te brengen. Nederland kende geen behandelingsplicht voor geslachtsziektelidgers en prostitutie werd als zodanig niet gestraft. *Beurs* gaf toe geen ervaringsdeskundige te zijn maar dat het op basis van statistische gegevens aangetoond was dat zogenaamde *'amatrices'*, dus niet de beroepsprostituee, het grootste gevaar opleverden voor de verspreiding van geslachtsziekten. Zo schreef de krant *'volgens de Amerikaanse medische gegevens overtreffen deze jeugdige snollen de beroepswerksters wat de besmetting met de ziekte van Venus betreft in een verhouding van 4:1.'* Het artikel verhaalde verder dat het misschien niet zo slim geweest was om op Curaçao een hotel te stichten met een teveel in het oog springende naam. *'Waarom niet gewoon "Internationaal" genoemd?'* Bovendien was het compleet fout geweest dat het 'hotel' speciaal voor prostitutiedoeleinden was opgericht. *'Dergelijke "speciale" hotels zijn in de meeste landen niet bekend en worden de beroepsprostituees genoodzaakt zich te nestelen in bepaalde woonwijken (in Amsterdam de Zeedijk, in Rotterdam de Schiedamse weg etc.). Wie naar die wijken een wandeling maakt doet zulks niet omdat er daar mooie gevels aan de huizen prijken en het grootste gedeelte van de gemeenschap heeft op zichzelf geen bijzondere last van de bewoonsters dezer woonwijken.'* Uiteraard was het leven op de eilanden demografisch anders. De eilanden waren klein en de gemeenschap woonde meer op elkaar. Het risico dat *'zij die zich op hun goede deugden beroepen vlak naast anderen wonen, die deze deugden met de voeten treden'* was daarom groter. Beter zou het zijn als prostitueebezoek zou worden gereguleerd. Dit kon door de dames in een minder opvallend 'hotel' te laten verblijven. Mannen moesten niet de mogelijkheid hebben te kunnen samenscholen voor het etablissement en de dames werd

¹⁸⁹ 'Het Campo Alegre. Schandvlek voor ons gebiedsdeel', *beurs en Nieuwsberichten*, 5 juni 1951, 6.

verboden post te vatten in de deuropening en heen en weer te tippelen over de stoepen. Bovendien zou het hen verboden moeten worden vanaf de balkons eventuele clientèle aan te roepen. Aanstoot zou dan tot het minimum worden beperkt.¹⁹⁰

Dat de discussie rondom het wel of niet stichten van een *Campo Alegre* op Aruba in deze periode plaatsvond is niet toevallig. De eerste eilandsraadverkiezingen werden gehouden en er zal ongetwijfeld gevochten zijn voor de gunst van de kiezer. Dat ondertekening van de vergunning zo kort voor de verkiezingen plaatsvond is wel opmerkelijk. De *Amigoe* van 28 mei speculeerde dat de exploitanten haast hadden willen zetten achter de klus aangezien de nieuw te vormen Eilandsraad waarschijnlijk wel een woordje mee zou willen praten in de prostitutiediscussie. Om te voorkomen dat er verandering gebracht zou worden in de besluitvorming was het beter dat de boel alvast geregeld was.¹⁹¹ In de *Amigoe* van een dag later werd gespeculeerd dat Eman van de AVP aandeelhouder zou zijn in de N.V. Pereira en dat Debrot zijn verkiezingscampagne gefinancierd zou hebben.¹⁹² Opvallend is in ieder geval dat dezelfde Eman, nadat hij doorhad dat de publieke opinie zich tegen hem keerde, zichzelf van een andere kant toonde. Al op 7 april 1951 kwam hij met de uitgave van een pamflet waarin hij verkondigde een groot tegenstander te zijn van de komst van een *Campo* op Aruba. Hij was slechts voorstander geweest van de komst van een 'onschuldig' cabaret.¹⁹³ Dit heeft hem misschien wel door de verkiezingen geholpen want de uiteindelijke verkiezingsuitslag pakte gunstig uit voor zijn AVP. Zij wonnen uiteindelijk acht zetels, net als de PPA van Irausquin. UNA I moest het doen met drie zetels terwijl UNA II met twee zetels genoeg moest nemen.¹⁹⁴

Eman stelde kort voor de verkiezingen voor nogmaals een Statenvergadering te laten plaatsvinden die de kwestie opnieuw zou behandelen. Minister van Justitie Lampe zegde intussen verscherpt toezicht toe in San Nicolas terwijl in de tussentijd een commissie werd ingesteld die onderzoek moest doen naar de problematiek. Lampe deelde mee dat er geen kwestie *Campo Alegre* meer bestond. Het ging alleen nog maar om de beteugeling van de openbare prostitutie. De regeringsraad had, op zijn voorstel, besloten een einde te maken aan

¹⁹⁰ 'Nog enige woorden omtrent de kwestie der Campos Alegres', *Beurs en Nieuwsberichten*, 6 juni 1951, 5.

¹⁹¹ 'Het nieuws van vandaag', *Amigoe di Curaçao*, 28 mei 1951, 1.

¹⁹² 'Politiek overpeinzing', *Amigoe di Curaçao*, 29 mei 1951, 3.

¹⁹³ Alofs, 'Publieke dames', 25.

¹⁹⁴ <http://www.historiadiaruba.aw/index.php?option=com_content&task=view&id=51&Itemid=62> 13 april 2012.

de bestaande toestanden.¹⁹⁵ De uitkomst van deze commissie werd echter niet afgewacht. Waarnemend gezaghebber Jas nam op 19 juni 1951 een beslissing.¹⁹⁶ Zijn verklaring aan de pers luidde dat het, vanaf de aanvaarding van zijn ambt als waarnemend gezaghebber, voor hem had vastgestaan dat er maatregelen getroffen moesten worden teneinde de prostitutie op Aruba te bestrijden.¹⁹⁷ Hij wilde prostitutie op basis van de *'absolute geboden, waarvan het wetboek van strafrecht slechts een weerspiegeling is'* niet reguleren. Hij zag zich juridisch bevoegd en moreel verplicht om een *Campo* te verbieden, geen nieuwe buitenlandse prostituees meer toe te laten en hij weigerde lopende vergunningen te verlengen. De nieuw te vormen Eilandsraad moest maar een definitieve oplossing vinden.¹⁹⁸

¹⁹⁵ 'Landsminister W. Lampe legt verklaring af inzake Campo Alegre', *Beurs en Nieuwsberichten*, 25 juni 1951, 2.

¹⁹⁶ Alofs, 'Publieke dames', 25.

¹⁹⁷ 'Landsminister W. Lampe legt verklaring af inzake Campo Alegre', *Beurs en Nieuwsberichten*, 25 juni 1951, 2.

¹⁹⁸ Alofs, 'Publieke dames', 25.

Conclusie

‘Dat was een slag op de gong en alle wereldwijzen keken op en alle wereldwijzen staken een natte vinger in de lucht, om te voelen uit welke hoek de wind waait. En de hoek was er één, waar rekening mee gehouden moest worden. “Wel, als je de kwestie op de kepen beschouwt, het is natuurlijk niet in de haak. Dat heb ik ook altijd gezegd”.’¹⁹⁹

Deze quote, uit een artikel van de *Amigoe* van 1 juni 1951, heeft betrekking op de manier waarop gedacht werd over het bestuursbeleid met betrekking tot prostitutieregulering. Op Curaçao was het stichten van een *Campo Alegre*, volgens het bestuur, de beste oplossing omdat *‘de rommel de Punda uit moest.’* Het Gouvernement vond dat de ‘zaak’ onder controle gehouden moest worden want een man was nu eenmaal een man. Maar, op het moment dat het bestuur op Aruba hetzelfde wou toepassen kwam het volk in opstand. Volgens het artikel was dat omdat het volk *‘met zijn nuchter verstand; met zijn gezond moreel gevoel het kind bij zijn naam noemde: smeerlapperij en volks corruptie.’²⁰⁰* Dit resulteerde op Aruba uiteindelijk in beleid dat prostitutie in zijn geheel moest bestrijden. In twee jaar tijd werd er dus op de beide eilanden beleid gemaakt voor dezelfde kwestie. Echter, de uitkomst van hetgeen bestuur wilde doen om overlast, veroorzaakt door prostitutie, tegen te gaan kon niet meer van elkaar verschillen dan in dit geval.

Mijn vraagstelling in dit onderzoek richtte zich op problematiek die zich rond prostitutie vormt op het moment dat een overheid besluit dit via beleid te reguleren. Werken in de seksbranche is altijd een taboe geweest. Ik wilde een antwoord krijgen op de vraag waarom het praktisch niet mogelijk is om overheidsbeleid te maken voor een taboeonderwerp als prostitutie. Historiografisch onderzoek, uitgevoerd in 1964 door de commissie maatschappelijk werk en prostitutie, had uitgewezen dat overheidsoptreden in Nederland met betrekking tot prostitutieregulering een verloop had gekend dat alle denkbare vormen had doorlopen. Ook in de negentiende eeuw was de kwestie onderwerp van debat geweest. Allereerst problematiseerde de overheid prostitutie als een gevaar voor de openbare orde en algemene gezondheid. Aangezien er van uitgegaan werd dat prostitutie zelf niet uit te roeien was koos de overheid ervoor dit bij wet te regelen. Nadat er protest kwam vanuit christelijke hoek, die prostitutie op een geheel andere manier problematiseerde, keerde het beleid om in

¹⁹⁹ ‘Het nieuws van vandaag’, *Amigoe di Curaçao*, 1 juni 1951, 1.

²⁰⁰ Ibidem.

een repressief bewind.

Om een antwoord te kunnen krijgen op mijn vraag heb ik gebruikt gemaakt van de crisis-hervormingstheorie van Fleur Alink. Zij beweert dat ingrijpende hervormingen in overheidsbeleid door een samenleving doorgaans als problematisch worden ervaren. Maar, op het moment dat een crisis aanwezig is in de samenleving die betrekking heeft op een beleidsonderwerp dient zich juist een unieke gelegenheid aan om hervormingen door te voeren. Alink spreekt dan van het ontstaan van een beleidsraam.

Ik heb prostitutieregulering op Curaçao en Aruba getoetst aan de crisis-hervormingstheorie van Alink. Crisis in de samenleving over zedenverval en openluchtprostitutie op het eiland Curaçao heeft wel degelijk geleid tot een belangrijke beleidsverandering met betrekking tot het onderwerp. De overlast die schijnbaar werd ervaren werd dermate geproblematiseerd dat het Gouvernement ertoe overging een staatsbordeel te stichten. Daarin gingen zij zelfs zo ver dat er bewust strafwettelijke bepalingen met de voeten werden geschonden. Ondanks het feit dat lokaal bestuur en overheid in Nederland geweest werd op deze overtredingen werd gekozen tot voortzetting van de prostitutieregulering. Ook in de internationale politiek bracht *Campo Alegre* de Nederlandse overheid in de problemen. Wijziging van artikelen in de VN-ontwerpconventie van 1949 zou Nederland, in het geval van ratificatie, in ernstige verlegenheid gebracht hebben. Nederland koos voor het bordeel en ondertekende het ontwerpverdrag niet. In 1951 probeerde het Gouvernement op Aruba eenzelfde bordeel op Aruba te openen. Dit is niet gelukt. Ook op Aruba was er sprake van zedenbederf en openluchtprostitutie. Blijkbaar was de crisis met betrekking tot de kwestie dáár niet groot genoeg, of in ieder geval anders, geweest om een Arubaanse variant van *Campo Alegre* te stichten. Het verschil in uitkomsten bevestigt de stelling van Alink dat crisis niet per definitie tot hervorming hoeft te leiden. Er moeten dus andere factoren aanwezig zijn geweest die van doorslaggevende aarde zijn geweest voor de besluitvorming.

Om tot een conclusie te kunnen komen is het onder meer van belang om te kijken op welke manier er over prostitutieregulering debat is gevoerd op beide eilanden. In de inleiding heb ik aangegeven welke argumenten gebruikt zijn geweest in het debat rondom deze kwestie. In mijn betoog komt duidelijk naar voren dat beide eilanden gebruik hebben gemaakt van dezelfde argumenten. Zowel op Curaçao als op Aruba hebben voorstanders van prostitutieregulering de samenleving gewezen op de medische noodzaak daarvan. Het gevaar dat ongereguleerde prostitutie met zich meedroeg met betrekking tot seksueel overdraagbare aandoeningen was, volgens hun, levensgroot. Het was dus de ongereguleerde prostitutie die

geproblematiseerd werd. Bovendien was de openbare ordehandhaving erbij gebaat de dames op één plek te concentreren. Aanverwante criminele zaken konden op die manier beter bewaakt worden. De medische- en veiligheidsargumenten zijn door voorstanders in het debat enorm uitgeprojecteerd. Tegenstanders van gereguleerde prostitutie hadden hun betoog steevast onderbouwd met argumenten gebaseerd op religieuze-, morele- en zedelijke gronden. Prostitutie in zijn geheel, gereguleerd of ongereguleerd, werd continue geproblematiseerd als een groot gevaar voor de moraal en goede zeden. Bovendien was het in strijd met Gods geboden. Beide partijen legden in hun betoog de nadruk op de urgentie tot aanpak van het dreigende gevaar.

De aangevoerde argumenten zijn echter niet het belangrijkste. Deze zijn alleen gebruikt om de prostitutiekwestie te problematiseren. Onderzoek in het archiefmateriaal heeft duidelijk gemaakt voor welke belangen deze argumenten zijn ingezet. Curaçao had al gedurende lange tijd last van toenemende openluchtprostitutie. Dit kwam doordat de vraag naar seks enorm was toegenomen. De groei in mannelijke klandizie door werknemers van de C.P.I.M., Nederlandse mariniers, Noord-Amerikaanse soldaten en zeelui legde grote druk op de vraag naar en het aanbod in seks. Aangezien het de hoeren verboden was hun professie uit te oefenen in de hotels van Willemstad verplaatsten zij zich naar een terrein net buiten de stad. Dit had als neveneffect dat huurauto's weinig tot niet beschikbaar waren. Daarnaast was er overlast van samenscholing van mannen op zoek naar vertier in de straten waar de dames verbleven terwijl de voornoemde huurauto's af en aan reden tussen Marie Pompoen en de Punda.

Ondanks het feit dat de hoererij overlast gaf heeft het geduurd tot de bouw en oplevering van een nieuwe volkswijk om dit aan te pakken. Deze wijk lag dichtbij het terrein waar de transacties tussen de dames en hun klanten werden afgewikkeld en het Gouvernement besloot dat die situatie niet langer gewenst was. Omdat zij zich er bewust van waren dat prostitutie een noodzakelijke voorziening was op het eiland was het nooit een punt van discussie dit te verbieden. De olieraffinaderij was van groot economisch belang, het Panamakanaal dichtbij en omliggende landen politiek minder stabiel. Het eiland moest wel op een juiste manier verdedigd kunnen worden tegen eventuele vijandelijke aanvallen. De aanwezigheid op Curaçao van zowel de arbeidsmigranten als de soldaten en mariniers was dus zeer gewenst. Bovendien moesten de volkswoningen opgeleverd worden. Dit leverde een directe aanleiding om de prostitutie ter plaatse aan te pakken. Door openluchtprostitutie te problematiseren creëerde het Gouvernement voor zichzelf de mogelijkheid om prostitutie

beleidsmatig te reguleren. Door de samenleving het idee te geven dat zij beschermd diende te worden tegen de acute gevaren die ongeregelde prostitutie met zich meedroeg voorkwam het Gouvernement dat zij in opstand kwam tegen de komst van een staatsbordeel. Het Gouvernement creëerde een crisis en bood de samenleving direct een oplossing aan. Het ‘gevaar’ van ongeregelde prostitutie is als argument gebruikt om het stichten van het bordeel en prostitutieregulering aan de samenleving en Nederlandse overheid te verkopen. Het geheel werd juridisch zo verpakt dat er op het eerste gezicht geen strafwettelijke overtredingen plaats konden vinden. Op het moment dat zowel de Nederlandse overheid als ook het Gouvernement op Curaçao gewezen werd op strafwettelijke overtredingen werden deze aantijgingen weggewuifd. Zo ook met betrekking tot de internationale politiek. Ratificatie van het ontwerpverdrag van de V.N. zou Nederland in ernstige verlegenheid hebben gebracht. Toch werd voor het in stand houden van het bordeel gekozen. Het sluiten van *Campo Alegre* was geen optie. Oude wantoestanden zouden opnieuw herleven en ongeregelde openluchtprostitutie was, zo klonk het argument, nu eenmaal vele malen slechter.

Op Aruba is de kwestie heel anders verlopen. Aruba had ook een olieraffinaderij en ook op Aruba waren legerkampen. Net als op Curaçao wierf Aruba personeel van buiten het eiland aangezien er niet voldoende lokale arbeidskrachten aanwezig waren. Net als op Curaçao had Aruba last van toenemende prostitutie. Deze vond plaats in de buurt van de olieraffinaderij bij San Nicolas. In tegenstelling tot Curaçao speelde de prostitutie op Aruba zich niet af in de hoofdstad. Sterker, San Nicolas, zoals te zien op de eerder getoonde plattegrond, ligt op beduidende afstand van Oranjestad verwijderd. De Curaçaose Punda, waar de prostituees verbleven, ligt daarentegen in het hart van Willemstad op loopafstand van het stadhuis. De lokale Arubaanse gemeenschap werd dus, naar mijn mening, niet zo direct met openluchtprostitutie en aanverwante overlast geconfronteerd als de bevolking van Willemstad. De omstandigheidsfactoren op beide eilanden waren dus, behalve op het laatstgenoemde na, nagenoeg identiek. Maar, op het moment dat de Arubaanse samenleving lucht kreeg van de plannen van het Gouvernement voor een *Campo* kwam zij, in tegenstelling tot Curaçao, in opstand. Met als uiteindelijk resultaat dat prostitutie in zijn totaliteit bestreden ging worden. De tegenstanders van prostitutieregulering hadden hier dus overduidelijk gewonnen. In het geval van Aruba komt heel duidelijk de door Bekkers genoemde discrepantie tussen norm en bestaande situatie naar voren. De norm of maatstaf werd door tegenstanders van prostitutieregulering via problematisering van de kwestie vastgesteld. Dat prostitutie in werkelijkheid waarschijnlijk afweek van de door hen vastgestelde norm deed

niet ter zake. De perceptie van de bevolking met betrekking tot prostitutie bleek daarna af te wijken van de perceptie van het lokale bestuur. Ook de wens waarop de kwestie moest worden opgelost stond lijnrecht tegenover elkaar.

Net als op Curaçao heeft op Aruba het debat over prostitutie en de daarbij aangevoerde argumenten daarover een ander belang gediend dan dat van de prostitutie. Het tijdstip waarop het debat werd gevoerd is hier van cruciaal belang. Ten tijde van het debat lagen de eerste eilandsraadverkiezingen in het vooruitzicht. Na voorheen geregeerd te zijn geweest door het Gouvernement en een regeringsraad kreeg Aruba een eigen bestuur. Via lokale verkiezingen waren er eenentwintig zetels te verdelen onder de verschillende politieke partijen. Er was dus veel te winnen en de prostitutie is, naar mijn mening, inzet geweest van de politieke strijd. Argumenten van zowel vóór- als tegenstanders van prostitutieregulering zijn in deze periode uitgebreid in publicaties van de lokale pers verschenen. In de periode na afloop van de verkiezingen zijn er nauwelijks nog artikelen te vinden die de kwestie behandelen.

Politieke partijen die een politiek belang te verdedigen hadden waren voorstander van voortzetting van beleid zoals dat op Curaçao gevoerd werd. De AVP van Eman bezat zetels in de Statenraad en leverde daarnaast ook nog de Landsminister van Justitie. Dit departement was verantwoordelijk geweest voor de ondertekening van de erfpacht. De AVP vertegenwoordigde vooral de oorspronkelijke bevolking van Aruba. Juancho Irausquin en zijn PPA waren een afscheiding van de AVP en bezaten ook zetels in de Statenraad. Ook de PPA had dus een politiek belang dat verdedigd moest worden. Daarnaast was het grootste deel van zijn aanhang te vinden onder de nieuwe Arubanen. Dit was de bevolking die naar Aruba was gekomen om te werken op de raffinaderij. Prostitutieregulering werd verdedigd op dezelfde manier als op Curaçao. Ongereguleerde prostitutie was een groot gevaar voor de algemene gezondheid en openbare orde.

Tegenstanders van reglementering waren vooral te vinden bij de confessionele UNA I en UNA II. Beide partijen waren voorafgaand ontstaan uit de voormalige UNA en bezaten nog geen politieke invloed. Voor hen was er dus veel te winnen en niets te verliezen. Het verzwijgen van de erfpachtafgifte was voor hen een cadeautje dat hen in de schoot is geworpen. Dit kon in het centrum van hun politieke campagne geplaatst worden. Naast het gebruik van de preekstoel hebben zij handig gebruik weten te maken van lobbygroepen zoals de Katholieke Vrouwenbond. Mobilisatie van vrouwen om te protesteren tegen de corruptie van het zittende bestuur en het dreigende gevaar van gelegaliseerde prostitutie had de gunst van de kiezer naar de confessionele kant moeten trekken.

In het heetst van de strijd werd naar een ander politiek instrument gegrepen. Een onderzoekscommissie van competente personen moest onderzoek doen naar de kwestie en na de verkiezingen uitsluitsel geven. Op die manier werd politiek uitstel gewonnen door de voorstanders van regulering. Intussen was Eman van de AVP teruggekomen van zijn steun voor een staatsbordeel. Hij had het helemaal verkeerd begrepen. Een bordeel zoals *Campo Alegre* was het laatste dat hij voor ogen had met Aruba. Bovendien maakte Landsminister Lampe bekend dat er geen kwestie *Campo Alegre* meer bestond. Blijkbaar hadden de reacties in de samenleving over het plan hen doen inzien dat het politiek interessanter was om van plaats te verwisselen.

Uiteindelijk hebben de verkiezingen voor zowel UNA I als voor UNA II niet de verwachte uitslag gegeven. AVP en PPA werden de twee grootste vertegenwoordigers in de nieuw te vormen Eilandsraad. In het licht van de politieke strijd hebben deze twee partijen veel gewonnen terwijl de tegenstanders van prostitutie misschien niet hebben gewonnen waar ze op gehoopt hadden. Prostitutie werd wél verboden maar de vraag blijft of dat het werkelijke doel is geweest van UNA I en UNA II. Aruba vertoont in dit opzicht ook overeenkomstigheden met de zedelijkheidswetgeving aan het begin van de twintigste eeuw. Pogingen van de overheid om prostitutie te reguleren botsten toen ook op verzet en eindigde met een repressief bewind. De Arubaanse samenleving kwam in opstand tegen de komst van een *Campo Alegre* maar uiteindelijk zou de prostitutie in zijn geheel bestreden worden. De historische golfbeweging laat zich in dit geval opnieuw zien.

Dat een crisis een gelegenheid creëert om hervormingen door te voeren lijkt mij bewezen. Dat een crisis niet per definitie tot een hervorming hoeft te leiden is ook, naar aanleiding van bovenstaande, aangetoond. Naar mijn mening is de partij die het onderwerp problematiseert, dus zij die de crisis onder de aandacht brengt, in het voordeel. Je zou zelfs kunnen zeggen dat een crisis, of het gevoel van de aanwezigheid van een crisis, opzettelijk in de samenleving wordt gebracht. In het geval van Curaçao werd prostitutie immers door het gezag geproblematiseerd omdat het terrein waar prostitutie plaatsvond vrijgemaakt moest worden voor woningen. Om de komst van een bordeel aan de samenleving te verantwoorden werd zij gewezen op een acuut gevaar waar het gezag een oplossing voor had gevonden. Prostitutie werd op Aruba vooral geproblematiseerd door de oppositiepartijen UNA I en UNA II. Nadat bij hen duidelijk werd dat het gezag, voorafgaand aan de te houden verkiezingen, heimelijk grond in erfpacht had gegeven met als bestemming een *Campo Alegre* grepen zij deze kans aan om het gezag bij de bevolking zwart te maken. Met behulp van lobbyisten lukte

het hen de samenleving te mobiliseren. Het bordeel is er echter niet gekomen omdat de lokale politiek inzag dat het politiek interessanter was om de komst van een staatsbordeel geen doorgang te geven. Het had het onderwerp wel op de agenda geplaatst. Echter, niet als taboedoorbreker. Net zoals in de negentiende eeuw werd het beleid rondom prostitutie sterk repressief. De crisis-hervormingstheorie van Alink is zeer bruikbaar gebleken voor mijn onderzoek. Als aanvulling op haar these zou, op basis van mijn onderzoek, gesteld kunnen worden dat crisis of het gevoel van crisis expres gecreëerd wordt om beleid voor taboeonderwerpen te legitimeren. Er wordt immers direct een oplossing geboden voor het dreigende gevaar. Daarbij zou gesteld kunnen worden dat het creëren van crisis een noodzakelijke voorwaarde is om beleid voor taboeonderwerpen te kunnen legitimeren. Met andere woorden: zonder het gevoel van dreigend gevaar is er geen mogelijkheid om taboegevoelig beleid door te voeren.

Het antwoord op mijn vraagstelling is hiermee nog niet gegeven. Waarom is het praktisch niet mogelijk overheidsbeleid te maken voor een taboeonderwerp als prostitutie? Regulering van sekswerk laat een historische golfbeweging zien. Zo werd het gereguleerd en weer verboden. Wat opvalt, is dat de argumenten die door de historie heen gebruikt zijn door vóór- en tegenstanders steeds hetzelfde zijn geweest. Voorstanders hebben immer de samenleving willen behoeden voor het gevaar van ongereguleerde prostitutie door ondermeer te wijzen op de gezondheidsrisico's. Prostitutie was, in hun ogen, een onuitroeibaar noodzakelijk kwaad. Ongereguleerde prostitutie was niet gewenst. Reglementering moest prostitutie uit de illegaliteit halen. Op die manier werd het mogelijk om prostituees te controleren en verspreiding van geslachtsziekten te beteugelen. Tegenstanders hebben de gemeenschap willen behoeden voor gereguleerde prostitutie door gebruik te maken van morele-, religieuze- en zedelijke bezwaren. Daarmee probeerden zij duidelijk te maken dat er gevaar school in het plegen van ontucht en overspel. Daarnaast werd constant door hen gewezen op het feit dat regulering in strijd was met bestaande nationale- en internationale wetgeving. Zowel tegenstanders als voorstanders probeerden een gevoel van onbehagen en dreigend gevaar te creëren. Tegelijkertijd werd een oplossing voor de bedreiging aangedragen. Soms won de voorstander, soms de tegenstander. Er is daardoor een duidelijke conjuncturele golfbeweging zichtbaar van regulering en verbod van prostitutie. Wat bevestigd wordt is dat overheidsbeleid maken voor een taboeonderwerp een lastige opdracht is..Ik ben van mening dat zolang een taboe op een onderwerp ligt het niet mogelijk is er beleid voor te maken. De reden hiervoor is omdat een taboeonderwerp als machtsinstrument kan

worden gebruikt. Het laat zich makkelijk misbruiken om een gemeenschap een sterk gevoel van onbehagen te geven. Een taboeonderwerp kan daardoor worden ingezet om een ander belang te dienen. Het is daarom belangrijk om te kijken wat er door wie te winnen valt.

Met betrekking tot mijn onderzoek vind ik dat prostitutie door alle partijen met opzet als crisis in de samenleving is gezet. Zowel in het geval van Curaçao als van Aruba is prostitutie als wapen ingezet om andere belangen te dienen. Economische en politieke belangen hebben een grote rol gespeeld in het debat met prostitutie als inzet. Doordat het debat werd gevoerd over prostitutie kon op die manier de aandacht van de werkelijke kwesties worden afgeleid. Curaçao had het terrein waar prostitutie plaatsvond nodig voor woningen maar wilde tegelijkertijd de prostituees behouden voor de mannelijke bevolking. In ruil voor politieke macht in de Eilandsraad kozen voorstanders van de komst van een *Campo Alegre* op Aruba op de valreep voor een repressief bewind.

Doordat er op prostitutie een taboe ligt leende het onderwerp zich uitstekend om geproblematiseerd te worden. Prostitutie bevat namelijk alle ingrediënten. Te denken valt aan: gevaar, dreiging, criminaliteit, besmetting, overspel en ontucht. Op het moment dat het taboe op seks wordt opgeheven verliest het onderwerp niet alleen zijn economische- en politieke macht, maar ook de kracht om als probleemonderwerp ingezet te worden.

Literatuurlijst

- Alink F.B., *Crisis als kans? Over de relatie tussen crisis en hervormingen in het vreemdelingenbeleid van Nederland en Duitsland* (Amsterdam 2006).
- Alofs L., 'Publieke dames in een publiek debat. De geschiedenis van Campo Alegre op Aruba, 1950-1957', in: Bossers G.F.M., Ringeling A.R.O. en Tratnik M., *Cinco Aña Na Caminda, Opstellen aangeboden ter gelegenheid van het eerste lustrum van de (Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de) Universiteit van Aruba* (Oranjestad 1993) 21-32.
- Bekkers V., *Beleid in Beweging. Achtergronden, benaderingen, fasen en aspecten van beleid in de publieke sector* (Den Haag 2007).
- Dekker R., 'De middernachtzending, een buitenparlementaire actiegroep', in: Faber S...et al, *Criminaliteit in de negentiende eeuw* (Hilversum 1989) 109-113.
- Benoit C., 'Sex, AIDS, migration, and prostitution: human trafficking in the Caribbean', *Nieuwe West-Indische Gids* 73:3-4 (1999) 27-42.
- Dissel A. van en Groen p., *In de West. De Nederlandse krijgsmacht in het Caribisch gebied* (Franeker 2010).
- Fokker A.P., *De Prostitutie Kwestie* (Haarlem 1879).
- Fokker A.P., *De Prostitutie-Kwestie in de Tweede Kamer en voor de openbare meening* (Haarlem 1880).
- Kempadoo K., *Exotic colonies: Caribbean women in the Dutch sex trade* (Michigan 1994).
- Kempadoo K., 'Prostitution, Marginality and Empowerment: Caribbean Women in the Sex Trade', *Beyond Law* 5:14 (1996) 69-84.
- Kempadoo K., *Sexing the Caribbean. Gender, Race, and Sexual Labor* (New York 2004).
- Kempadoo K., *Sun, Sex, and Gold. Tourism and Sex Work in the Caribbean* (Oxford 1999).
- 'Kroniek', *Nieuwe West-Indische Gids* 32:1 (1951) 47-53.

Martin U.H.C., 'Hoe "Campo Alegre" ontstond', in: *Koperen Polyfonie. Bij het 12½-jarig bestaan van de Juridische Faculteit van de Universiteit van de Nederlandse Antillen Opstellen aangeboden ter gelegenheid van zijn afscheid aan Prof. Mr. W.R. Boom* (Willemstad 1984) 30-42.

Prakken J.R., 'Hygiënist en moralist bij de geslachtsziektenbestrijding in de negentiende eeuw', *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 28 (1973) 1042-1049.

Provó kluit H., Staats Evers w., Van Dorp, Pape, Pringle J.F., De Rouville, Tijdeman J.W., Staatscommissie Politiewet 1853, *Verlag der Staats-commissie, benoemd bij Koninklijk Besluit van 3 mei 1952, (staatsblad no.99) tot het doen van onderzoek naar en het uitbrengen van verslag over een aan de tegenwoordige staatsinrigting en wetgeving meest passend stelsel van politiewet, uitgebragt op den 18den sept. 1852*

Reus T. de, *Geslachtsziekten op Curaçao 1923-1970* (Assen 1970).

Ruygers H., *Prostitutie en maatschappelijk werk* (Amsterdam 1964).

Sanghera J., 'Unpacking the Trafficking Discourse', in: Kempadoo k., Sanghera J. en Pattanaik B., *Trafficking And Prostitution Reconsidered: New Perspectives On Migration, Sex Work, and human Rights* (Londen 2005) 3-24.

Vries P. de, *Kuisheid voor mannen, vrijheid voor vrouwen. De reglementering en bestrijding van prostitutie in Nederland 1850-1911* (Hilversum 1997).

Bronnen

Amigoe di Curaçao via: Historische kranten Koninklijke Bibliotheek: < <http://kranten.kb.nl/>>

Archief Afdeling Volksgezondheid (1902) 1918-1950 (1976) Archiefinventaris nummer 2.15.37.

Archief A.T.W. Simons, archiefinventaris nummer 398, inventarisnummer 1115, schapnummer 2501.

Archief Commissie voor de Protestantse Kerken in Oost-Indië en West-Indië 1815-1958 archiefinventaris nummer 2.10.12.

Archief Ministerie van Defensie: Commandant der Zeemacht de Nederlandse Antillen 1946-1989 Archiefinventaris nummer 2.13.112, archiefblok nummer D18.

Archief Ministerie van Justitie, inventaris van de afdeling Wetgeving met betrekking tot de Internationale Organisaties 1946-1989. Nummer archiefinventaris 2.09.84.

Archief Ministerie van Marine: Militaire Instanties en Onderdelen in de Gebiedsdelen Curaçao en Suriname 1934-1947 Archiefinventaris nummer 2.12.33.

Archief Het Wit-Gele Kruis archiefinventaris nummer 942.

Archief Ministerie van Koloniën archiefinventaris nummer 2.10.54.

Archief Ministerie van Koloniën: Gouvernementsjournalen Suriname en Curaçao, Serie A, archiefinventaris nummer 2.10.36.24.

Beurs en Nieuwsberichten Algemeen en onafhankelijk dagblad voor de Nederlandse Antillen, ter inzage in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.

Donkersloot N.B., 'Moet de Staat het bestaan van openlijke prostitutie erkennen?',

Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden jaargang 10 nummer 44
2 november 1856, pagina 1.

Donkersloot N.B., 'De prostitutie-kwestie door Dr. A.P. Fokker, Hoogleraar in de Hygiëne te Groningen', boekbeoordeling, *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden* jaargang 33 nummer 27 6 juli 1879, pagina 3.

Dros L., 'RK kerk stond aan wieg bordeel', *Trouw*, 19 september 2008.

'Latyns-Amerikaanse "dames" op Curaçao scheppen wantoestand. Ingrijpen van de internationale Kathol. Vrouwenbond gewenst.' *De Gelderlander* via: Digitale studiezaal regionaal archief Nijmegen: <http://studiezaal.nijmegen.nl/ran/_intro.aspx>

'Hotel Campo Alegre Hoeren-Exploitatie', *Vit6* 1:11 (1965) 3-4.

Tellegen O.A.H., 'Onthouding', *Geneeskundige Courant voor het Koninkrijk der Nederlanden* jaargang 33 nummer 28 13 juli 1879, pagina 3.

United Nations General Assembly, *Draft Convention for the suppression of the traffic in persons and of the exploitation of the prostitution of others* (30 november 1949).

Document bevindt zich in het archief van het Ministerie van Koloniën.

Voor de afbeelding van Aruba: <<http://www.caribbean-on-line.com/islands/ar/armap.shtml>> 9 april 2012.

Voor de afbeelding van het voorblad: <<http://archieff.rodedraad.nl/index.php?id=1041>> 15 april 2012.

Voor de afbeelding van Campo Alegre:

<<http://www.hoerenbuurt.mobi/curacao/campo-alegre/>> 18 maart 2012.

Voor de afbeelding van de ingang van Campo Alegre:

<<http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/previous:next/&p=1&i=2&o=-1&st=campo+alegre&sc=%28cql.serverChoice+all+campo++AND+alegre%29>> 18 april 2012.

Voor de plattegrond van Campo Alegre op Curaçao:

<http://maps.google.nl/maps?hl=nl&rlz=1T4ACAW_nl___NL365&q=plattegrond+le+mirage+curacao&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_cp.r_qf.,cf.osb&biw=1920&bih=953&wapid=tlif133207543783011&um=1&ie=UTF-8&ei=qdtIT_S9EsedOs_-oJcI&sa=X&oi=mode_link&ct=mode&cd=3&ved=0CDAQ_AUoAg> 18 maart 2012.

Voor de afbeelding van Marie pompoen en Steenrijk:

<http://www.sybrandy.net/saturnus/fotos/curacao_kaart.jpg> 12 maart 2012.

Voor de afbeelding van de plattegrond van Willemstad:

<<http://www.planetware.com/map/willemstad-map-nan-nan206.htm>> 11 maart 2012.

Voor informatie over de verkiezingen op Aruba in juni 1951:

<http://www.historiadiaruba.aw/index.php?option=com_content&task=view&id=51&Itemid=62> 11 april 2012.